

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΑΡΤΕΜΙΣΙΑΣ

ΑΜ. 55 ΕΤΟΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ 2006

ΜΕ ΤΙΤΛΟ

*Νέες Προτάσεις για την αναθεώρηση του Συντάγματος
Διαδικασία και Πράξη*

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΗΒΗ ΜΑΥΡΟΜΟΥΣΤΑΚΟΥ

ΡΕΘΥΜΝΟ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2007

ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

1. ΗΒΗ ΜΑΥΡΟΜΟΥΣΤΑΚΟΥ
2. ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΒΔΑΣ
3. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ

Ημερομηνία Αξιολόγησης :

Πίνακας Περιεχομένων

I. Το Σύνταγμασελ.6	
1. Έννοια – Διακρίσεις.....σελ.6	
2. Λειτουργίες του Συντάγματος.....σελ. 11	
Α. Η εγγυητική λειτουργία.....σελ.11	
Β. Η νομιμοποιητική λειτουργία.....σελ. 12	
Γ. Η συμβολική λειτουργία.....σελ. 13	
3. Σημασία του Συντάγματος.....σελ.13	
4. Το ιστορικό και πολιτικό νόημα του συνταγματισμού.....σελ.15	
5. Αναφορές στα ελληνικά Συντάγματα.....σελ. 17	
II. Η Αναθεώρησησελ.18	
1. Συντακτική εξουσία ως πρωτογενής και αδέσμευτη εξουσία.....σελ. 18	
2. Αναθεωρητική εξουσία ως λειτουργία παράγωγη και δεσμευμένη.....σελ. 19	
3.Ορισμός της αναθεωρητικής λειτουργίας και διάκρισή της από τη νομοθετική.....σελ. 19	
4. Η αυστηρότητα, πάγιο χαρακτηριστικό των ελληνικών Συνταγμάτων.....σελ. 20	
III. Το Σύνταγμα του 1975 και οι αναθεωρητικές «δοκιμασίες»	
1. Η πορεία του Συντάγματοςσελ. 22	
Α. Σύντομη ιστορική αναδρομή.....σελ. 22	
Β. Η διαμόρφωση του Συντάγματος.....σελ. 23	
Γ Η αναθεώρηση του 1986.....σελ. 24	
Δ. Η αναθεώρηση του 2001.....σελ. 25	
2. Η αναθεώρηση ως αντικείμενο, διαδικασία και όρια.....σελ. 26	
Α. Αντικείμενο και έκταση της αναθεώρησης.....σελ. 26	
Β. Φορέας.....σελ. 27	
Γ. Στάδια.....σελ. 29	
Δ. Η δικαστική εγγύηση τήρησης των ουσιαστικών ορίων της αναθεώρησης.....σελ. 33	
IV. Η νέα αναθεώρηση, μια απόπειρα συνοπτικής αναφοράς στις προτάσεις και τις θέσεις των κομμάτωνσελ. 34	
V. Συμπερασματικές Παρατηρήσειςσελ. 79	

Βιβλιογραφία/ Πηγέςσελ. 82	σελ. 82
Παράρτημασελ. 88	σελ. 88
1. Απόψεις ανεξάρτητων μη κερδοσκοπικών φορέων για την αναθεώρηση του Συντάγματος: ενδεικτική αναφορά.....σελ. 88	σελ. 88
Α. Ένωση Οικοδομικών Συνεταιρισμών.....σελ. 88	σελ. 88
Β. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με ειδικές ανάγκες.....σελ. 89	σελ. 89
Γ. Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών (ΣΕΠΟΧ).....σελ. 90	σελ. 90
Δ. Διεθνής Διαφάνεια.....σελ. 92	σελ. 92
Ε. Ένωση τέως Βουλευτών – Ευρωβουλευτών.....σελ. 94	σελ. 94
ΣΤ Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος.....σελ. 95	σελ. 95
2. Προτάσεις πανεπιστημιακών φορέων για την αναθεώρηση του Συντάγματος.....σελ. 98	σελ. 98

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα του 1975/1986/2001 και εξετάζει τις αναθεωρητικές «δοκιμασίες» στις οποίες έχει εκτεθεί. Εισαγωγικά όμως αφιερώνεται μέρος της εργασίας αυτής στην διερεύνηση της έννοιας του Συντάγματος, του θεμελιώδη καταστατικού χάρτη του κράτους, που περιλαμβάνει τους βασικούς κανόνες βάσει των οποίων οργανώνεται και λειτουργεί η πολιτεία, εγγυάται ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και αποκρυσταλλώνει στην ιστορική του ιδίως έννοια, τη δυναμική των φάσεων μεταβολής του φορέα του, και της εξέλιξης του περιεχομένου του¹. Εξετάζεται επίσης η έννοια της αναθεώρησης, αλλά και το αντικείμενο, η διαδικασία και τα όρια κάθε αναθεωρητικής προσπάθειας που μπορεί να επιτρέψει το ισχύον Σύνταγμα. Στο πρόσφατο παρελθόν το Σύνταγμα του 1975, μολονότι από τη φύση του αυστηρό, έχει αναθεωρηθεί δύο φορές, και συγκεκριμένα τα έτη 1986 και 2001. Για το λόγο αυτό επιχειρείται σύντομη ιστορική αναδρομή στη διαμόρφωση του Συντάγματος του 1975, καθώς η γνώση της πραγματικότητας μέσα στην οποία διαμορφώθηκε το περιεχόμενο των επιμέρους διατάξεών του, διευκολύνει την ερμηνεία και τον προσδιορισμό κάθε διάταξης που ισχύει ή εκτίθεται σε αναθεώρηση. Η νέα πρόταση για αναθεώρηση το 2006 προκάλεσε πολλές συζητήσεις, ακούστηκαν απόψεις που συντάσσονται με αυτήν, αλλά και φωνές που αντιτίθενται σ' αυτήν, είτε επειδή διενεργήθηκε σε χρόνο που θεωρείται σύντομος, είτε λόγω του περιεχομένου της. Με την εργασία αυτή διερευνώνται οι επιμέρους προτάσεις της κυβερνητικής πλειοψηφίας και της μείζονος αντιπολίτευσης για την αναθεώρηση του Συντάγματος, αλλά και οι θέσεις που διατυπώθηκαν από τα άλλα κόμματα .

Το Σύνταγμα, σαν αντικείμενο μελέτης, αλλά και το Συνταγματικό Δίκαιο² σε επιστημονικό επίπεδο, αποτελεί κλάδο οριακό μεταξύ νομικής και πολιτικής επιστήμης. Ενώ εκλαμβάνεται ως κλάδος της νομικής επιστήμης και χρησιμοποιεί κανονιστικές και ερμηνευτικές μεθόδους που αρμόζουν στη μελέτη του δικαίου, από την άλλη μεριά ως επιστήμη που μελετά την οργάνωση της κυριαρχίας και τους θεσμούς που την οριοθετούν, συμπλέκεται με τις μεθόδους της πολιτικής επιστήμης.

¹ Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, Τεύχος Ι, Σάκκουλας, Αθήνα Θεσσαλονίκη – Κεφάλαιο 1 – Αντικείμενο και μέθοδοι του Συνταγματικού Δικαίου.

² Γ. Παπαδημητρίου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τευχ. Α', Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1981, Α. Ράϊκος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Σάκκουλας, Αθήνα 2002, Α. Μάνεσης Α., *Συνταγματικό Δίκαιο*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1980. Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο Ι*, Σάκκουλας, Θεσ/νίκη 2004.

Στις μέρες μας, έχοντας κατακτήσει κάθε κλάδος και επιστήμη την αυτοτέλεια και ιδιαιτερότητά του, αναζητούν τρόπους οργανικής μεταξύ τους επικοινωνίας με σκοπό τη διεπιστημονική προσέγγιση των ιδιαίτερων αντικειμένων τους στο πλαίσιο της ενότητας των κοινωνικών επιστημών³.

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Απεφοίτησα από το 1^ο Γενικό Λύκειο Κοζάνης με γενικό βαθμό «Άριστα 19^{7/10}» και εισήχθη με τη διαδικασία των Πανελληνίων Εξετάσεων στο τμήμα Νομικής της Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης απ' όπου το 2004 έλαβα Πτυχίο με βαθμό «Λίαν Καλώς». Το 2006 έγινα δεκτή στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτική Ανάλυση και Πολιτική Θεωρία» του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης. Το 2006 απέκτησα την Άδεια Ασκήσεως Επαγγέλματος Δικηγόρου με βαθμό « Άριστα», και γράφτηκα στο Δικηγορικό Σύλλογο Χανίων. Παρακολούθησα πλήθος από σεμινάρια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Έχω εργαστεί στο Διοικητικό Εφετείο καθώς και στο Νομικό Συμβούλιο της Περιφέρειας της Εμπορικής Τράπεζας Μακεδονίας – Θράκης στη Θεσσαλονίκη. Διατηρώ Δικηγορικό Γραφείο στα Χανιά και ασκώ μάχιμη Δικηγορία. Επιπλέον είμαι Νομικός Σύμβουλος της Τεχνικής – Κατασκευαστικής Εταιρίας “Hellenic Homes A.E”, με έδρα τα Χανιά. Γνωρίζω άριστα την Αγγλική και Ιταλική Γλώσσα και χειρίζομαι Η/Υ.

³ Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., Κεφάλαιο 1 – Αντικείμενο και μέθοδοι του Συνταγματικού Δικαίου.

I. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

1. Έννοια - Διακρίσεις

Το Σύνταγμα είναι μια έννοια που χρησιμοποιείται στη νομική και πολιτική επιστήμη με πολλές σημασίες. Η νομική επιστήμη όρισε κατ' αρχήν το Σύνταγμα ως «το κείμενο που αποτελεί το θεμελιώδη νόμο της κρατικά οργανωμένης συμβίωσης»⁴. Είναι όμως και «ένας κώδικας βασικών κανόνων που ανάγονται στη δομή και στη λειτουργία της Πολιτείας».⁵ Ο όρος Σύνταγμα, καθιερώθηκε στην ελληνική γλώσσα από τον Αδαμάντιο Κοραή, ο οποίος απέδωσε με αυτόν τον όρο τη λατινογενή λέξη Constitution, η οποία προέρχεται από την έκφραση Rem Publicam Constituire, που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι για να δείξουν τη σύνταξη ή συνταγματική οργάνωση των δημόσιων πραγμάτων. Στην Αρχαία Ελλάδα τον όρο τον συναντάμε σε λόγους του Ισοκράτη (Αρειοπαγειτικός ι' 28, Παναθηναϊκός ξα' 151) ο οποίος αναφέρεται στο Σύνταγμα της Πολιτείας⁶.

Οι νομικές σημασίες του όρου Σύνταγμα είναι περισσότερες από μία και όχι μόνο δε συμπίπτουν, αλλά φαίνεται να έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους. Οι πιο διαδεδομένες είναι η *τυπική* και η *ουσιαστική*, χρήσιμες είναι ωστόσο και η *σύνθετη* και η *πραγματική*. Ο όρος Σύνταγμα χρησιμοποιείται στο συνταγματικό δίκαιο με δύο κυρίως νομικές σημασίες : την τυπική και την ουσιαστική. Το Σύνταγμα -υπό την τυπική του έννοια- είναι ο θεμελιώδης νόμος του κράτους, ένα κείμενο γραπτό και αφηρημένο, με αυξημένη τυπική ισχύ έναντι των νόμων, στο οποίο ρυθμίζονται, τόσο η οργάνωση του κράτους όσο και οι σχέσεις κράτους-πολίτη. «Στην πρώτη περίπτωση μιλούμε για το οργανωτικό Σύνταγμα (όργανα του κράτους, ανάδειξη και νομιμοποίηση τους, λειτουργία τους κλπ), ενώ στη δεύτερη για το Σύνταγμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, δηλ. συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων που απολαμβάνει ο πολίτης απέναντι καταρχήν στην κρατική εξουσία, αλλά και στις σχέσεις του με άλλους ιδιώτες, και τα οποία η οποιασδήποτε πλειοψηφίας εξουσία (νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική) οφείλει να σέβεται και να περιφρουρεί.»⁷ Ως Σύνταγμα με την ουσιαστική του όρου έννοια, νοείται το σύστημα των αρχών και κανόνων, που ανεξάρτητα από την

⁴ Α. Ι. Μάνεσης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τόμος Ι, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 137.

⁵ Δ. Θ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τόμος Α, Σάκκουλας, Αθήνα 1994, σελ. 187-188.

⁶ Α. Ι. Μάνεσης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό. π., σελ. 189.

⁷ Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό. π., σελ. 100 – 200.

τυπική τους δύναμη και την αποτύπωσή τους ή μη στο κείμενο του τυπικού Συντάγματος, διέπουν την οργάνωση ενός συγκεκριμένου κράτους.

Υπό αυτή την ουσιαστική έννοια, του περιεχομένου του δηλαδή, το Σύνταγμα ταυτίζεται με το Πολίτευμα, καθώς αποτυπώνει με τρόπο κανονιστικό, με άλλα λόγια μέσα από επιτακτικούς για όλους κανόνες δικαίου, πώς κυβερνάται ένα κράτος, ή γενικότερα μια πολιτειακή οντότητα. Εσχάτως το περιεχόμενο των Συνταγμάτων έχει εμπλουτιστεί και διευρυνθεί, με αποτέλεσμα να περιλαμβάνουν όλα όσα θεωρούνται θεμελιώδη και κανονιστικά κρίσιμα, για τη ρύθμιση της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης. Σ' αυτή τη σύγχρονη εκδοχή του, το Σύνταγμα περιέχει τις θεμελιώδεις αρχές που διέπουν την Πολιτεία, η οποία νοείται ως η διαλεκτική σύνθεση κοινωνίας και κράτους..

Ειδικότερα, ως *τυπικό* Σύνταγμα νοείται ο γραπτός θεμελιώδης νόμος που έχει αυξημένη τυπική δύναμη σε σχέση με όλους τους άλλους νόμους του κράτους και που δε μπορεί να τροποποιηθεί παρά με έναν ειδικό, δυσκολότερο από ότι οι κοινοί νόμοι τρόπο, που το ίδιο έχει ορίσει μέσω των διατάξεών της αναθεώρησής του.⁸ «Η τυπική έννοια του Συντάγματος προσκολλάται στη μορφή, στον τύπο ή στην ισχύ των συνταγματικών διατάξεων και αγνοεί το περιεχόμενο ή το αντικείμενό τους. Αναφέρεται στο γραπτό κείμενο και στις διαδικασίες με τις οποίες θεσπίζεται και καθόλου στην ουσία, στο αντικείμενο ή στους σκοπούς του.»⁹ Έτσι, στο τυπικό Σύνταγμα υπάγονται με βάση την ισχύ τους και μόνο τα εκατόν είκοσι άρθρα του ισχύοντος Συντάγματος, ανεξάρτητα από το περιεχόμενό τους. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του τυπικού Συντάγματος είναι η γραπτή διατύπωσή του και η αυξημένη τυπική του δύναμη σε σχέση με τους κοινούς νόμους. Το τυπικό Σύνταγμα είναι γραπτό και κατά κανόνα αυστηρό Σύνταγμα.

Το Σύνταγμα είναι *γραπτό* διότι οι κανόνες που περιέχει βρίσκονται αποτυπωμένοι σε ένα ή περισσότερα κείμενα, τα οποία έχουν πανηγυρικό χαρακτήρα και θεσπίζονται συνήθως με τρόπο συστηματικό σ' ένα ενιαίο συνταγματικό κείμενο. Στην Ελληνική συνταγματική ιστορία ίσχυσε πάντα η αρχή του ενιαίου γραπτού Συντάγματος διότι στο ίδιο κείμενο του Συντάγματος περιέχονταν τόσο οι ρυθμίσεις που αφορούσαν την οργάνωση του κράτους όσο και η κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων. Το γραπτό Σύνταγμα αντιδιαστέλλεται προς το *άγραφο*, του οποίου οι

⁸ Α. Ι. Μάνεσης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 146 επ., και του ίδιου *Οι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος*, Τόμος Ι, Θεσσαλονίκη 1956, σελ. 51 επ.

⁹ Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 120 – 150.

κανόνες είναι κυρίως εθιμικοί, η δε οργάνωση και λειτουργία των πολιτικών θεσμών βασίζεται σε πρακτικές, παραδόσεις και συνήθειες, με μακρά διάρκεια και συνεχή επανάληψη, οι οποίες χαίρουν πολιτικής αποδοχής και συναίνεσης, και επιβάλλονται γι' αυτό το λόγο και στους φορείς της κρατικής εξουσίας με τρόπο πειθαναγκαστικό, ως κανόνες εθιμικοί. Το σύστημα αυτό της συνταγματικής ρύθμισης εμφανίζεται αρκετά ευέλικτο και εξελίξιμο. Τέτοιο Σύνταγμα διαθέτει η Μ. Βρετανία, αν και οι εθιμικοί κανόνες συμπληρώνονται με πράξεις γραπτές συνταγματικού περιεχομένου. Το Βρετανικό Σύνταγμα είναι κυρίως αλλά όχι αποκλειστικά εθιμικό.¹⁰

Το τυπικό Σύνταγμα εκτός από γραπτό είναι κατά κανόνα και αυστηρό. *Αυστηρό ή άκαμπτο* είναι το Σύνταγμα όταν δεν μπορεί να αναθεωρηθεί με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, όταν δηλαδή οι διατάξεις του δεν είναι δυνατόν να τροποποιηθούν, παρά μόνο από ειδικό όργανο ή (και) με ειδική διαδικασία. Τυπικά, γραπτά και αυστηρά υπήρξαν όλα τα Ελληνικά Συντάγματα και βέβαια το ισχύον Σύνταγμα που ψήφισε το 1975 η Ε' Αναθεωρητική Βουλή και που το αναθεώρησε η Στ' το 1986 και η Ζ' το 2001. Η ξεχωριστή τυπική δύναμη των κανόνων του τυπικού Συντάγματος, εκδηλώνεται καταρχήν με τον διαφορετικό σε σχέση με του κοινούς νόμους τρόπο θέσπισης και τροποποίησής τους. Οι κανόνες του τυπικού Συντάγματος τίθενται και τροποποιούνται είτε από ειδικό όργανο, είτε με βάση ειδική διαδικασία είτε και από ειδικό όργανο και με ειδική διαδικασία. Κατά συνέπεια η αυστηρότητα του Συντάγματος εκδηλώνεται και εξασφαλίζεται με την ειδική, αυστηρή και πανηγυρική διαδικασία θέσπισης και τροποποίησής του, η οποία διαφέρει από την κοινή νομοπαραγωγική λειτουργία. Γι' αυτό και προϋποθέτει, αλλά και συνεπάγεται διαχωρισμό της νομοθετικής από την αναθεωρητική εξουσία. Το όργανο που θέτει και τροποποιεί το Σύνταγμα είναι διαφορετικό από εκείνο που θέτει και τροποποιεί τους νόμους. Στο άρθρο 110 του Συντάγματος, προβλέπεται ειδικό όργανο και ειδική διαδικασία για την αναθεώρησή του.

Ο βαθμός της αυστηρότητας ενός Συντάγματος ποικίλλει. Υπάρχουν Συντάγματα που είναι *απολύτως αυστηρά*, με την έννοια ότι δεν προβλέπουν ή και απαγορεύουν ρητά οποιαδήποτε αναθεώρηση ή *σχετικά αυστηρά*, όταν δεν επιτρέπουν την αναθεώρηση, πριν παρέλθει ορισμένος χρόνος από τη θέσπισή τους ή από την προηγούμενη αναθεώρησή τους ή όταν απαγορεύουν την αναθεώρηση ορισμένων διατάξεών τους, που τις καθιστούν έτσι απολύτως άθικτες και απρόσβλητες (άρθρο

¹⁰Ηλεκτρονική διεύθυνση : http://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_the_United_Kingdom

110 παρ. 1 του ισχύοντος Σ) από τη νομοθετική εξουσία, επειδή τις θεωρούν θεμελιώδεις.

Ο αυστηρός χαρακτήρας του Συντάγματος, συνεπάγεται και συνεπιφέρει την τυπική υπεροχή των διατάξεών του έναντι των διατάξεων της κοινής νομοθεσίας. Η τυπική υπεροχή του, εκφράζει και επιβεβαιώνει την υπερέχουσα, τυπικά και πολιτικά θέληση της συντακτικής ή αναθεωρητικής εξουσίας, τη θέληση της κρατικής εξουσίας στην πρωταρχική και υπέρτατη εκδήλωσή της, όταν θέτει ή μεταβάλλει Σύνταγμα. Για το λόγο αυτό, το Σύνταγμα, τοποθετείται στην ανώτατη βαθμίδα της ιεραρχίας των κανόνων δικαίου, έτσι ώστε καμία πράξη της συντεταγμένης πολιτείας να μην κατισχύει. Με το Σύνταγμα λοιπόν, καθιερώνεται μια θεμελιώδους σημασίας διάκριση, που χαρακτηρίζει τον Συνταγματισμό, μεταξύ τυπικού Συντάγματος, ως θεμελιώδους νόμου του κράτους και κοινού νόμου. Ο θεμελιώδης νόμος του κράτους, διακρίνεται τυπικά από τον κοινό νόμο, που διαθέτει υποδεέστερη σε σχέση με εκείνον τυπική δύναμη.

«Η πιο άμεση συνέπεια της αυστηρότητας ενός Συντάγματος είναι ότι τούτο καθίσταται τυπικά μεν απρόσβλητο από την κοινή νομοθετική διαδικασία, πολιτικά δε παραμένει άτρωτο από τη συγκυριακή πολιτική βούληση της εκάστοτε κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Το Σύνταγμα τοποθετείται έτσι πάνω από τις κυβερνητικές μεταβολές και τις πολιτικές συγκυρίες ενώ η αναθεώρησή του γίνεται μια σοβαρή και δύσκολη υπόθεση. Παρουσιάζει άρα μια ιδιαίτερη αντίσταση στις μεταβολές μιας αμφιρρέπουσας κοινής γνώμης.»¹¹ Με το αυστηρό Σύνταγμα προστατεύονται οι αξίες που κρίθηκαν θεμελιώδεις από τη συντακτική εξουσία και απαραβίαστες από τις πολιτικές αποφάσεις μιας ευρύτατης συντακτικής πλειοψηφίας.

Η αυξημένη τυπική δύναμη του Συντάγματος ή η τυπική υπεροχή του εκδηλώνεται και με έναν άλλο τρόπο : υπέρκειται ουσιαστικά και τυπικά όλων των άλλων νόμων και πράξεων του κράτους για τους οποίους αποτελεί το θεμέλιο και την αναγκαία τυπική προϋπόθεση, τον αναγκαίο όρο της ύπαρξής τους. Το σύνολο της έννομης τάξης βασίζεται στο Σύνταγμα και απορρέει από αυτό, σύμφωνα με μια διαδικασία αλυσιδωτής παραγωγής κανόνων δικαίου. Όλες οι κρατικές πράξεις, νόμοι, ατομικές διοικητικές πράξεις, ισχύουν και επιβάλλονται, επειδή έχουν εκδοθεί σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει το Σύνταγμα, και εφαρμόζονται εφόσον και καθόσον το περιεχόμενό τους δεν αντίκειται σε αυτό. Με αυτή την έννοια το

¹¹ Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό π., σελ. 10-150.

Σύνταγμα τίθεται και λειτουργεί ως θεμέλιο και κριτήριο εγκυρότητας όλων των κρατικών πράξεων. Το Σύνταγμα αποτελεί την κορυφή της πυραμίδας της Ελληνικής έννομης τάξης.

Αξίζει να αναφερθεί ότι, τα Δικαστήρια στην Ελλάδα, οφείλουν να μην εφαρμόζουν διάταξη νόμου, το περιεχόμενο της οποίας αντίκειται στο Σύνταγμα. Δικαιούνται και υποχρεούνται να ελέγχουν την ουσιαστική συμφωνία του νόμου προς το Σύνταγμα, σύμφωνα με το άρθρο 93 παρ. 4 Σ. Τα σύγχρονα Συντάγματα είναι όλα τυπικά και λίγο ή περισσότερο αυστηρά. Σίγουρα υπάρχουν και Συντάγματα τα οποία είναι ήπια, ήτοι έχουν την ίδια τυπική ισχύ με τους κοινούς νόμους και επομένως οι διατάξεις τους μπορούν να τροποποιηθούν με την κοινή νομοθετική διαδικασία.. Συγκριτικά, το ήπιο Σύνταγμα έχει το πλεονέκτημα ότι αναθεωρείται σχετικά εύκολα και άρα παρουσιάζει μια μεγαλύτερη ικανότητα προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Εντούτοις, οι ήπιες συνταγματικές διατάξεις, είναι εκτεθειμένες στις πρόσκαιρες πολιτικές επιδιώξεις της εκάστοτε κυβερνητικής πλειοψηφίας. Συνοψίζοντας λοιπόν, το αυστηρό Σύνταγμα, σε αντίθεση με το ήπιο, παρουσιάζει μεν τυπικά μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στις πολιτικές μεταβολές, είναι όμως περισσότερο ευάλωτο στις αναθεωρήσεις που δεν συντελούνται άλλωστε πάντα με την προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία¹².

Το Σύνταγμα, στις μέρες μας, προσλαμβάνεται κυρίως ως κανονιστικό θεμέλιο της έννομης τάξης και ύπατη πηγή δικαίου, που συμμετέχει στην παραγωγή κανόνων δικαίου και γενικά στη διαδικασία της έννομης ρύθμισης. Παρέχει την πρώτη ύλη, με βάση την οποία πλάθονται όλοι οι άλλοι κανόνες δικαίου και ενεργεί ως μήτρα κανονιστική θεμελιωδών αρχών και δικαιωμάτων. Δε νοείται μόνο ως οργανωτικός ιστός του κράτους και σκελετός της κρατικής εξουσίας, αλλά και ως θεμελιώδεις κανόνες της έννομης τάξης. Και με αυτή την τελευταία ιδιότητα, λειτουργεί α) ως ύπατη πηγή δικαίου και δικαιωμάτων β) ως εστία πρωταρχική της έννομης ρύθμισης και διάπλασης νέων δικαιωμάτων και γ) ως πηγή ερμηνευτικών κριτηρίων.

¹² Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό π., σελ. 121 – 87. Το ήπιο ή εύκαμπτο Σύνταγμα.

2. Λειτουργίες του Συντάγματος

Καταρχήν με το Σύνταγμα δημιουργείται ένα κράτος και διακηρύσσεται πανηγυρικά η εθνική του ανεξαρτησία και η πολιτική του ταυτότητα. Επιπλέον συντάσσεται και οργανώνεται η κρατική εξουσία και μορφοποιείται το πολίτευμα της χώρας με τον προσδιορισμό της ύπατης αρχής, που είναι ο λαός ή το έθνος όπου ανήκει η κυριαρχία. Πολύ περισσότερο περιορίζεται και αντισταθμίζεται η κρατική εξουσία με τη θεσμοποίησή της, με τη νομική δηλαδή μορφοποίησή της και την εμφάνισή της μέσα από θεσμούς απρόσωπους και αντικειμενικούς. Ταυτόχρονα υποτάσσεται η άσκησή της σε σταθερούς και πάγιους κανόνες δικαίου και σε αντικειμενικές διαδικασίες (δικαιοκρατία). Με τον τρόπο αυτό η κρατική εξουσία εξορθολογίζεται και νομιμοποιείται στα μάτια των κυβερνωμένων¹³. Σχηματικά λοιπόν μπορούμε να αναφέρουμε τρεις βασικές, θεσμικές λειτουργίες του Συντάγματος: η εγγυητική, η νομιμοποιητική και η συμβολική λειτουργία.

A. Η εγγυητική λειτουργία

Το Σύνταγμα συνιστά ένα κανονιστικό σύστημα εγγυήσεων κατά της κρατικής αυθαιρεσίας και υπέρ της ατομικής και πολιτικής ελευθερίας.¹⁴ Την εγγυητική λειτουργία του Συντάγματος, υπερασπίστηκε ο καθηγητής Αριστόβουλος Μάνεσης¹⁵. Με τη δημιουργία του συνταγματικού κράτους και την τήρηση της συνταγματικής νομιμότητας η κρατική εξουσία περιορίζεται και ελέγχεται, εγκαθιδρύονται μηχανισμοί αντιστάθμισης των εξουσιών και αμοιβαίου ελέγχου τους και διασφαλίζονται νομικά οι εξουσιαζόμενοι απέναντι στους εξουσιάζοντες, με την αναγνώριση συνταγματικών ελευθεριών. Η γραπτή πρόσληψη του Συντάγματος, αποτελεί σημαντική εγγύηση ορθολογικότητας και ασφάλειας. Συνιστά μια λογική

¹³ Α. Μανιτάκης, *Ο λόγος της εξουσίας και ο αντίλογός του*, Αρμ. 1985, σελ. 1-10 και Κ. Δουζίνας, «Μεταξύ απολογίας και ουτοπίας – Συνταγματισμός και κριτική θεωρία», Σάκουλας, 1986.

¹⁴ Τη σημασία του Συντάγματος ως τεχνικής της δημοκρατικής εξουσίας επισημαίνει εύστοχα ο Γ. Δρόσος αναλύοντας το έργο του Αριστόβουλου Μάνεση, *Χαρμόσυνο Αριστόβουλου Μάνεση*, Τόμος Ι, Σάκουλας 1994 σ. 278-283. Σύμφωνα με το Γ. Δρόσο, *Δοκίμιο Ελληνικής Συνταγματικής Θεωρίας* 1996, το «Συνταγματικό Δίκαιο, δε μπορεί να είναι μόνο το δίκαιο της ελευθερίας έναντι των εξουσιαζόντων, πρέπει να είναι και το δίκαιο της δημοκρατικής εξουσίας»

¹⁵ Βλ. ανάλυση Δ. Τσάτσου, «Το Συνταγματικό Δίκαιο ως τεχνική της πολιτικής ελευθερίας. αφηρητές και στιγμές στη σκέψη του Αριστόβουλου Μάνεση», στο *Χαρμόσυνο Αριστόβουλου Μάνεση*, ό.π., σελ. 51-61 καθώς και τη μελέτη του Γ. Σωτηρέλη «Ο αντιεξουσιαστικός λόγος του Αριστόβουλου Μάνεση», *Χαρμόσυνο Αριστόβουλου Μάνεση*, ό.π., σελ. 198. Τέλος την μελέτη του Χρ. Τσαϊτουρίδη «Οι κρατούντες, οι εξουσιαζόμενοι, το κράτος δικαίου. Μια κριτική προσέγγιση στις βασικές υποθέσεις του έργου του Αριστόβουλου Μάνεση», *ibid*, σελ. 197-228 (214, 222).

και συνεκτική επιλογή των θεμελιωδών αρχών που διέπουν την οργάνωση της πολιτείας και εγγυώνται την ελευθερία του ατόμου. Στις μέρες μας η αποστολή του Συντάγματος δεν αρκείται στον περιορισμό της κρατικής αυθαιρεσίας, στην εγγύηση των δικαιωμάτων των κυβερνωμένων και στην πειθαρχία των παρεμβάσεων της κυρίαρχης εξουσίας. Το Σύνταγμα του κοινωνικού κράτους δικαίου, θέτει παράλληλα και στόχους, αναθέτοντας στο κράτος να τους πραγματώσει μέσω των πολιτικών που εφαρμόζει. Αξίζει να αναφερθεί ότι αν πράγματι η εγγυητική αποστολή του Συντάγματος δεν επιτρέπεται να στέκεται εμπόδιο στην ανάγκη εφαρμογής μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων, από την άλλη μεριά οι συνταγματικοί σκοποί και στόχοι δεν επιτρέπεται να θίγουν αυθαίρετα τα συνταγματικά αγαθά της ελευθερίας και της ιδιοκτησίας, ούτε να διακινδυνεύουν την ασφάλεια των πολιτών. Οι δύο ρόλοι λοιπόν αντιπαρατίθενται και ο εφαρμοστής του Συντάγματος, καλείται να άρει την αντινομία που δημιουργείται, με μια εναρμονισμένη ερμηνεία των κρίσιμων συνταγματικών διατάξεων.

B. Η νομιμοποιητική λειτουργία

Η νομιμοποιητική δύναμη του Συντάγματος, δεν οφείλεται στον τύπο και στη μορφή που αυτό ενσαρκώνει, όσο στο περιεχόμενο που εγγυάται. Αποτυπώνονται οι θεμελιώδεις πολιτικές αξίες στις οποίες στηρίζεται μια δημοκρατική κοινωνία και οι οποίες απολαμβάνουν της συγκατάθεσης και της αποδοχής ανταγωνιστικών πολιτικών δυνάμεων. Έτσι διαμορφώνεται μια στοιχειώδης πολιτική και κοινωνική συναίνεση. Το Σύνταγμα θα λέγαμε μοιάζει περισσότερο με κείμενο καταστατικό, που περιέχει ένα σύνολο από διαδικαστικούς κανόνες, με βάση τους οποίους πραγματώνονται θεμελιώδεις αξίες μιας πολιτικής κοινωνίας ίσων και ελεύθερων πολιτών. Αποτελεί το μέσο διασφάλισης με θετικό τρόπο της αμοιβαίας μεταξύ των πολιτών αναγνώρισης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, της ίσης από όλους απόλαυσης της ατομικής και κοινωνικής αυτονομίας, της δημόσιας και ιδιωτικής ελευθερίας. Η πιο βασική λοιπόν λειτουργία του Συντάγματος έγκειται αφενός στη δημιουργία ενός χώρου αυτόνομης ύπαρξης και δράσης του ατόμου, και αφετέρου στη διαφύλαξη της πολιτικής ενότητας του χώρου αυτού μέσω των θεσμών

πολιτικής αντιπροσώπευσης και των δικαιωμάτων συμμετοχής στη διαμόρφωση πολιτικής βούλησης.¹⁶

Γ. Η συμβολική λειτουργία

Η ως άνω νομιμοποιητική λειτουργία του Συντάγματος επικαθορίζεται από μια άλλη λειτουργία εξίσου σημαντική και απαραίτητη για τη διαμόρφωση της συνταγματικής πρακτικής: τη συμβολική. Το Σύνταγμα, εκτός από θεμελιακός Νόμος του κράτους, είναι ένα κείμενο που αναπαριστά ιδεατά με ελλειπτική νομική γλώσσα την πολιτική οργάνωση της κοινωνίας, και που καταγράφει τις συλλογικές πολιτικές αξίες (ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, δικαιοσύνη, δημοκρατία, κράτος δικαίου). Με αυτή του την ιδιότητα, συνθέτει ένα σταθερό σημείο συμβολικής αναφοράς για την αξιολόγηση και τη δικαιολόγηση της συνταγματικής πρακτικής που ακολουθούν τα κρατικά όργανα, και παράλληλα συγκροτεί ένα συμβολικό πεδίο διεξαγωγής πολιτικών αντιδικιών ή και νομικών αμφισβητήσεων μεταξύ πολιτικών ομάδων, ατόμων και διαδίκων όταν πρόκειται για δικαστική διένεξη. Το Σύνταγμα καταρχήν συμβολίζει την πολιτική ενότητα και ταυτότητα μιας δεδομένης πολιτικής κοινωνίας και αναπαριστά με τρόπο τυπικό και με μορφή κανονιστική, την εθνική και κρατική της υπόσταση. Λειτουργεί ως έμβλημα εθνικής ανεξαρτησίας και πολιτικής ταυτότητας. Σε μια πολιτική κοινωνία λοιπόν, το Σύνταγμα είναι απαραίτητο και για το λόγο αυτό αντιμετωπίζεται ως κείμενο ιερό και απαραβίαστο.

3. Σημασία του Συντάγματος

Η νομική σημασία του Συντάγματος βρίσκεται συμπυκνωμένη στην έννοια του τυπικού Συντάγματος. Το Σύνταγμα διαθέτει αυξημένη τυπική δύναμη και εμφανίζει απέναντι στους νόμους και σε όλες τις κρατικές πράξεις, μια τυπική υπεροχή. Για το λόγο αυτό τυπικά υπέρκειται των κοινών νόμων και δεν μπορεί να προσβληθεί από καμία κρατική απόφαση. Σε μια προσπάθεια να αναπαραστήσουμε την ιεραρχική δομή των κανόνων δικαίου, θα λέγαμε ότι το Σύνταγμα καταλαμβάνει την ανώτατη βαθμίδα στην ιεραρχία, στηρίζοντας και προσδίδοντας κύρος και ισχύ σε όλους τους κανόνες των κατώτερων βαθμίδων και κυρίως στους τυπικούς Νόμους.

¹⁶ Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 181 επ. Το υποκείμενο των Συνταγματικών δικαιωμάτων

Από το Συνταγματικό κείμενο αντλούν την ισχύ τους και σε αυτό αναφέρονται όλες οι κρατικές πράξεις και οι νόμοι του κράτους για να θεμελιώσουν την ισχύ τους και να δικαιολογήσουν το δεσμευτικό τους χαρακτήρα. Το Σύνταγμα άλλωστε καθορίζει τη διαδικασία παραγωγής τους αλλά και τους όρους ισχύος τους και τροποποίησής τους. Περίτρανη απόδειξη της τυπικής υπεροχής του Συντάγματος έναντι των νόμων αποτελεί ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητάς τους, διαδικασία που εξασφαλίζει την υποταγή της νομοθετικής εξουσίας στις συνταγματικές εντολές και που μεγεθύνει την πρωταρχική απαίτηση της έννομης τάξης για την εναρμόνιση του περιεχομένου των κοινών νόμων προς τις επιταγές του Θεμελιώδους Νόμου του κράτους.

Επιπροσθέτως, οι Συνταγματικοί κανόνες, έχουν ένα δυναμικό κανονιστικό περιεχόμενο, που αποκαλύπτεται κατά την εφαρμογή τους και κατά τη συστηματική αναζήτηση του πραγματικού νοήματός τους, μέσα από την ερμηνευτική οπτική γωνία του πραγματικού Συντάγματος. Διαμορφώνονται λοιπόν ερμηνευτικά νέοι συνταγματικοί κανόνες και αποκρυσταλλώνονται θεμελιώδεις αρχές της κοινωνικής ρύθμισης. Το Σύνταγμα, αποκτά νόημα κατά την πραγμάτωσή του μέσα από τη διαρκή διαδικασία της ερμηνείας και της υλοποίησης του περιεχομένου του, μέσω της συνταγματικής πρακτικής.

Το Σύνταγμα, ως υπέρτατος κανόνας της έννομης τάξης, δεν περιορίζεται στο να καθορίζει τη διαδικασία παραγωγής των γενικών κανόνων δικαίου και δεν προσδίδει απλώς τυπική ισχύ στους υποδεέστερους κανόνες. Παράλληλα, νοηματοδοτεί τους κανόνες αυτούς εμπνέοντας και καθοδηγώντας τις τρεις κρατικές λειτουργίες και τους ερμηνευτές του Συντάγματος. Κατευθύνει το Νομοθέτη κατά την άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας, τη διοίκηση κατά την εκτέλεση των νόμων και τη δικαστική λειτουργία κατά την επίλυση των δικαστικών διαφορών, παρέχοντας τα ανώτατα ερμηνευτικά κριτήρια επίλυσής τους. Οι συνταγματικές διατάξεις ως θεμελιώδεις αρχές επιτελούν κυρίως ρόλο στήριξης ερμηνευτικών προτάσεων και λειτουργούν ως «διαρκής παρακαταθήκη επιχειρημάτων, για τη θεμελίωση και τη δικαιολόγηση αποφάσεων ή πράξεων κρατικών ή ιδιωτικών»¹⁷. Ενεργώντας με τον τρόπο αυτό, το Σύνταγμα, συντείνει στην αποσαφήνιση του νοήματος κάθε συγκεκριμένης νομοθετικής διάταξης και στην άρση αντινομιών που ανακύπτουν

¹⁷ Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., Γ. Η Ερμηνευτική Σημασία του Συντάγματος σελ. 148-149.

κατά την εφαρμογή και την ερμηνεία τους¹⁸. Λειτουργεί ερμηνευτικά και όταν ο Δικαστής ή οι διάδικοι το επικαλούνται για την επίλυση αντιδικιών, που ανακύπτουν από συμβατικές έννομες σχέσεις, από μονομερείς δικαιοπραξίες ή αδικοπραξίες.

4. Το ιστορικό και πολιτικό νόημα του συνταγματισμού

Το Σύνταγμα, θεμελιώνει την Πολιτεία στην οποία οι κρατικές εξουσίες πηγάζουν από τη θέληση του λαού, κατανέμονται, περιορίζονται και ρυθμίζονται από κανόνες γραπτούς, σταθερούς και πάγιους.¹⁹ Ένα κράτος αποκαλείται «συνταγματικό» επειδή με τη συνδρομή του Συντάγματος δημιουργείται μια συνταγματικά οργανωμένη πολιτεία στην οποία η κρατική εξουσία είναι αντισταθμισμένη και αντιπροσωπευτική της βούλησης ίσων και ελεύθερων πολιτών και επιπλέον επειδή οργανώνεται και ενεργεί με βάση προκαθορισμένους, πάγιους και αντικειμενικούς κανόνες δικαίου.²⁰ Γνώρισμα επομένως του Συνταγματικού Πολιτεύματος γίνεται η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, και κατά τούτο το Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης νόμος μιας δημοκρατικής πολιτείας και μόνο αυτής.²¹ Ο ελληνικός Συνταγματισμός υπήρξε από τη γένεσή του δημοκρατικός και φιλελεύθερος.²² Η ιδέα του γραπτού Συντάγματος αποτελεί σε οικουμενικό επίπεδο, το επιστέγασμα μιας μακράιωνης επαναστατικής πάλης. Ο αγώνας για ένα γραπτό Σύνταγμα συμβολίζει και επικυρώνει μια μακρά αγωνιστική πορεία ενός κινήματος που διεκδικεί και επιτυγχάνει την πολιτικοποίηση της κρατικής εξουσίας, με τη θεσμική αποδέσμευσή της από τις ιδιοκτησιακές σχέσεις και τη νομική οργάνωσή της σε ιστορικό τύπο εξουσίας, μορφολογικά αυτόνομο και θεσμικά ανεξάρτητο από την εκκλησιαστική, την οικονομική και τη στρατιωτική. Με το Σύνταγμα, η κρατική εξουσία οργανώνεται ορθολογικά, και επιβάλλεται ως εξουσία απρόσωπη και θεσμοποιημένη σε άρχοντες και αρχόμενους. Το κράτος του Θεού μετασηματίζεται

¹⁸ Α. Μανιτάκης, *ibid*, Κράτος Δικαίου, σελ 201-203.

¹⁹ Γ. Δρόσος, *Δοκίμιο Ελληνικής Συνταγματικής Θεωρίας*, ό.π., σελ. 24-115.

²⁰ R. Bellamy, *The Political Form of the Constitution – The separation of powers, rights and representative democracy*, Political Studies – vol. XLIV 1996 – σελ. 436 – 456.

²¹ Α. Ιδρωμένος, *Σύνταγμα της Ελλάδος μετά ερμηνείας*, Αθήνα 1908 σελ. 5 (παρατίθεται από το Γιάννη Δρόσο, όπως προηγουμένως, σελ. 35).

²² Βλ. παρακάτω.

σε κράτος του λόγου, και το κράτος της απόλυτης και ανεξέλεγκτης θέλησης του ενός, σε κράτος του Δικαίου²³.

Το Σύνταγμα λοιπόν αποτελεί «κατάκτηση ιστορική ενός γιγάντιου πολιτικού κινήματος που αποκλήθηκε Συνταγματισμός και συντάραξε την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική τον 17^ο και 18^ο αιώνα». Πρωτοεμφανίστηκε την εποχή του Διαφωτισμού, «διεκδικώντας αρχικά τον περιορισμό της απόλυτης και αυθαίρετης εξουσίας του μονάρχη και αξιώνοντας αργότερα την οριοθέτηση και κανονιστική δέσμευση κάθε κρατικής εξουσίας και την εγκατάσταση διακυβέρνησης Συνταγματικής, δηλαδή εξουσίας περιορισμένης ή οροθετημένης»²⁴. Καθιερώθηκε λοιπόν και αναγνωρίστηκε σταδιακά σε παγκόσμιο επίπεδο ως ένα σύστημα αρχών και θεσμικών διαρρυθμίσεων που χρησιμοποιούνται για τον περιορισμό και τον έλεγχο της κρατικής εξουσίας²⁵. Η Συνταγματική ιδέα ταυτίστηκε ιστορικά με την «αξίωση θέσπισης γραπτού κειμένου» στο οποίο να περιέχονται οι θεμελιώδεις αρχές οργάνωσης της κρατικής εξουσίας, «με σκοπό τον περιορισμό και την ορθολογική άσκησή της». Συνδέθηκε με τις θεωρίες του κοινωνικού συμβολαίου και γενικά με τις φιλελεύθερες αντιλήψεις της εποχής «οι οποίες προσέβλεπαν στην εγκαθίδρυση μιας εξουσίας πολιτικής, χωρισμένης τυπικά από την εκκλησιαστική και την οικονομική, κοσμικής, βασισμένης στη θέληση των ανθρώπων και όχι του Θεού, οργανωμένης ορθολογικά, μέσα από πάγιους και τυπικούς κανόνες δικαίου και κυρίως μιας εξουσίας οροθετημένης»²⁶. Η ιστορική σημασία του Συνταγματισμού έχει εντοπιστεί στο γεγονός ότι με τη θέσπιση γραπτού Συντάγματος, την καθιέρωση της αρχής της διάκρισης των εξουσιών και την κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων, εγκαθιδρύονται περιορισμοί στην άσκηση της κρατικής εξουσίας, ώστε να περιορίζονται οι κίνδυνοι για κρατικές αυθαιρεσίες που ελλοχεύουν²⁷. Γι' αυτό και η

²³ Α. Μάνεσης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 1981, σελ. 137 – 140, Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 1994, Α' σελ 179-182 και Α. Μανιτάκης, «Συνταγματικό Δίκαιο – ο λόγος της εξουσίας και ο αντίλογός του», Αρμενόπουλος, 1985, σελ. 1-10.

²⁴ Α. Μανιτάκης, – *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 100-150

²⁵ Οι τρεις συνταγματικές παραδόσεις της Βρετανίας, της Αμερικής και της Γαλλίας αναλυτικά περιγράφονται στα : Ulrich K. Preuss “The political Meaning of Constitutionalism, constitutionalism, Democracy and Sovereignty : American and European Perspectives, Avebury, Ashgate, 1996 (σελ. 18-23), K. Loewenstein, *Political Power and the Governmental Process*, The University Of Chicago Press, Chicago London 1965, σελ. 29-31, 34-37, 124-125, A. Sajo, *Limiting Government, An introduction to Constitutionalism*, Central European University Press, Budapest 1999, σελ. 1-16, Αντώνης Μανιτάκης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., 1987, σελ. 8-10.

²⁶ Αντώνης Μανιτάκης, *ibid*.

²⁷ Αρ. Μάνεσης, *Εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος*, τόμος I, ό.π., σελ. 9 επ., του ιδίου *Το Συνταγματικό Δίκαιο ως τεχνική της πολιτικής ελευθερίας*, Θεσσαλονίκη 1962, σελ. 15 επ., K. Loewenstein , *Political Power and the Governmental Process*, ό.π., σελ 29 επ.

συνταγματική εξουσία είναι εξ ορισμού μια «δεσμευμένη κανονιστικά εξουσία»²⁸. Εν κατακλείδι το αρχέτυπο του Συνταγματικού κράτους, έτσι όπως διαπλάστηκε ιστορικά και τυποποιήθηκε από τη θεωρία²⁹, ως αφηρημένο πρότυπο οργάνωσης της πολιτικής εξουσίας, θα μπορούσε να συμπυκνωθεί σε τρία βασικά γνωρίσματα: α) στην οριοθετημένη κανονιστικά και αντισταθμισμένη θεσμικά εξουσία, β) στην εξουσία που οργανώνεται και λειτουργεί σύμφωνα με προκαθορισμένους, καταστατικούς και πάγιους κανόνες, οι οποίοι αποτυπώνονται στο Σύνταγμα και γ) στη δημοκρατική ή αντιπροσωπευτική εξουσία η οποία οργανώνεται με βάση την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και της ίσης πολιτικής αντιπροσώπευσης των πολιτών, η συναίνεση των οποίων αναγορεύεται σε αναντικατάστατο νομιμοποιητικό της βάθρο.³⁰

5. Αναφορές στα ελληνικά Συντάγματα

Στην ελληνική περίπτωση, τα θεσμικά και μορφολογικά γνωρίσματα των πρώτων ελληνικών συνταγμάτων και ιδίως του Συντάγματος του 1844 και του 1864 αντιστοιχούν και αναπαράγουν εν πολλοίς το φιλελεύθερο πρότυπο κρατικής οργάνωσης, όπου η πολιτική εξουσία διακρίνεται από τη δικαστική και την εκτελεστική, και οργανώνεται σχετικά αυτόνομα από την οικονομία και την κοινωνία, ενώ παράλληλα διαμορφώνονται όλες εκείνες οι θεσμικές εγγυήσεις για την αδέσμευτη και ασφαλή ανάπτυξη της ατομικής ιδιοκτησίας και της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Η περιορισμένη εξουσία και η λαϊκή κυριαρχία, όπως καθιερώνονται στο Σύνταγμα του 1864, αποτελούν τις δύο βάσεις του Ελληνικού Συνταγματισμού, και συνυπάρχουν σήμερα στην έννοια της Συνταγματικής Δημοκρατίας. Συνοψίζοντας, στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία και θεωρία, η συνταγματική ιδέα ταυτίζεται με τη συνταγματική πολιτεία και πραγματώνεται στο συνταγματικό πολίτευμα. Η οργάνωση και ο περιορισμός της κυριαρχίας αποτελούν τη βάση της συνταγματικής ιδέας και εξηγούν το λόγο ύπαρξης και την αξία του Συντάγματος. Το Σύνταγμα συνδέεται άμεσα με το έθνος και εγγυάται τη διαρκή εκδήλωση της πολιτικής αυτονομίας και ενότητας του λαού. Ένα πράγμα είναι βέβαιο, ότι η ιδέα του Συντάγματος γίνεται το 19^ο αιώνα κτήμα της Ελληνικής

²⁸ G. De Vergottini, *Diritto costituzionale comparato*, Cedam, Padova 1999, σελ 269 επ.

²⁹ Α. Σβώλος, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο I*, 1942, σελ. 83,84

³⁰ John Elster, *Introduction, Constitutionalism and Democracy*, Cambridge University Press 1993, σελ. 1-17

πολιτικής κοινωνίας. Ο ελληνικός Συνταγματισμός είναι κυρίως δημοκρατικός, συνυφασμένος με την ιδέα της δημοκρατικής πολιτείας. Διότι ενώ ο Ευρωπαϊκός και ο Αμερικανικός συνταγματισμός ξεκίνησαν από το πρότυπο της περιορισμένης, φιλελεύθερης εξουσίας και κατέληξαν μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο στη θεσμική λατρεία της συνταγματικής δικαιοσύνης και στην ανακάλυψη της αξίας του δημοκρατικού συνταγματικού κράτους, ο Ελληνικός Συνταγματισμός, ξεκίνησε με αίτημα την εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος, με τα Συντάγματα του '21, για να καταλήξει μετά την καθυστερημένη εδραίωσή του, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα στη συνειδητοποίηση της αυτοτελούς αξίας του κράτους δικαίου.

II. Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ

1. Η Συντακτική Εξουσία ως πρωτογενής και αδέσμευτη εξουσία

Η συντακτική εξουσία είναι πρωτογενής, γιατί εκδηλώνεται και επιβάλλεται από μόνη της, αντλώντας τη δύναμή της από τον ίδιο της τον εαυτό. Παρουσιάζεται και ως αυτοδύναμη, ενώ παράλληλα είναι και παντοδύναμη, και νομικά αδέσμευτη, αφού η άσκησή της δεν υπόκειται σε κανένα νομικό περιορισμό ή όριο, ούτε δεσμεύεται από προϋπάρχοντα κανόνα δικαίου. Δεν εξαρτάται από διαδικασίες, εκτός από αυτές που η ίδια έχει θεσπίσει για τον εαυτό της, ενώ, δεσμεύεται μόνο με κανονισμούς ή ψηφίσματα. Τέλος, δεν υπόκειται σε αρχές και κανόνες προ – συνταγματικούς ή υπέρ- συνταγματικούς. Ασκείται όταν υπάρχει πολιτειακό κενό και αναγνωρίζεται από την απουσία ορίων και τυπικών περιορισμών. Ασφαλώς εντούτοις, η αδέσμευτη τυπικά συντακτική εξουσία υπόκειται σε ηθικο – πολιτικούς περιορισμούς, οι οποίοι συντίθενται από τις θεμελιώδεις αρχές ή αξίες του ευρωπαϊκού νομικού και συνταγματικού πολιτισμού. Σίγουρα η μη συμμόρφωση στις αξίες αυτές συνοδεύεται από νομική κύρωση. Ωστόσο η μακροχρόνια συνταγματική πρακτική παράγει δέσμευση και εξαναγκάζει τους φορείς της συντακτικής εξουσίας σε οικειοθελή συμμόρφωση³¹ Επομένως η συντακτική εξουσία δεν είναι ουσιαστικά αδέσμευτη. Εκδηλώνεται είτε όταν συντάσσεται για πρώτη φορά Σύνταγμα με την ίδρυση νέου κράτους είτε όταν καταλύεται η προϊσχύουσα συνταγματική και πολιτική τάξη, έπειτα από επανάσταση ή πραξικόπημα, οπότε και θεσπίζεται νέο

³¹ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος Α, 1984 σελ 200-211.

Σύνταγμα σε αντικατάσταση του παλιού. Η άσκηση λοιπόν πρωτογενούς συντακτικής εξουσίας συνεπάγεται πολιτειακή μεταβολή.³²

2. Η Αναθεωρητική εξουσία ως λειτουργία παράγωγη και δεσμευμένη

Η αναθεωρητική εξουσία παρόλο που συμμετέχει στην άσκηση συντακτικής λειτουργίας τροποποιώντας τις καταστατικές αρχές ή τους κανόνες που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία του πολιτεύματος και καθορίζουν την καταστατική θέση του προσώπου σε αυτό, διαφέρει από τη συντακτική εξουσία, διότι είναι μια εξουσία παράγωγη και νομικά δεσμευμένη αφού η άσκησή της ρυθμίζεται και περιορίζεται από το ήδη υπάρχον σύνταγμα, και προϋποθέτει την ισχύ του.³³ Κατά συνέπεια η δομή και η λειτουργία της αναθεώρησης, ρυθμίζονται και περιορίζονται από την εκάστοτε ισχύουσα συνταγματική τάξη. Η ύπαρξή της οφείλεται στη βούληση του συντακτικού νομοθέτη και ασκείται με βάση τις διατάξεις του ισχύοντος Συντάγματος. Δρα ως εξουσία συντεταγμένη, ήτοι δεσμευμένη από προϊσχύοντες κανόνες δικαίου. Κατά νομική κυριολεξία, ασκεί αρμοδιότητα συνταγματικού κρατικού οργάνου, επιφορτισμένου με τη λειτουργία αναθεώρησης του Συντάγματος.

Κατά συνέπεια η αναθεωρητική εξουσία δεν επιτρέπεται³⁴ να συγχέεται με τη συντακτική εξουσία διότι η τελευταία είναι αναπαλλοτρίωτη και ανεκχώρητη. Καμιά συντεταγμένη εξουσία, ούτε η αναθεωρητική, δε δύναται στο πλαίσιο ενός αυστηρού συντάγματος να οικειοποιηθεί συντακτικές εξουσίες ή να ενεργήσει στη θέση ή στο όνομα της συντακτικής εξουσίας του λαού.

3. Ορισμός της αναθεωρητικής λειτουργίας και διάκρισή της από τη νομοθετική

Η «αναθεωρητική λειτουργία», είναι η εξουσία που προβλέπεται και οργανώνεται από το ίδιο το Σύνταγμα, που ασκείται σύμφωνα με τον τρόπο και τη διαδικασία που το ίδιο ορίζει, και που αποβλέπει στην τροποποίηση, την αντικατάσταση, την αυθεντική ερμηνεία, την κατάργηση ισχυουσών συνταγματικών διατάξεων και την εισαγωγή νέων. Η ειδική αυτή διαδικασία της αναθεώρησης, προσδίδει στο Σύνταγμα το γνώρισμα της αυστηρότητας, η οποία το κάνει να

³² Α. Μάνεσης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 1967, σελ 144.

³³ Α. Μάνεσης, *Η αναθεώρηση του Συντάγματος*, Σάκκουλας, σελ. 11.

³⁴ Τουλάχιστον στις χώρες που ισχύει αυστηρό Σύνταγμα.

διακρίνεται τυπικά από το νόμο και να παραμένει απρόσβλητο από τις ενέργειες του νομοθέτη. Αυτονόητο είναι ότι στα ήπια Συντάγματα, δεν απαιτείται η θέσπιση αναθεωρητικής διαδικασίας εφόσον δύνανται να αναθεωρούνται από τον κοινό Νομοθέτη³⁵

4. Η αυστηρότητα, πάγιο χαρακτηριστικό των Ελληνικών Συνταγμάτων

Τα Ελληνικά συντάγματα, ήταν απολύτως αυστηρά ως προς τις θεμελιώδεις διατάξεις τους, που αναφέρονταν στην μορφή του πολιτεύματος και στην κατοχύρωση των θεμελιωδών ελευθεριών αφού απέκλειαν ρητά την αναθεώρησή τους, και σχετικά αυστηρά ως προς τις υπόλοιπες διατάξεις. Η αυστηρότητα του Συντάγματος ως προς τις μη θεμελιώδεις διατάξεις του, αναλύεται με την πρόβλεψη ειδικού οργάνου που επιφορτίζεται με την αναθεώρηση, την αναθεωρητική Βουλή, και με την οργάνωση ειδικής δυσχερούς διαδικασίας, διαφορετικής από εκείνης που ακολουθείται για την ψήφιση των νόμων . Εντούτοις, η αυστηρότητα των Συνταγμάτων, κάμπτεται σταδιακά στα Ελληνικά Συντάγματα, τα οποία απλουστεύουν διαρκώς την αναθεωρητική διαδικασία, ώστε να είναι πιο ευχερής η αναθεώρηση του Συντάγματος.³⁶ . Ητοι η πραγματικότητα καταδεικνύει ότι ακόμη και ο απόλυτα αυστηρός χαρακτήρας του Συντάγματος, δεν επιτυγχάνει να αναστείλει την υιοθέτηση και αποτύπωση νέων ιδεών στους πολιτειακούς χάρτες και ότι η πρακτική αυτή συχνά υπερβαίνει τους θεσμικούς φραγμούς.

Η αυστηρότητα των Ελληνικών Συνταγμάτων οφείλεται στην επιθυμία των συντακτών τους α) να προσδώσουν στο συντακτικό τους έργο διάρκεια ή παγιότητα, β) να εξασφαλίσουν στη συνταγματική νομιμότητα, σταθερότητα και γ) να διατηρήσουν επ' άπειρον το πολίτευμα. Πρωταρχική επιδίωξη είναι να εδραιωθεί το αίσθημα της προσωπικής και συλλογικής ασφάλειας των πολιτών. Κατά την άποψή μας η αυστηρότητα δικαιολογείται από το γεγονός ότι χάρη σε αυτήν κατοχυρώνεται ο δημοκρατικός χαρακτήρας του έργου της συντακτικής εξουσίας του λαού και εγκαθιδρύεται μια σημαντική εγγύηση προστασίας των ατομικών ελευθεριών και ειδικά της προσωπικής ελευθερίας, της ιδιοκτησίας και της ασφάλειας των πολιτών. Τα αγαθά αυτά λοιπόν καθίστανται απρόσβλητα από πράξεις των συντεταγμένων

³⁵ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Δ' Έκδ. Επαυξημένη, Σάκκουλας, 2005, σελ..215-220.

³⁶ Α. Σβώλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 125-135.

εξουσιών και από πράξεις της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας³⁷. Πρακτικά, με την αυστηρότητα προστατεύονται τα δικαιώματα των μειοψηφιών απέναντι στη βούληση της εκάστοτε κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας η οποία αδυνατεί να τροποποιεί εύκολα το Σύνταγμα, καθιστώντας την προστασία των ατομικών και συλλογικών ελευθεριών σχετική. Το έργο της συντακτικής εξουσίας τίθεται τυπικά έτσι στο αυυρόβλητο από τις ενέργειες της πολιτικής εξουσίας και των συγκυριακών αποφάσεων των κυβερνητικών πλειοψηφιών. Και αξιώνεται παράλληλα και από τους πολίτες να το τηρούν και να το σέβονται, εφόσον ενσαρκώνει τις θεμελιώδεις αξίες της οργανωμένης πολιτικά κοινωνικής συμβίωσης. Με το αυστηρό Σύνταγμα, αυτό που επιδιώκεται να διαφυλαχθεί είναι η ταυτότητα, η ενότητα και η συνέχεια του πολιτεύματος και της συνταγματικής τάξης. Κατά συνέπεια το Σύνταγμα τοποθετείται, ως πράξη και πηγή δικαίου, υπεράνω της νομοθετικής εξουσίας και όλων των άλλων συντεταγμένων εξουσιών. Η τυπική υπεροχή του, που εκδηλώνεται με την αυξημένη τυπική δύναμή του διαμορφώνει στη συνέχεια την έννοια της συνταγματικής νομιμότητας ως βαθμίδα ανώτερης και διαφορετικής από την κοινή ή διοικητική νομιμότητα. Με την αυστηρότητα άρα διασφαλίζεται η αυξημένη τυπική ισχύς του Συντάγματος σε σχέση με τους νόμους και όλες τις άλλες πράξεις της κρατικής εξουσίας και επικυρώνεται η συμμόρφωση της κρατικής εξουσίας στις επιταγές της συνταγματικής νομιμότητας. Τέλος η αυστηρότητα έχει σα συνέπεια το γεγονός ότι οι πράξεις των οργάνων της κρατικής εξουσίας και κυρίως της νομοθετικής, που έρχονται σε αντίθεση με το Σύνταγμα, να είναι ανίσχυρες. Η διαπίστωση της αντισυνταγματικότητάς τους, πραγματοποιείται μέσα από μια ειδική διαδικασία ελέγχου που αναλαμβάνει η δικαιοσύνη.

Συνοψίζοντας το ισχύον Σύνταγμα είναι απολύτως αυστηρό ως προς τις θεμελιώδεις διατάξεις του, αφού δεν επιτρέπει την αναθεώρηση των διατάξεων που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος ως προεδρευόμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας καθώς και τις διατάξεις που αναφέρονται ειδικά στην παράγραφο 1 του άρθρου 110 του ισχύοντος Συντάγματος. Από την άλλη είναι σχετικά αυστηρό ως προς τις υπόλοιπες διατάξεις του, με την έννοια ότι η αναθεώρησή τους γίνεται από ειδικό όργανο και με ειδική διαδικασία. Η Αναθεώρηση, πραγματοποιείται από την Αναθεωρητική Βουλή, δηλαδή από το αντιπροσωπευτικό όργανο του κράτους, η οποία εκλέγεται με την ειδική εντολή να

³⁷ Α. Μανιτάκης, *Το κράτος Δικαίου και ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 301-304.

αναθεωρήσει τις διατάξεις που υπέδειξε η προηγούμενη Βουλή, ασκώντας παράλληλα έργο νομοθετικό. Η δε διαδικασία της αναθεώρησης είναι ειδική και περιγράφεται αναλυτικά στις παραγράφους 2 έως 5 του άρθρου 110 Συντ.

III. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1975 ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ «ΔΟΚΙΜΑΣΙΕΣ»

1. Η πορεία του Συντάγματος

A. Σύντομη ιστορική αναδρομή

Κάνοντας μια σύντομη ιστορική αναδρομή, και θέλοντας να υπογραμμίσουμε χρονικά τις φάσεις εξέλιξης του ισχύοντος Ελληνικού Συντάγματος, αναφέρουμε την 24^η Ιουλίου 1974, οπότε αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στην Ελλάδα και παράλληλα συγκροτήθηκε Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και επαναφέρθηκε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952, χωρίς τις διατάξεις που αφορούσαν τη μορφή του πολιτεύματος. Μετά από 4 μήνες και συγκεκριμένα στις 17-11-1974, έγιναν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές μετά την πτώση της επτάχρονης στρατιωτικής δικτατορίας. Από τις εκλογές αυτές προέκυψε η Ε' Αναθεωρητική Βουλή, έργο της οποίας ήταν η επεξεργασία της αναθεώρησης του Συντάγματος του 1952. Στις 8 Δεκεμβρίου 1974, διεξήχθη δημοψήφισμα με αντικείμενο τον καθορισμό της μορφής του πολιτεύματος³⁸. Με ισχυρότατη πλειοψηφία, το εκλογικό σώμα τέθηκε κατά της βασιλευόμενης δημοκρατίας. Αποτέλεσμα αυτού, ήταν ότι τον Ιούνιο του 1975, ψηφίστηκε από την Ε' Αναθεωρητική Βουλή το Σύνταγμα της Ελλάδας, το οποίο ρητά πλέον όριζε ως πολίτευμα της χώρας την Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Η διάταξη αυτή μάλιστα, σύμφωνα με το άρθρο 110 του Συντάγματος, ανήκει στο σκληρό πυρήνα αυτού και είναι μια από τις διατάξεις που δεν υπόκειται σε αναθεώρηση. Το Σύνταγμα του 1975 περιέχει έναν ευρύ κατάλογο ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και σημαντικές καινοτομίες, προβλέπει τη συμμετοχή της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς όπως η ΕΟΚ, ο αρχηγός του κράτους είναι αιρετός, και σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος διατηρεί την αρμοδιότητα να

³⁸ Το εκλογικό σώμα, με ποσοστό 69,18% εξέφρασε τη βούλησή του κατά της βασιλευόμενης δημοκρατίας, γεγονός που έκλεισε οριστικά το πολιτειακό ζήτημα στην Ελλάδα.

παρεμβαίνει στην πολιτική ζωή. Αργότερα, και συγκεκριμένα το Μάρτιο του 1986, ψηφίστηκε από την ΣΤ' Αναθεωρητική Βουλή η πρώτη αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975. Αναθεωρήθηκαν συνολικά 11 άρθρα που αφορούσαν τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ο αρχηγός του κράτους, απέκτησε αμιγώς ρυθμιστικό ρόλο με έντονο συμβολικό χαρακτήρα στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού συστήματος διακυβέρνησης. Ταυτόχρονα ψηφίστηκε από την ΣΤ' Αναθεωρητική Βουλή η μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα. Ιδιαίτερα εκτεταμένη αναθεώρηση του Συντάγματος συντελέστηκε το 2001, οπότε η Ζ' Αναθεωρητική Βουλή ψήφισε το δεύτερο αναθεωρημένο κείμενο του Συντάγματος. Τροποποιήθηκαν συνολικά 79 άρθρα. Το αναθεωρημένο Σύνταγμα εισήγαγε νέα ατομικά δικαιώματα, νέους κανόνες διαφάνειας στην πολιτική ζωή, αναδιοργάνωσε τη λειτουργία της Βουλής και ενίσχυσε το αποκεντρωτικό σύστημα της χώρας. Το 2006, όπως θα δούμε παρακάτω, επανατέθηκε σε λειτουργία η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος. Βασικό επιχείρημα αυτής της νέας αναθεωρητικής πρότασης της κυβερνητικής πλειοψηφίας, είναι η πλήρης εναρμόνιση με τα δεδομένα και τις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής³⁹, που αποτελούσε εν πολλοίς στόχο και της προηγούμενης αναθεώρησης.

B. Η διαμόρφωση του Συντάγματος

Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στη χώρα, τον Ιούλιο του 1974, η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας υπό την ηγεσία του Κων. Καραμανλή, έθεσε ως πρώτο στόχο την εδραίωση της δημοκρατίας, και την εξάλειψη των τραυματικών εμπειριών του εμφυλίου, και επανέφερε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952, εκτός από τις διατάξεις του που αφορούν τον βασιλέα. Το Σύνταγμα του 1975 επηρεάστηκε από τα Συντάγματα του 1952 και του 1927, καθώς και την πρόταση αναθεώρησης του 1963⁴⁰. Πολλές διατάξεις του είχαν επίσης ως βάση το Σύνταγμα της Δυτ. Γερμανίας του 1949 και της Γαλλίας του 1958. Το σχέδιο συντάγματος συνάντησε πολλές

³⁹ Ηλεκτρονική Διεύθυνση : www.syntagma.idx.gr

⁴⁰ Λίγο μετά την ισχύ του Συντάγματος της 1^{ης} Ιανουαρίου 1952 επισημάνθηκε η ανάγκη τροποποίησης πολλών διατάξεων αυτού για να καταστεί δυνατό να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες της χώρας. Την 21^η Φεβρουαρίου του 1963 στελέχη της Κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή κατέθεσαν στη Βουλή, σύμφωνα με την προβλεπόμενη τότε Συνταγματική διαδικασία, πρόταση για την αναθεώρηση μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος. Για το σκοπό αυτό συστήθηκε ειδική Κοινοβουλευτική Επιτροπή, η οποία συνήλθε σε 9 συνεδριάσεις. Εντούτοις, το έργο αυτής διεκόπη λόγω της κυβερνητικής μεταβολής που επήλθε το 1963.

αντιδράσεις, συγκέντρωσε όμως αργότερα ως πλέον συνταγματικό κείμενο, την ευρύτερη δυνατή αποδοχή και συναίνεση εκ μέρους των μεγάλων πολιτικών δυνάμεων της χώρας. Κατά την επεξεργασία του σχεδίου Συντάγματος η τότε Κυβέρνηση δήλωσε την πρόθεσή της να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις για τη σύντομη σύνταξη νέου Καταστατικού Χάρτη που θα ανταποκρίνεται στις Δημοκρατικές αρχές. Ενδεχόμενη αναθεωρητική Βουλή θα μπορούσε να τροποποιήσει, καταργήσει και συμπληρώσει τις διατάξεις του Συντάγματος πλην των καθοριζουσών την μορφή του πολιτεύματος, καθώς και τις άλλες θεμελιώδεις διατάξεις αυτού.

Γ. Η αναθεώρηση του 1986

Παρά το γεγονός ότι οι "αυξημένες" αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν ασκήθηκαν ποτέ μέχρι το 1986, υπήρχαν εν τούτοις ως υφιστάμενες δυνατότητες, και επηρέασαν την εξέλιξη των πολιτικών πραγμάτων την περίοδο 1980-1985, δηλαδή κατά την πρώτη συνύπαρξη του Κ. Καραμανλή ως Προέδρου της Δημοκρατίας και της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας ήταν και ο στόχος της αναθεωρητικής διαδικασίας του 1985-1986. Στις 6 Μαρτίου του 1986 ψηφίστηκε η μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα και αναθεωρήθηκαν έντεκα άρθρα, σύμφωνα με το άρθρο 110 του Συντάγματος που ορίζει ότι οι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση, εκτός από εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Το περιεχόμενο της αναθεώρησης και κυρίως η διατύπωση των συνταγματικών διατάξεων αντικατόπτριζαν βασικά τις συνταγματικές απόψεις της κυβερνητικής πλειοψηφίας, που είχε ξεκινήσει την αναθεώρηση και που είχε καταφέρει κερδίζοντας τις εκλογές, να επιβάλλει κυριαρχικά και σχεδόν μονομερώς τις δικές της ουσιαστικά περι-αρχηγού του κράτους αντιλήψεις, αδιαφορώντας για την επίτευξη ευρύτερων συναινέσεων, και ενεργώντας σε αντιπαράθεση κυρίως με τις αντιλήψεις της μείζονος αντιπολίτευσης⁴¹. Με την αναθεώρηση αυτή οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας περιορίστηκαν σε σημαντικό βαθμό. Παρά την πολιτική και συνταγματική ένταση της περιόδου εκείνης, το αναθεωρημένο Σύνταγμα του

⁴¹ Ν. Αλιβιζάτος, *Ο αβέβαιος εκσυγχρονισμός*, Πόλις 2001, σελ. 20-34.

1975/1986, που εισήγαγε ένα αμιγώς κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης, έγινε απολύτως αποδεκτό από όλες τις πολιτικές δυνάμεις. Η αναθεώρηση του 1986 καταγράφηκε ως η πρώτη στην ελληνική συνταγματική ιστορία αναθεώρηση του Συντάγματος, που έγινε σύμφωνα με τις προβλεπόμενες από το Σύνταγμα ρυθμίσεις, με αυστηρή τήρηση όλων των σχετικών διαδικασιών και τύπων, μολονότι ξεκίνησε μέσα σε ένα κλίμα πολιτικής έντασης και χρησιμοποιήθηκε ως μέσο επίτευξης παραταξιακών πολιτικών στόχων και αιφνιδιαστικών κομματικών αποφάσεων .

Δ. Η αναθεώρηση του 2001

Την άνοιξη του 2001 ψηφίστηκε μία νέα, πολύ πιο εκτεταμένη αυτή τη φορά, αναθεώρηση του Συντάγματος, και μάλιστα μέσα σε ένα συναινετικό κλίμα και σε ήπια πολιτική ατμόσφαιρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι παρά το γεγονός ότι εβδομήντα εννιά συνολικά άρθρα του Συντάγματος τροποποιήθηκαν, η αναθεώρηση έγινε στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων αποδεκτή από τα τέσσερα πέμπτα του συνόλου των βουλευτών, έτσι ο όρος "συναινετική αναθεώρηση" αποδίδει την πολιτική πραγματικότητα. Η αναθεώρηση αυτή πραγματοποιήθηκε με αυστηρή προσήλωση στις διαδικασίες και στους ορισμούς του Συντάγματος. Το αναθεωρημένο Σύνταγμα εισάγει νέα ατομικά δικαιώματα⁴², κανόνες διαφάνειας στην πολιτική ζωή⁴³, αναδιοργανώνει τη λειτουργία της Βουλής, και ενισχύει το αποκεντρωτικό σύστημα της χώρας. Πάντως, η αναθεώρηση αυτή δεν ασχολήθηκε με κανένα μείζον θέμα λειτουργίας του πολιτεύματος, και αυτό τη διαφοροποιεί χαρακτηριστικά από εκείνη του 1986. Σήμερα θεωρείται ότι η Ελλάδα έχει ένα Σύνταγμα που διαθέτει και πολιτική και ιστορική νομιμοποίηση, είναι σύγχρονο και προσαρμοσμένο στις διεθνείς εξελίξεις⁴⁴. Όλες οι διατάξεις του ισχύοντος συντάγματος είναι τυπικές και έχουν αυξημένη τυπική δύναμη σε σχέση με τις διατάξεις των νόμων. Είναι εξάλλου όλες και αυστηρές, με την έννοια ότι δεν μπορούν να αναθεωρηθούν παρά μόνο με τη διαδικασία που ορίζει το Σύνταγμα στο άρθρο 110. Η αναθεώρηση αυτή δεν

⁴² Όπως πχ. την προστασία της γενετικής ταυτότητας ή την προστασία από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.

⁴³ Χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων, προεκλογικές δαπάνες, σχέσεις των ιδιοκτητών μέσω μαζικής επικοινωνίας με το Κράτος κ.ά.

⁴⁴ Βλ. ιδίως ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων για τη νέα αναθεώρηση στα Πρακτικά της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος.

προσέλαβε χαρακτήρα κομματικής επιβολής ή πολιτικής αντιπαράθεσης. Αυτό αποτυπώθηκε στις εντυπωσιακά ευρύτατες πλειοψηφίες που καταγράφηκαν⁴⁵.

2. Η αναθεώρηση ως αντικείμενο, διαδικασία και όρια

A. Αντικείμενο και έκταση της αναθεώρησης

Αντικείμενο της αναθεώρησης είναι το τυπικό Σύνταγμα, οι 120 δηλαδή διατάξεις του ισχύοντος Συντάγματος. Όπως ρητά αναφέρει ο συντακτικός νομοθέτης, οι συνταγματικές διατάξεις του ισχύοντος συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση, ενώ εξαιρούνται οι διατάξεις που καθορίζουν τη μορφή και τη βάση του πολιτεύματος καθώς και οι διατάξεις των άρθρων 2 παρ.1, 4 παρ. 1, 4 και 7, 5 παρ. 1 και 3, 13 παρ. 1 και 26. Ως κανόνας λοιπόν καθιερώνεται το αναθεωρήσιμο των διατάξεων του Συντάγματος και ως εξαίρεση η απαγόρευση της αναθεώρησης. Σε περίπτωση λοιπόν που ανακύψουν αμφιβολίες, αναφορικά με το αν μια διάταξη ή όχι υπόκειται σε αναθεώρηση, ισχύει ως τεκμήριο το αναθεωρήσιμο της. Η σχετική απόφαση ανήκει κυριαρχικά στην κρίση της Αναθεωρητικής Βουλής και δεν υπόκειται όπως θα δούμε σε αναθεωρητικό έλεγχο.

Όταν λέμε «αναθεώρηση των συνταγματικών διατάξεων,» ασφαλώς δεν εννοούμε την τροποποίηση της λεκτικής τους διατύπωσης, αλλά αναφερόμαστε κυρίως στο νόημά τους και στους κανόνες που συνάγονται από την ερμηνεία τους. Χαρακτηριστικά δε ο Θεμιστοκλής Τσάτσος, σημείωνε : « Στο Σύνταγμα υπάρχουν νοήματα θεμελιώδη και όχι άρθρα θεμελιώδη». Ούτως, απαγορεύεται κατά την αναθεώρηση όχι μόνο η τροποποίηση αλλά και η προσθήκη διάταξης, η οποία έμμεσα ή άμεσα αλλοιώνει ή αναιρεί το νόημα των διατάξεων των οποίων απαγορεύεται η αναθεώρηση.

Η αναθεώρηση του τυπικού Συντάγματος είναι πάντοτε μερική⁴⁶, αφορά ορισμένες και συγκεκριμένες διατάξεις και δεν επεκτείνεται στο σύνολο των συνταγματικών διατάξεων, αφού εξαιρούνται αυτές που καθορίζουν την μορφή του πολιτεύματος. Κατά συνέπεια δεν επιτρέπεται η ολική αναθεώρηση του

⁴⁵ Γ. Σωτηρέλης, *Σύνταγμα και Δημοκρατία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Σάκκουλας, 2000, σελ. 50 κ.επ., Ν. Αλιβιζάτος, *Ο αβέβαιος εκσυγχρονισμός και η θολή συνταγματική αναθεώρηση*, Πόλις 2001, σελ. 155-230, Α. Παπατόλιας, *Συνταγματικές επιχειρηματολογίες για τη συνταγματική αναθεώρηση*, Σάκκουλας 1999.

⁴⁶ Ε. Βενιζέλος, *Τα όρια της αναθεώρησης του Συντάγματος 1975, 1994*, σελ 28.

Συντάγματος.⁴⁷ Η απαγόρευση της αναθεώρησης ολόκληρου του Συντάγματος ήταν ρητή στα προϊσχύσαντα ελληνικά συντάγματα. Απαλείφθηκε ως αυτονόητη και εκ περισσού τεθείσα με το Σύνταγμα του 1975.

Συντάγματα όπως το Ελβετικό, το Αυστριακό και το Ισπανικό προβλέπουν τη δυνατότητα ολικής τους αναθεώρησης. Τα περισσότερα όμως περιέχουν διατάξεις που εξαιρούν ορισμένα τμήματά τους από την εξουσία του αναθεωρητικού νομοθέτη, όπως το γαλλικό και το ιταλικό όσον αφορά την αβασίλευτη μορφή του πολιτεύματος, το γερμανικό, όσον αφορά τη διαίρεση της ομοσπονδίας σε χώρες αλλά και τη θεμελιώδη αρχή της σύμπραξης των χωρών στη Νομοθεσία και τις θεμελιώδεις αρχές που διατυπώνονται στα άρθρα 1 και 20. Αξίζει να αναφερθεί ότι και όταν αναθεωρείται ολικά το Σύνταγμα είτε πρόκειται για αναθεώρηση που επιτελείται και ολοκληρώνεται από την εθνική αντιπροσωπεία είτε για αναθεώρηση που έχει ως αφετηρία και ως κατάληξη τη λαϊκή πρωτοβουλία, ο φορέας της αναθεωρητικής εξουσίας δεσμεύεται να υποκαταστήσει ένα κείμενο με ένα άλλο κείμενο.⁴⁸

B. Φορέας

Η αναθεωρητική λειτουργία έχει ανατεθεί στη Βουλή και ασκείται αποκλειστικά από αυτήν. Κανένα άλλο κρατικό όργανο δεν συμμετέχει στη διαδικασία της αναθεώρησης. Για το θέμα αυτό αποκλειστικά αρμόδιο όργανο είναι η βουλή η οποία κατά τη διαδικασία αυτή ενεργεί ως αυτοτελές άμεσο και ιδιαίτερο όργανο του κράτους, διακρίνεται από το Νομοθετικό και ονομάζεται «Αναθεωρητική Βουλή». Η Βουλή αυτή προέρχεται από εκλογές, στις οποίες έχει τεθεί το θέμα της αναθεώρησης και έτσι έχει επιφορτισθεί η ίδια με την ειδική εντολή να προβεί στην

⁴⁷ «Ολική», χαρακτήρισε την αναθεώρηση του 2001 ο Εισηγητής της πλειοψηφίας καθηγητής Ευάγγελος Βενιζέλος, με την έννοια της εκτεταμένης ή μάλλον της συνολικής αναθεωρητικής αξιολόγησης του ισχύοντος Συντάγματος, με εξαίρεση το σκληρό πυρήνα των μη υποκείμενων σε αναθεώρηση διατάξεων (*Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, Σάκκουλας, 2002, σελ. 23). Πράγματι η αναθεώρηση το 2001 υπήρξε εξαιρετικά εκτεταμένη αφού περιέλαβε 82 από τις 120 συνταγματικές διατάξεις και κατέλαβε ένα μεγάλο μέρος των ατομικών δικαιωμάτων. Δεν ήταν όμως ολική με τη νομική έννοια του όρου, όχι μόνο διότι δεν οδήγησε σε μια συνολική αναδιατύπωση του συνταγματικού κειμένου αλλά κυρίως γιατί περιορίστηκε σε τροποποιήσεις λεπτομερειακού ή νομοτεχνικού χαρακτήρα που δεν έθιξαν την ουσία της ρύθμισης, ώστε να μπορούμε να μιλάμε για ένα νέο Σύνταγμα. Αντίθετα η αναθεώρηση είχε μάλλον επιβεβαιωτικό και ερμηνευτικό χαρακτήρα παρά τροποποιητικό. Κατά συνέπεια το εύρος της αναθεώρησης ήταν μεγάλο σε σχέση με τη μικρή ποιοτική συνταγματική μεταβολή που επέφερε (βλ. και Γ. Σωτηρέλη, *Σύνταγμα και Δημοκρατία την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, ό.π.).

⁴⁸ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 218.

αναθεώρηση των συνταγματικών διατάξεων που έχει υποδείξει η προηγούμενη Βουλή. Ο φορέας λοιπόν της αναθεωρητικής λειτουργίας, δε συμπίπτει με το φορέα της νομοθετικής λειτουργίας που κατά το α. 26Σ. είναι σύνθετο όργανο και αποτελείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.. Η Βουλή ωστόσο μπορεί να σφραγίζει και να ασκεί την ίδια στιγμή τόσο τις νομοθετικές όσο και τις αναθεωρητικές της αρμοδιότητες, ενεργώντας ταυτόχρονα ως νομοθετικό και ως αναθεωρητικό όργανο.⁴⁹

Η κατ' αποκλειστικότητα ανάθεση της αναθεωρητικής λειτουργίας στη Βουλή, επιβεβαιώνει τον αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματος. Η Αναθεωρητική Βουλή, ενεργεί ως αντιπροσωπευτικό σώμα που αποφασίζει την αναθεώρηση στο όνομα και κατ' εντολή του λαού. Έχει εκλεγεί από το λαό με σκοπό να πραγματοποιήσει την αναθεωρητική βούλησή του, όπως διαμορφώθηκε μετά τη διενέργεια γενικών βουλευτικών εκλογών, στις οποίες τέθηκε το θέμα της αναθεώρησης. Ο λαός συμμετέχει ως προς το ότι αναδεικνύει τα μέλη του αντιπροσωπευτικού σώματος, η ανάδειξη όμως γίνεται και με βάση τις αναθεωρητικές προτάσεις των κομμάτων που είχαν κατατεθεί και συζητηθεί στη μόλις διαλυθείσα Βουλή.

Η Βουλή πλέον μόνη της και αποκλειστικά αυτή, μέσω των κομμάτων ή των Βουλευτών, έχει την πρωτοβουλία και την πολιτική και θεσμική ευθύνη της αναθεώρησης, χωρίς τη σύμπραξη ή τη συμμετοχή καθ' οιονδήποτε τρόπο της εκτελεστικής εξουσίας. Από την αναθεωρητική διαδικασία αποκλείεται τόσο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας όσο και η Κυβέρνηση. Εντούτοις, στην πράξη, επειδή η κοινοβουλευτική πλειοψηφία είναι μονοκομματική, και ο αρχηγός της είναι ταυτόχρονα και Πρωθυπουργός, η διάκρισή της από την Κυβέρνηση είναι δυσχερής. Η αναθεωρητική Βουλή λοιπόν αποφασίζει για το περιεχόμενο της αναθεώρησης των Συνταγματικών διατάξεων με δική της αυτοτελή πράξη, και κάθε ψηφιζόμενη αναθεώρηση συνταγματικών διατάξεων, δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, μέσα σε 10 ημέρες αφότου ψηφισθεί από τη Βουλή και τίθεται σε ισχύ με ειδικό ψήφισμα.

⁴⁹ Α. Μανιτάκης, Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 292, Α. Μάνεσης, Η αναθεώρηση του Συντάγματος, ό.π σελ 32 επ., Α. Σβώλος, Η αναθεώρηση του Συντάγματος, ό.π. σελ. 36 επ.

Γ. Στάδια

Τα χαρακτηριστικά λοιπόν της αναθεώρησης, είναι : ότι συντελείται κατ' αποκλειστικότητα από τη Βουλή, ήτοι από αντιπροσωπευτικό σώμα⁵⁰, ότι συμμετέχουν στην όλη διαδικασία δύο διαδοχικές Βουλές με την παρεμβολή γενικών βουλευτικών εκλογών και τέλος ότι απαιτούνται αυξημένες ή ειδικές πλειοψηφίες για την υιοθέτηση της πρότασης και την ψήφιση της αναθεώρησης. Η διαδικασία της αναθεώρησης, περιλαμβάνει δύο στάδια. Αρχικά, η λαϊκή αντιπροσωπεία αποφασίζει με ειδική ή αυξημένη πλειοψηφία για την αναθεώρηση, καθορίζοντας τις συνταγματικές διατάξεις που είναι σκόπιμο να αναθεωρηθούν. Η πρόταση υποβάλλεται γραπτά από πενήντα τουλάχιστον βουλευτές. Στην πρόταση προσδιορίζονται ειδικά (αριθμητικά ή και θεματικά) οι αναθεωρητέες διατάξεις για τις οποίες υποδεικνύεται τροποποίηση, κατάργηση, συμπλήρωση ή αυθεντική ερμηνεία. Η πρόταση συνοδεύεται από αιτιολογική έκθεση στην οποία εκτίθεται συνολικά και κατ' άρθρο η ανάγκη της αναθεώρησης,⁵¹ περιγράφεται γενικά η κατεύθυνση και ο σκοπός, και παρατίθενται οι λόγοι της προτεινόμενης τροποποίησης του Συντάγματος. Η πρόταση μπορεί να υποβληθεί σε οποιαδήποτε σύνοδο, τακτική ή έκτακτη της Βουλής, στην αρχή ή το τέλος της βουλευτικής περιόδου, αρκεί να έχει παρέλθει πενταετία από την περάτωση της προηγούμενης αναθεώρησης. Μετά την υποβολή της πρότασης, συγκροτείται με απόφαση του Προέδρου της Βουλής Ειδική Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος, η οποία υποβάλλει εντός ορισμένης προθεσμίας έκθεση. Μετά την υποβολή της έκθεσης ή με την πάροδο της προθεσμίας για την υποβολή της έκθεσης, η Βουλή συζητεί και αποφασίζει για την πρόταση αναθεώρησης και τις προτεινόμενες αναθεωρητέες διατάξεις. Η απόφαση της Βουλής που διαπιστώνει την ανάγκη της αναθεώρησης και καθορίζει ειδικά -αναφέροντας αριθμητικά- τις αναθεωρητέες διατάξεις, λαμβάνεται με δύο ονομαστικές ψηφοφορίες που μεταξύ τους απέχουν έναν τουλάχιστον μήνα.⁵² Θα πρέπει και στις δύο ψηφοφορίες να συγκεντρωθεί ο απαιτούμενος αριθμός των ψήφων. Το διάστημα που τίθεται του ενός μήνα θεωρείται χρόνος ωρίμανσης της σκέψης για αναθεώρηση.

⁵⁰ Με εξαίρεση το Σύνταγμα του 1927 το οποίο προέβλεπε στο άρθρο 125 τη δυνατότητα διενέργειας δημοψηφίσματος προς έγκριση από το λαό της αναθεωρητικής απόφασης της Εθνικής Συνέλευσης.

⁵¹ Σύμφωνα με το άρθρο 119 του Κανονισμού της Βουλής.

⁵² Άρθρο 119 παρ. 6 Κανονισμού της Βουλής και ηλεκτρονική διεύθυνση www.parliament.gr

Στο σημείο αυτό ολοκληρώνεται η πρώτη φάση της αναθεωρητικής διαδικασίας. Η δεύτερη αρχίζει με τη διάλυση της Βουλής ή τη λήξη της θητείας της και την προκήρυξη εκλογών για τη σύγκληση νέας Βουλής. Η ολοκλήρωση της πρώτης φάσης δεν επιφέρει αυτόματα και υποχρεωτικά όπως συνέβαινε σε προϊσχύσαντα Συντάγματα τη διάλυση της Βουλή⁵³, η οποία έχει αποσυνδεθεί πλήρως από την απόφαση για την αναθεώρηση και δεν μπορεί κατά συνέπεια μια πρόταση αναθεώρησης να λειτουργήσει εκβιαστικά είτε για την κυβερνητική πλειοψηφία είτε για την αντιπολίτευση ως απειλή πρόκλησης πρόωρων εκλογών. Η μεσολάβηση των εκλογών είναι αναγκαία και θεμελιώδους σημασίας συνταγματική πρόβλεψη, γιατί έτσι ενεργοποιείται η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και έτσι ο λαός συμμετέχει έμμεσα στην αναθεωρητική διαδικασία. Παράλληλα ανιχνεύεται η λαϊκή θέληση ως προς τη σχεδιαζόμενη αναθεώρηση. Εκλέγοντας τους αντιπροσώπους για τη νέα Βουλή οι ψηφοφόροι επιλέγουν κόμματα και υποψηφίους λαμβάνοντας υπόψη και τις προτάσεις ή τις θέσεις των κομμάτων για την αναθεώρηση. Από τη σύνθεση της νέας Βουλής προκύπτει έμμεσα η ουσιαστική βούληση των εκλογέων, η οποία δεσμεύει σε γενικές γραμμές την Αναθεωρητική Βουλή και την υποχρεώνει να ενεργήσει στο πλαίσιο της λαϊκής εντολής που έχει λάβει. Στο δεύτερο στάδιο αφού μεσολαβήσουν γενικές βουλευτικές εκλογές, η Βουλή που θα προέλθει από αυτές και ονομάζεται «Αναθεωρητική», είναι επιφορτισμένη από το εκλογικό σώμα να ενεργήσει σύμφωνα με τη λαϊκή εντολή και διαθέτει έτσι την εξουσία να απορρίψει ή να αποδεχθεί ολικά ή μερικά την πρόταση αναθεώρησης, και να διατυπώσει το οριστικό κείμενο των αναθεωρητέων διατάξεων, εφόσον διαμορφώνεται η επιβεβλημένη αναθεωρητική πλειοψηφία. Η σχετική συζήτηση και απόφαση στην Αναθεωρητική Βουλή, λαμβάνει χώρα υποχρεωτικά στην πρώτη σύνοδο της νέας Βουλής Προηγουμένως συγκροτείται Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος⁵⁴ κατά την αναλογία της δύναμης των κομμάτων, με σκοπό την επεξεργασία του περιεχομένου των διατάξεων που έχει καθορίσει προς αναθεώρηση η προηγούμενη Βουλή, και τη διατύπωση άρτιου νομικά κειμένου. Η Αναθεωρητική Βουλή δεσμεύεται απολύτως από την απόφαση της προηγούμενης Βουλής ως προς το εύρος ή την έκταση και όχι ως προς το περιεχόμενο της αναθεώρησης⁵⁵. Δε μπορεί να

⁵³ Βλ. σελ. 22 «Σύντομη Ιστορική αναδρομή» ως και Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 230 κ.επ

⁵⁴ Άρθρο 119 παρ. 8 Κανονισμού της Βουλής

⁵⁵ Γ. Κασιμάτης, « Η αναθεώρηση του Συντάγματος. Σκέψεις και Παρατηρήσεις», σε *Το Σύνταγμα, Διμηνιαία Επιθεώρηση Συνταγματικής θεωρίας και πράξης Τεύχ. 6/2000*.

αναθεωρήσει παρά μόνο τις διατάξεις που καθόρισε ειδικά η προηγούμενη Βουλή και δε δύναται να επεκταθεί σε άλλες, χωρίς να απειληθεί η απόφασή της με ακυρότητα. Ωστόσο η αναθεωρητική Βουλή είναι ελεύθερη να αποφασίσει και να καθορίσει το περιεχόμενο των αναθεωρητέων διατάξεων, ενεργώντας όμως πάντα μέσα στα πλαίσια της λαϊκής εντολής που έχει λάβει και εφόσον συγκεντρώνουν οι προτάσεις την ευρύτερη δυνατή αναθεωρητική πλειοψηφία.

Επιπλέον νομιμοποιείται να απορρίψει την αναθεώρησή τους, εφόσον δε συμφωνούν ή δε συναινούν προς αυτή την κατεύθυνση οι κοινοβουλευτικές δυνάμεις. Το τελικό κείμενο του αναθεωρημένου Συντάγματος, δημοσιεύεται με εντολή του Προέδρου της Βουλής στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης μέσα σε δέκα ημέρες αφότου επιψηφιστεί από τη Βουλή και τίθεται σε ισχύ με ειδικό της ψήφισμα. Στο σημείο αυτό παύει οριστικά και η αναθεωρητική αποστολή της Βουλής, η οποία ασχολείται εφεξής αποκλειστικά με το κανονικό νομοθετικό και κοινοβουλευτικό της έργο. Η ίδια η Βουλή δε δύναται να επανέλθει στο αναθεωρητικό της έργο μέχρι τη λήξη της θητείας της. Η αναθεωρητική αρμοδιότητά της εκπνέει με την έκδοση του ψηφίσματος υιοθέτησης των αναθεωρημένων διατάξεων.

Συνοψίζοντας λοιπόν, στο πρώτο στάδιο η κοινή Βουλή παίρνει την πρωτοβουλία και κινεί τη διαδικασία αποφασίζοντας για το εύρος της αναθεώρησης. Στο δεύτερο στάδιο, η Αναθεωρητική Βουλή που μόλις εξελέγη, αποφασίζει στην πρώτη σύνοδό της για την αναθεώρηση και το περιεχόμενό της, διατυπώνοντας αριστοτεχνικά και σύμφωνα με το νόμο, το περιεχόμενο των διατάξεων που είχε ορίσει η προηγούμενη Βουλή.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι η απόφαση της Αναθεωρητικής Βουλής για την αναθεώρηση λαμβάνεται για κάθε διάταξη ξεχωριστά είτε με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των μελών της, εφόσον η προηγούμενη Βουλή έχει αποφασίσει την αναγκαιότητα της αναθεώρησής της με την αυξημένη πλειοψηφία των 3/5, είτε με την ακριβώς αντίστροφη αναλογία στην περίπτωση που η προηγούμενη βουλή είχε αποφασίσει με απόλυτη πλειοψηφία. Η πλειοψηφία που απαιτείται ως εγγύηση, μπορεί να επιτευχθεί είτε στο πρώτο στάδιο είτε στο δεύτερο. Το σημαντικό είναι πάντως, η διαμόρφωση μιας ευρείας αναθεωρητικής κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, η οποία όχι μόνο δε θα ταυτίζεται αλλά θα υπερβαίνει και κάθε συγκυριακή κυβερνητική πλειοψηφία. Η προβλεπόμενη από τον συνταγματικό νομοθέτη ανά πενταετία δυνατότητα αναθεώρησης του Συντάγματος, σύμφωνα με το άρθρο 110 του Συντάγματος, πρέπει να αξιοποιείται για τη βελτίωση

των ρυθμίσεών του, ώστε να προσαρμόζεται στις ραγδαία μεταβαλλόμενες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες και ενδεχομένως να αίρει τυχόν δυσλειτουργίες.

Τα σιωπηρά όρια της αναθεώρησης αποσκοπούν στην προστασία ή στην εγγύηση της ταυτότητας και της συνέχειας του πολιτεύματος και της συνταγματικής νομιμότητας. Συνυφαίνονται άρα με τις θεμελιώδεις αρχές ή αξίες του Συντάγματος και συναποτελούν το πραγματικό Σύνταγμα⁵⁶, το οποίο συνιστά το πραγματικό, σιωπηρό όριο της αναθεώρησης. Ως πραγματικό Σύνταγμα νοείται το σύμπλεγμα των θεμελιωδών αρχών, κανόνων ή αξιών, που ανεξάρτητα αν είναι ρητά αποτυπωμένοι στο Σύνταγμα, συγκροτούν τα ουσιώδη στοιχεία της συνταγματικής τάξης που της προσδίδουν ταυτότητα, της εξασφαλίζουν τη συνέχεια και την αποτελεσματική εφαρμογή των διατάξεών της και χαρίζουν ερμηνευτική ενότητα στο σύνολο της έννομης τάξης.⁵⁷

Η Βουλή των Ελλήνων από τον Ιούνιο του 2006 άρχισε νέα διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος. Η Συναινετική Αναθεώρηση του 2001 δημιουργεί ένα διαδικαστικό συνταγματικό προηγούμενο που δύσκολα μπορεί να αγνοηθεί από τον αναθεωρητικό νομοθέτη της προσεχούς αναθεώρησης. Θα λέγαμε ότι η Αναθεωρητική Βουλή, είναι μεν τυπικά ελεύθερη ως προς την αποδοχή ή απόρριψη των προτάσεων αναθεώρησης και ως προς τον ακριβή καθορισμό του περιεχομένου των αναθεωρητέων διατάξεων, δεσμεύεται ωστόσο ηθικοπολιτικά από τις συναινετικές συμφωνίες της προηγούμενης Βουλής σχετικά με τη γενική κατεύθυνση της αναθεώρησης.

⁵⁶ Α. Μανιτάκης – *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., *Ερμηνεία του Συντάγματος και λειτουργία του πολιτεύματος - Το πραγματικό Σύνταγμα ως ερμηνευτική παράμετρος και σιωπηρό όριο αναθεώρησης του Συντάγματος*, Σάκκουλας 1996, σελ 161-199.

⁵⁷ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τη μη προσβολή του απολύτως αυστηρού χαρακτήρα του Συντάγματος, την απαγόρευση της αναθεώρησης της βάσης και της μορφής του πολιτεύματος, το μη αναθεωρήσιμο χαρακτήρα της διαδικασίας της αναθεώρησης, το ανεπίτρεπτο της καθιέρωσης του Συνταγματικού Δημοψηφίσματος ως διαδικασίας αναθεώρησης που καταργεί ουσιαστικά την αναθεωρητική Βουλή, βλ.. άρθρο 110 Σ που κατατάσσει τις συνταγματικές διατάξεις σε δυο κατηγορίες, σε αυτές από τις οποίες προκύπτουν ερμηνευτικά θεμελιώδεις αρχές, που δεν είναι αναθεωρήσιμες και σε εκείνες από τις οποίες προκύπτουν αναθεωρήσιμοι συνταγματικοί κανόνες. Οι πρώτες είναι αξιολογικά υπέρτερες από τις δεύτερες, διότι το κανονιστικό περιεχόμενό τους είναι γενικό και θεμελιώδες για τις λοιπές συνταγματικές διατάξεις.

Δ. Η Δικαστική εγγύηση τήρησης των ουσιαστικών ορίων της αναθεώρησης

Εγγυητής του αυστηρού χαρακτήρα του Συντάγματος, δηλαδή της μη ανατροπής των οργανωτικών βάσεων του πολιτεύματος, δε μπορεί να είναι άλλος από την ίδια την αναθεωρητική βουλή, η οποία και αποφασίζει την αναθεώρηση. Αυτή πρωταρχικά κρίνει αν μια διάταξη υπόκειται ή όχι σε αναθεώρηση και αν καίρια πλήττονται με τη σχεδιαζόμενη αναθεώρησή της, η μορφή του πολιτεύματος ή η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Η ευθύνη της τήρησης των ουσιαστικών και διαδικαστικών προϋποθέσεων της αναθεώρησης, είναι καταρχήν πολιτική, και αφορά κυρίως το ίδιο όργανο που πραγματοποιεί την αναθεώρηση, το οποίο δεσμεύεται να τηρεί το Σύνταγμα για χάρη του οποίου ενεργεί. Εντούτοις, εγγυητής της τήρησης των ουσιαστικών ορίων της αναθεώρησης και κυρίως του αυστηρού χαρακτήρα αναδεικνύεται η δικαστική εξουσία, ως εξουσία που εφαρμόζει ισχύοντες κανόνες δικαίου και επιλύει διαφορές κατά το Σύνταγμα. Άλλωστε ο Δικαστής ελέγχει τη συνταγματικότητα των νόμων. Εντούτοις στον έλεγχο της συνταγματικότητας της αναθεώρησης εξετάζεται η ενδεχόμενη προσβολή θεμελιώδους αρχής του Συντάγματος από πράξη της αναθεωρητικής εξουσίας. Πρόκειται λοιπόν κυριολεκτικά για έλεγχο προσβολής της βάσης του πολιτεύματος, και των θεμελιωδών του αρχών πάνω στις οποίες οικοδομείται το πολίτευμα και με την προσβολή τους κλονίζονται οι βάσεις του πολιτεύματος. Ο προβληματισμός αυτός παραπέμπει ευθέως στο άρθρο 87 παρ. 2 εδ. β' Συντ., που ορίζει ότι «ο Δικαστής υποχρεούται να μη συμμορφωθεί στις διατάξεις που καταλύουν το πολίτευμα και να αρνηθεί να τις εφαρμόσει». Ο Δικαστής εντούτοις δε νομιμοποιείται να εξετάσει το ζήτημα παρά μόνο παρεμπιπτόντως, ενόψει μιας δικαστικής διαφοράς. Τυπική προϋπόθεση δηλαδή για να επιληφθεί νόμιμα, είναι, να έχει προηγουμένως ανακύψει ζήτημα συνταγματικότητας της κρίσιμης διάταξης. Πρέπει η προσβολή, να μην έχει συντελεστεί, αλλά να επιχειρείται. Διότι διαφορετικά, θα επρόκειτο για άσκηση πρωτογενούς συντακτικής εξουσίας. Κατά συνέπεια, η ενεργοποίηση της ελεγκτικής εξουσίας του Δικαστή είναι εξαιρετικά δυσχερής στην πράξη⁵⁸.

⁵⁸ Κώστας Χρυσόγονος, *Σκέψεις για τη δικαστική αντιμετώπιση της αναθεώρησης του Συντάγματος*, 1997, σελ 229-256, Γ. Κασιμάτης, *Η λειτουργική και η προσωπική ανεξαρτησία των δικαστών*, Μελέτες τόμ. IV Σάκκουλας 2000, σελ 266-336.

Η συζήτηση για τη νέα Συνταγματική Αναθεώρηση, που ξεκίνησε στην αρμόδια κοινοβουλευτική Επιτροπή, είχε ως βάση ένα πλούσιο υλικό, που, μετά από μια πολύμηνη διαδικασία, συγκεντρώθηκε και κωδικοποιήθηκε. Αναγνωρίζοντας λοιπόν την ανάγκη προσαρμογής του Συντάγματος στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες και στις νέες απαιτήσεις, θα ανιχνεύσουμε τις προς Αναθεώρηση διατάξεις, θα εξετάσουμε την ανάγκη τροποποίησης της κάθε διάταξης χωριστά, και θα αξιολογήσουμε όλες τις υποβληθείσες προτάσεις, προκειμένου το Αναθεωρημένο Σύνταγμα, εναρμονισμένο με την εποχή και τις ανάγκες της, να υπηρετήσει καλύτερα και αποτελεσματικότερα το ρόλο που παραδοσιακά κατέχει στην Ελληνική έννομη τάξη.

IV. Η ΝΕΑ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ, ΜΙΑ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΙΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ

Το *άρθρο 3*⁵⁹ του Συντάγματος αναφέρεται στις σχέσεις Εκκλησίας και πολιτείας και στην επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα. Είναι αλήθεια ότι υπάρχει ένα θεσμικό έλλειμμα στη λειτουργία του συνταγματικού μας πολιτεύματος όσο δεν αποσαφηνίζεται το ζήτημα των σχέσεων Κράτους και Εκκλησίας στην κατεύθυνση της κατοχύρωσης διακριτών ρόλων, που σε καμία περίπτωση δε μπορεί να σημαίνει σύγκρουση και αντιπαλότητα αλλά ομόνοια και υγιή συνύπαρξη.⁶⁰ Άλλωστε, υποστηρίζει το ΠΑΣΟΚ ο κοινωνικός και ιστορικός ρόλος της Εκκλησίας είναι σημαντικός και αναμφισβήτητος. Επομένως οι οποιοδήποτε τύπου αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο κρίνονται απαραίτητες προκειμένου να δώσουν τη δυνατότητα στην Εκκλησία, να ρυθμίσει με σύγχρονους όρους την ιδιαίτερη σχέση της με τους πιστούς, αυτόνομα και αποτελεσματικά, και ουδόλως να μειώσουν το ρόλο της Ορθοδοξίας ως ιδιαίτερης συνιστώσας της ιστορικής και πολιτισμικής μας παράδοσης. Ενωσιολογικά λοιπόν, πρέπει να αποσαφηνιστεί ο όρος «επικρατούσα θρησκεία», προς την κατεύθυνση της έμφασης των αναγνωριζόμενων ήδη διακριτών ρόλων κράτους και εκκλησίας, και ασφαλώς του πλήρους σεβασμού της θρησκευτικής ελευθερίας, προσφοράς και ισότητας. Αναφορικά με το άρθρο 3 του

⁵⁹ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=3](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=3)

⁶⁰ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος : Σύνοδος Γ, Συνεδρίαση ΙΓ' 6/12/2006, ΙΔ' 13/12/2006.

Συντάγματος και την αναθεώρηση αυτού, η Νέα Δημοκρατία δεν κατέθεσε καμία πρόταση.⁶¹

Το *άρθρο 5*⁶² του Συντάγματος αναφέρεται στο δικαίωμα καθενός ν' αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη. Επιτρέπονται βέβαια περιορισμοί, εφόσον τάσσονται κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό και δεν υπερβαίνουν τα όρια που τάσσει η αρχή της αναλογικότητας. Το άρθρο αυτό νοσηματοδοτεί όλες τις άλλες διατάξεις των ατομικών δικαιωμάτων. Η Νέα Δημοκρατία, φρονεί⁶³, ότι το άρθρο αυτό δε χρειάζεται ουδεμία προσθήκη ή μεταρρύθμιση. Από την άλλη, το ΠΑΣΟΚ, θεωρεί ότι πρέπει να εισαχθεί συνταγματική πρόβλεψη σχετικά με τα δικαιώματα των αλλοδαπών που μένουν νόμιμα στη χώρας μας, τα οποία ομοίως με των Ελλήνων υπηκόων πρέπει να περιφρουρούνται.⁶⁴ Ο λόγος που κάνει μνεία στους αλλοδαπούς, είναι διότι η Ελλάδα, είναι μια από τις κατεξοχήν χώρες υποδοχής μεταναστών, και για το λόγο αυτό το Ελληνικό κράτος, πέρα από την ομαλή ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών και των προσφύγων, οφείλει να κατοχυρώσει θεσμικά τη θέση τους, στην κατεύθυνση της ενσωμάτωσής τους στην Ελληνική κοινωνία.

Σίγουρα η εισαγωγή ρητής ρύθμισης που θα αναφέρεται αποκλειστικά στους αλλοδαπούς, θα αποτελούσε μια πρωτοποριακή πρόταση. Κατά πολλούς θα ήταν μια

⁶¹ Αν και το ΠΑ.ΣΟ.Κ. δεν ζητά ευθέως χωρισμό αλλά μιλάει για κατεύθυνση προς την έμφαση των διακριτών ρόλων, ας δούμε τι θα συνέβαινε σε περίπτωση χωρισμού, αναφέρει στην συνεδρίαση ΙΔ ο.π. η Σοφία Βούλτεψη : "Θα καταργούνταν τα θρησκευτικά στα σχολεία, οι ιερείς στα νοσοκομεία και φυλακές, στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας, ο θρησκευτικός όρκος στα δικαστήρια και στις δημόσιες υπηρεσίες, οι μισθοί των ιερέων, οι αργίες Χριστουγέννων, Πάσχα, Θεοφανείων κ.λ.π., οι σταυροί και οι εικόνες στους δημόσιους χώρους, ο σταυρός από το κοντάρι της σημαίας, οι θρησκευτικές τελετές σε εθνικές επετείες, η θρησκευτική ορκωμοσία της πολιτειακής και πολιτικής ηγεσίας, οι νόμοι για προσηλυτισμό και για συνεργασία πολιτείας-εκκλησίας, για τους νέους ευκτήριους οίκους, οι θρησκευτικές εορτές στις ένοπλες δυνάμεις, τα προνόμια πλην της Εκκλησίας της Ελλάδας, των πατριαρχείων, της Μονής Σινά και του Αγίου Όρους. Θα μετατρέπονταν σε Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου, το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο και οι Μουφτήδες της Θράκης. Η εκκλησία θα μετατρέποταν σε Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και θα εντασσόταν σε σύνολο θρησκευτικών ομάδων, ενώ θα καθίστατο και υποχρεωτικός ο πολιτικός γάμος και προαιρετικός ο θρησκευτικός. Όλα αυτά σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, της οποίας οι πολίτες θεωρούνται πρωταθλητές της πίστης. Σύμφωνα με έρευνα της GFK Market Analysis σε είκοσι μία χώρες τον Ιανουάριο του 2005, το 92% των Ελλήνων πιστεύει εις έναν Θεό την ώρα που παρατηρείται αύξηση νέων θρησκειών στην Ευρώπη.».

⁶² Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=5>

⁶³ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Β' , Συνεδρίαση Δ' 27/9/2006 και Σύνοδος Γ, Συνεδρίαση ΙΗ' 31/1/2007.

⁶⁴ Η ρύθμιση αυτή αποτελεί μια αναγκαιότητα στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές και παγκοσμιοποιημένες κοινωνίες.

σημαντική καινοτομία, για άλλους όμως, θα συντελούσε στον άκρατο εξισωτισμό, και θα προκαλούσε θύελλα αντιδράσεων.⁶⁵ Σε κάθε περίπτωση, προτείνεται η εισαγωγή συνταγματικής πρόβλεψης, σε μορφή γενικής ρήτρας, που θα αναγνωρίζει ρητά γι' αυτούς που νόμιμα εισέρχονται και διαμένουν στην Ελληνική επικράτεια, ίσα δικαιώματα με τους Έλληνες πολίτες. Όπως είναι τώρα διατυπωμένο το άρθρο 5 του Συντάγματος, θεωρούμε ότι κατοχυρώνει την προσωπική ασφάλεια των αλλοδαπών και όχι την ελευθερία κίνησης και εγκατάστασής τους.⁶⁶

Το *άρθρο 12*⁶⁷ του Συντάγματος αναγνωρίζει εν γένει τις ενώσεις πολιτών και το αναφαίρετο δικαίωμα των ανθρώπων, να συνιστούν τέτοιες. Στην έννοια της συνένωσης υπάγεται κάθε συλλογικό μόρφωμα στο οποίο συνενώνονται οικειοθελώς για μακρύ χρονικό διάστημα και για την επίτευξη ενός ή περισσότερων κοινών μη κερδοσκοπικών σκοπών μια πλειάδα φυσικών ή και νομικών προσώπων που υποβάλλονται σε μια οργανωμένη διαδικασία λήψης κοινών αποφάσεων. Προτείνεται από το ΠΑΣΟΚ, η εισαγωγή νέας παραγράφου, όπου ρητά θα κατοχυρώνεται η δράση των μη κυβερνητικών οργανώσεων. Ήδη στο άρθρο 12 του Συντάγματος αναγνωρίζονται εν γένει οι ενώσεις πολιτών και το δικαίωμα των πολιτών να συνιστούν ενώσεις. Το ΠΑΣΟΚ λοιπόν προτείνει τη ρητή αναγνώριση και την κατοχύρωση του ενεργού ρόλου και της συμμετοχής των ενώσεων πολιτών στην επιδίωξη κοινωνικών σκοπών για την προώθηση του δημόσιου και του ευρύτερου κοινωνικού συμφέροντος, προς την κατεύθυνση της έμφασης στον καθοριστικό ρόλο της κοινωνίας των πολιτών, μέσω των ενώσεων πολιτών, στη διαμόρφωση του κοινωνικού γίνεσθαι.

⁶⁵ Από τα Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., Πάνος Παναγιωτόπουλος «...στο άρθρο 5 προτείνεται από το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα να προχωρήσουμε στην αναθεώρησή του και με σαφή πλέον τρόπο να εισάγουμε συνταγματική πρόβλεψη για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις και για την Κοινωνία των Πολιτών και συνταγματική πρόβλεψη εν είδει γενικής ρήτρας που θα αναγνωρίζει ρητά για τους νομίμως διαβιούντες στη χώρα αλλοδαπούς ίσα δικαιώματα με τους Έλληνες πολίτες. Η δική μας εκτίμηση και θέση, είναι ότι η ισχύουσα διάταξη του άρθρου 5, που περιγράφει το πλαίσιο της προστασίας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων καλύπτει τις ανάγκες του σήμερα και του αύριο. Πρέπει να προσθέσουμε δε για την ιστορία του πράγματος ότι τέτοια αναφορά, όπως αυτή που προτείνεται από το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα, δεν συνηθίζεται σε άλλα ευρωπαϊκά Συντάγματα.»

⁶⁶ Από τα Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π. Αντώνης Σκυλλάκος «...Εμείς στο άρθρο 5 θα προσθέταμε: Πρώτον, την κατοχύρωση ότι μπορούν να ψηφίσουν οι μετανάστες στις δημοτικές εκλογές. Δεύτερον, ρητή διάταξη ότι δικαιούνται άσυλο. Μέχρι τώρα το Σύνταγμα, δια της ερμηνείας μεν, αλλά χωρίς αμφισβήτηση, απαγόρευε την έκδοση ημεδαπών -εμείς θα θέλαμε να καθιερωθεί αυτό και συνταγματικά- σε αντίθεση με τα ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης και έκδοσης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Όσον αφορά τους μετανάστες να μην εκδίδονται όταν διώκονται για την πολιτική και την κοινωνική τους δράση».

⁶⁷ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=12](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=12)

Το *άρθρο 13*⁶⁸ του Συντάγματος αναφέρεται στην ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης. Συγκεκριμένα η παράγραφος 2, κάνει μνεία στην απαγόρευση του προσηλυτισμού, δηλαδή στην πάταξη κάθε προσπάθειας με απατηλά μέσα ή με κατάχρηση εξουσίας, διείσδυσης στη συνείδηση του ανθρώπου .⁶⁹ Η Νέα Δημοκρατία, δεν καταθέτει ουδεμία πρόταση για την αναθεώρηση του άρθρου αυτού. Το ΠΑΣΟΚ από την άλλη, υποστηρίζει ότι αυτή η συνταγματική απαγόρευση δεν αρμόζει σε ένα σύγχρονο κράτος δικαίου, το οποίο αποτελείται από ανθρώπους με ελεύθερη βούληση, που επιδιώκουν να αποκτούν σφαιρική μόρφωση και να έχουν συγκροτημένες προσωπικότητες⁷⁰. Κατά συνέπεια, αναφορές αυτού του τύπου, συγκρούονται κατάφωρα με τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ελεύθερης διάδοσης των ιδεών. Ο προσηλυτισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη διαπάλη των ιδεών που κατά το Σύνταγμα πρέπει να είναι ελεύθερη.⁷¹ Κατά κύριο λόγο, υπερθεματίζει υπέρ της θρησκευτικής ελευθερίας των προσώπων, οπότε προτείνει την κατάργηση του όρκου, που καθιερώνεται στην παρ. 5 του άρθρου 13, ή έστω φρονεί ότι το ζήτημα πρέπει να ρυθμίζεται από την κοινή νομοθεσία στο πλαίσιο της θρησκευτικής ελευθερίας αλλά και της Δημοκρατίας.

⁶⁸ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=13](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=13)

⁶⁹ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος : Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΓ' 6/12/2006, ΙΔ' 13/12/2006.

⁷⁰ Αξίζει εδώ να αναφερθούμε και στην πρόσφατη από 29 Μαρτίου 2006 παρατήρηση στην Έκθεση του Επιτρόπου για τα ανθρώπινα δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης από την οποία προκύπτει ότι παρόμοια αναφορά δεν απαντάται σε καμία άλλη συνταγματική τάξη. Τέτοιου είδους διατάξεις όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, ασκούν τεράστια πίεση σε θρησκευτικές και πνευματικές ομάδες, που θα ήθελαν να μοιραστούν τις πεποιθήσεις τους με νόμιμο τρόπο.

⁷¹ Από τα Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., η Χρυσή Καρύδη, αναφέρει : «Το περιεχόμενο της αναγνωριζόμενης από το άρθρο 13 ελευθερίας εκδηλώνεται με δύο κυρίως τρόπους: Πρώτον, με την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης. Δηλαδή, την ελευθερία καθενός να πρεσβεύει όποια θρησκεία θέλει ή να είναι άθρησκος, να εκδηλώνει ή να μην αποκαλύπτει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και να ασκεί τα δικαιώματά του για να διαδίδει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Και δεύτερον, με την ελευθερία της λατρείας. Δηλαδή, την ελευθερία του ανθρώπου να ασκεί τα θρησκευτικά του καθήκοντα, συνήθως τελετουργικά. Το άρθρο 13 παράγραφος 2 του Συντάγματος απαγορεύει το θρησκευτικό προσηλυτισμό από οποιονδήποτε και εις βάρος οποιουδήποτε και αν ασκείται. Εκείνο που απαγορεύεται είναι ο καταχρηστικός προσηλυτισμός. Δηλαδή, η χρήση βίας, ή η απειλή βίας φυσικής ή ηθικής ή η προσπάθεια δελεασμού με την υπόσχεση οικονομικών παροχών. Δεν απαγορεύεται η απλή και απαλλαγμένη δόλου θρησκευτική διδασκαλία και γενικά η διακήρυξη των θρησκευτικών πεποιθήσεων του ατόμου. Συνεπώς, η απαγόρευση του προσηλυτισμού δεν παραβιάζει τη θρησκευτική συνείδηση του ανθρώπου που θέλει να διακηρύξει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και είναι ελεύθερος να το κάνει, αλλά εμποδίζει κάθε είδους εκμετάλλευση ή εξαπάτηση. Με αυτό το περιεχόμενο που έχει δοθεί στον όρο «θρησκευτικός προσηλυτισμός» ούτε το Σύνταγμα ούτε η Σύμβαση της Ρώμης του 1950 για τα δικαιώματα του ανθρώπου παραβιάζονται και άλλωστε υπάρχει και σχετική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου καθώς και νομολογία του Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Είναι αλήθεια ότι ο ν. 1672/1939 που καθιστά τον προσηλυτισμό ποινικό αδίκημα, θεσπίστηκε από τη δικτατορική, μη εκλεγμένη δημοκρατικά Κυβέρνηση. Από τότε όμως έχει περάσει πάνω από μισός αιώνας.»

Το *άρθρο 14*⁷² του Συντάγματος, αναφέρεται στο δικαίωμα καθενός να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους. Παράλληλα αναφέρεται στην ελευθερία του τύπου. Με τη διάταξη λοιπόν αυτή, κατοχυρώνεται η διαφάνεια και η πολυφωνία των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η ελευθερία της έκφρασης προϋποθέτει το δικαίωμα παθητικής πληροφόρησης του κοινού. Θεσμοθετείται με το άρθρο αυτό η ελεύθερη και πλουραλιστική διαμόρφωση της κοινής γνώμης ενώ παράλληλα προστατεύεται και η μετάδοση των πληροφοριών. Η Κυβερνητική πλειοψηφία θεωρεί ότι πολλές φορές ανακύπτουν δυσχέρειες εφαρμογής της συνταγματικής αυτής διάταξης, αναφορικά με τα ασυμβίβαστα όσων κατέχουν θεσμικές ιδιότητες σε επιχειρήσεις Μ.Μ.Ε. και επιχειρήσεις που συνάπτουν συμβάσεις με το Δημόσιο ή με νομικά πρόσωπα του ευρύτερου δημόσιου τομέα για την εκτέλεση έργων ή την παροχή υπηρεσιών. Αναφέρει λοιπόν, ότι «πρέπει να προσαρμοσθούν οι ρυθμίσεις που αφορούν το ιδιοκτησιακό καθεστώς, την οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των Μ.Μ.Ε., την απαγόρευση της κατοχής δεσπόζουσας θέσης στην ραδιοτηλεοπτική αγορά και στον τύπο, μέσω της συγκέντρωσης του ελέγχου περισσότερων ΜΜΕ, προκειμένου να γίνουν περισσότερο σαφείς και αποτελεσματικές ως προς τους τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των τυχόν καταστρατηγήσεων, καθώς και να υπάρξουν προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του υγιούς ανταγωνισμού των φορέων που δραστηριοποιούνται στο χώρο των Μέσων Ενημέρωσης.»⁷³ Το ΠΑΣΟΚ θεωρεί ότι απαιτείται διαφάνεια, πολυφωνία ως και αποτροπή της συγκέντρωσης των Μ.Μ.Ε. Προτείνεται να συμπληρωθεί η παράγραφος 9, με αναφορά στις αρχές της ανεξαρτησίας των Μ.Μ.Ε από την οικονομική και πολιτική εξουσία, αλλά και τη διασφάλιση της πρόσβασης των κοινωνικών και πολιτικών ομάδων με σεβασμό προς την πολυμέρεια.⁷⁴

⁷² Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=14>

⁷³ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης Συντάγματος, Σύνοδος Β', Συν. Δ' 27/9/2006, ως και αιτιολογική έκθεση του ΠΑΣΟΚ.

⁷⁴ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., όπου ο Κυριάκος Μητσοτάκης αναφέρει «αντί να είναι ένα πολύ συγκεκριμένο και μεστό άρθρο, το οποίο να προστατεύει την ελευθερία του λόγου, γίνεται τελικά ένα φλύαρο άρθρο, το οποίο θυμίζει πολύ περισσότερο ένα προεδρικό διάταγμα, παρά ένα άρθρο Συντάγματος, που θα πρέπει να έχει μια εντελώς διαφορετική υφή και ένα τελειώς διαφορετικό χαρακτήρα. Αναρωτιέμαι, εάν χρειαζόμαστε επτακόσιες δεκαεννέα λέξεις για να προστατεύσουμε το πολύ σημαντικό δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Αναφέρομαι στο άρθροισμα των λέξεων του άρθρου 14 και του άρθρου 15, τα οποία εκ των πραγμάτων συνδέονται. Το πιο λιτό άρθρο το οποίο βρήκα είναι η πρώτη τροπολογία του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών, το οποίο λέει με δεκαεπτά λέξεις ότι το Κογκρέσο δεν θα θεσπίσει κανένα νόμο που να περιορίζει την ελευθερία του λόγου και του Τύπου. Στη Φινλανδία ο νομοθέτης επέλεξε εβδομήντα τέσσερις λέξεις

Το *άρθρο 16*⁷⁵ του Συντάγματος, αποτέλεσε αντικείμενο έντονων συζητήσεων και μεγάλης διαμάχης και αφορά στην παιδεία που αποτελεί τη βασική αποστολή του κράτους. Ένα πλήθος απόψεων διατυπώθηκε από όλα τα πολιτικά κόμματα αλλά και από μη κυβερνητικούς φορείς. Οι περισσότερες προτάσεις, έγιναν για την αναθεώρηση της παραγράφου 5 του άρθρου 16, το οποίο μέχρι πρότινος όριζε ότι η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση.⁷⁶ Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους. Επιπλέον, το άρθρο 8, προβλέπει ότι η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται. Η κυβερνητική πλειοψηφία, θεωρεί αναγκαιότητα, την αναθεώρηση της απόλυτης απαγόρευσης δραστηριοποίησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και τη δυνατότητα ίδρυσης και λειτουργίας ανώτατων σχολών αποκλειστικώς και μόνο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα από ιδιώτες, υπό τον αυστηρό έλεγχο και την εποπτεία του κράτους. Για το λόγο αυτό πρέπει να αναθεωρηθεί η παράγραφος 5 του άρθρου 16 ώστε να μη λειτουργεί αποτρεπτικά για τη δημιουργία μη δημόσιων φορέων παροχής ανώτατης εκπαίδευσης αλλά αντίθετα αυτή να είναι συνταγματικά ανεκτή. Για το σκοπό αυτό προτείνεται «η απόσυρση της λέξης «αποκλειστικά» από το πρώτο εδάφιο της παραγράφου αυτής και η προσθήκη του όρου «δημόσια» μπροστά από τη φράση «ανώτατη εκπαίδευση», ώστε να οριοθετείται το πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης παραγράφου και να μην δημιουργεί πρόβλημα στην εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν τους μη δημόσιους φορείς παροχής ανώτατης εκπαίδευσης.»⁷⁷

Επίσης η κυβερνητική πλειοψηφία, φρονεί ότι στην ίδια παράγραφο πρέπει να οριοθετηθεί η έννοια της ανώτατης εκπαίδευσης, κατά τρόπο που να παρέχει βάση για την ορθολογική ανάπτυξη της ώστε να αντανakλά τις νέες εξελίξεις που

για το σχετικό άρθρο, οι οποίες βέβαια προστατεύουν την ελευθερία της έκφρασης, αλλά κάνουν και μία ειδική μνεία στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών από ελεύθερη έκφραση, ειδικά τηλεοπτική, η οποία μπορεί να τα προσβάλλει...ενσωματώνουμε στο Σύνταγμα και ορισμένες παραγράφους, οι οποίες κατά την άποψή μου είναι παντελώς περιττές, όπως το θέμα της κατάσχεσης των εφημερίδων...Την εποχή του internet, την εποχή της διάδοσης της πληροφορίας με αστραπιαία ταχύτητα, έχουμε πραγματικά την ανάγκη να διατηρούμε αυτές τις εξαιρέσεις. Δηλαδή μπορούμε να συζητούμε για την κατάσχεση εφημερίδων, επειδή αποκαλύπτουν πληροφορίες για τη διάταξη των Ενόπλων Δυνάμεων; Αυτό μπορεί να είχε μία αξία πριν από πενήντα χρόνια, όταν ο Τύπος ήταν το μοναδικό μέσο επικοινωνίας.»

⁷⁵ Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=16>

⁷⁶ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., Σύνοδος Γ, Συν.. ΙΕ' 10/1/2007.

⁷⁷<http://www.parliament.gr/ergasies/anathsyntagma.asp>, βλ. Αιτιολογική Έκθεση της Νέας Δημοκρατίας.

έχουν συντελεσθεί όσον αφορά στα ΑΕΙ και ΤΕΙ, που πρόσφατα είχαν αναχθεί σε ΑΤΕΙ. Στην παρ.6 του άρθρου 16 προτείνεται να προστεθεί ο όρος «δημόσιων» πριν τον όρο «ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων». Στη δε παρ. 7 προτείνεται η κατάργηση της φράσης «από το Κράτος» προς εναρμόνιση με τα παραπάνω, και προκειμένου να είναι συνταγματικά ανεκτή η παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης όχι μόνο από το κράτος αλλά και από άλλους φορείς⁷⁸ υπό την κρατική εποπτεία. Ενόψει του ότι η παρ. 8 αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη του συστήματος ιδιωτικής εκπαίδευσης στη χώρα μας, πρέπει αυτή να αναδιατυπωθεί προς την κατεύθυνση της αποσαφήνισης ότι η παιδεία παραμένει δημόσιο αγαθό και η παροχή της από μη δημόσιους φορείς σε όλες τις βαθμίδες γίνεται μόνο κατά παραχώρηση από το κράτος και υπό αυστηρή εποπτεία τήρησης προδιαγραφών. Επιπρόσθετα, η Νέα Δημοκρατία, θεωρεί αναγκαίο να απαλειφθεί το δεύτερο εδάφιο της, σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες. Ακόμη, για τη διασφάλιση της υψηλής στάθμης της παρεχόμενης ανώτατης εκπαίδευσης πρέπει να δοθεί βαρύτητα στα προσόντα των διδασκόντων στα μη κρατικά ιδρύματα τα οποία ουδόλως πρέπει να υπολείπονται από τα αντίστοιχα προσόντα των διδασκόντων των κρατικών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Μνεία στο Σύνταγμα, εκτός από τους διδάσκοντες και τα προσόντα τους, πρέπει να γίνει και στο σύστημα διασφάλισης της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση, δημόσια και μη, προκειμένου να εκλείψουν φαινόμενα αλλοίωσης της ανώτατης εκπαίδευσης, αλλά και προκειμένου η ανώτατη παιδεία της χώρας μας να ανταποκριθεί με επιτυχία στις απαιτήσεις του διεθνούς εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που ολοένα και αυξάνονται.⁷⁹ Είναι αμφίβολο αν η προωθούμενη αναθεώρηση του άρθρου 16, μέσω της ανάπτυξης ανταγωνισμού με τα υφιστάμενα κρατικά πανεπιστήμια, θα αποβεί τελικά προς όφελος της ποιότητας των παρεχομένων σπουδών. Κατά την κυβερνητική πλειοψηφία, η υιοθέτηση αυτής της πρότασης, διευρύνει τις εκπαιδευτικές επιλογές και ευκαιρίες των νέων, συμβάλλει στην καταπολέμηση της παραπαιδείας και περιορίζει σημαντικά τις μαζικές εξόδους Ελλήνων φοιτητών στα Πανεπιστήμια στις χώρες του εξωτερικού για σπουδές, γεγονός το οποίο έχει σαν αποτέλεσμα, αφενός μεν την οικονομική αιμορραγία των οικογενειών τους, των αφανών αυτών ηρώων, και αφετέρου την απώλεια ικανού και πολύτιμου επιστημονικού δυναμικού, μιας και πολλοί από τους Έλληνες φοιτητές του

⁷⁸ Π.χ. κοινωνικούς εταίρους.

⁷⁹ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση Νέας Δημοκρατίας για την Αναθεώρηση Διατάξεων του Συντάγματος .ό.π.

εξωτερικού οι οποίοι είναι άρτια γνωστικά καταρτισμένοι, παραμένουν εκεί για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. «Η προωθούμενη αναθεώρηση του άρθρου 16 μέσω της ανάπτυξη υγιούς ανταγωνισμού με τα υφιστάμενα κρατικά πανεπιστήμια, αποβαίνει τελικά προς όφελος της ποιότητας των παρεχομένων σπουδών και της παιδείας.», υποστηρίζει η Νέα Δημοκρατία, η οποία επιπλέον προτείνει την πρόβλεψη σε αυτοτελή παράγραφο της υποχρέωσης του κράτους για θεσμική κατοχύρωση και ενίσχυση του εθελοντισμού, στο πλαίσιο της ανάγκης τόνωσης της ατομικής πρωτοβουλίας, της κοινωνικής αλληλεγγύης καθώς και της κοινωνικής συνοχής.

Από την άλλη η μείζονα αντιπολίτευση, θεωρεί ότι η πολιτεία οφείλει να ενισχύσει περισσότερο και κατά προτεραιότητα το Δημόσιο Πανεπιστήμιο και να εξασφαλίσει την αυτοδιοίκηση και την αυτοτέλειά του.⁸⁰ Η δυνατότητα ίδρυσης μη κρατικών Πανεπιστημίων πρέπει να οριοθετηθεί συστηματικά με βάση μια σειρά αυστηρών εγγυήσεων, αντίστοιχων προς τις εγγυήσεις των δημόσιων ΑΕΙ. Επιπλέον πρέπει να προβλεφθεί ρητά στο Σύνταγμα ότι τα μη κρατικά ΑΕΙ θα μπορούν να λάβουν αποκλειστικά τη μορφή των «μη κερδοσκοπικών φορέων», προκειμένου να εξασφαλίζεται ο δημόσιος έλεγχος στο μη κρατικό εκπαιδευτικό χώρο. Η πρότασή του, επικεντρώνεται στο να παρέχεται η δυνατότητα σύστασης ΑΕΙ μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και από ιδιώτες, που αποβλέπουν να αναπτύξουν κοινωφελή δράση μετά από κρατική άδεια. Κρίνεται απαραίτητο να προβλέπεται ότι τα ιδρύματα αυτά θα υπάγονται σε κρατική εποπτεία με σκοπό τη διασφάλιση παροχής ανώτατης εκπαίδευσης υψηλού επιπέδου και την εγγύηση των αρχών την ακαδημαϊκής ελευθερίας, της ελευθερίας της διδασκαλίας και της πλήρους αυτοδιοίκησης

Στόχος της νέας ρύθμισης πρέπει να είναι η δημιουργία ενός εθνικού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης με ενότητα και ομοιογένεια. Νόμος πρέπει να ορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας μη κρατικών ΑΕΙ, τη νομική μορφή τους, την εφαρμογή της αρχής της πλήρους αυτοδιοίκησης, τον τρόπο επιλογής και τα προσόντα του διδακτικού προσωπικού, τον τρόπο εισαγωγής σε αυτά καθώς και τις εγγυήσεις της επιστημονικής ελευθερίας. Το Σύνταγμα, πρέπει να θέτει τις βασικές αρχές και προϋποθέσεις, προκειμένου να διασφαλίσει την αξιοκρατία και τη διαφάνεια στον

⁸⁰ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ΠΑΣΟΚ για την Αναθεώρηση Διατάξεων του Συντάγματος ό.π.

ευαίσθητο χώρο της παιδείας. Προτείνεται περαιτέρω η κατάργηση της παραγράφου 7 του άρθρου 16, για να λυθούν τα όποια νομικά προβλήματα τέθηκαν κατά την εισαγωγή του νόμου που ενέτασσε τα ΤΕΙ στην ανώτατη εκπαίδευση. Επί της παρ. 2 του α. 16 το ΠΑΣΟΚ προτείνει την αναθεώρησή της με την προσθήκη ρητής αναφοράς για την ανάπτυξη ανθρωπιστικής, κοινωνικής και δημοκρατικής συνείδησης ως σκοπού της παιδείας.

Το ΚΚΕ θεωρεί ότι «είτε αναφέρει κανείς ως δημόσιο το πανεπιστήμιο είτε ως μη κρατικό είτε ως μη κερδοσκοπικό, τα πανεπιστήμια θα χάσουν το κύρος και την αίγλη τους, θα καταστούν ανώνυμες εταιρείες, όχι μόνο στο ζήτημα της χρηματοδότησης και των εσόδων, αλλά θα έχουν σα στόχο και ως περιεχόμενο την κερδοσκοπία. Δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ισοτιμία στην επιλογή του επιστημονικού δυναμικού, αφού το επιστημονικό δυναμικό στη δημόσια παιδεία δεν επιλέγεται με αντικειμενικά κριτήρια, πόσο μάλλον στην ιδιωτική.» Πολύ πιθανόν μάλιστα να έχουμε το φαινόμενο επιφανείς επιστήμονες του δημόσιου τομέα που κάνουν επιστημονική έρευνα και μελέτες, πλέον να προσλαμβάνονται από ορισμένες ιδιωτικές πανεπιστημιακές μονάδες ή άλλες, με συγκριτικά πολύ καλύτερους μισθούς. Επιπρόσθετα, προβλέπει το ΚΚΕ ότι θα γίνουν πολλές σχολές και μάλιστα αμφιλεγόμενες για το πού ανήκουν, διετείς, τριετείς τετραετείς.

Ο Συνασπισμός αναφορικά με το άρθρο 16, κρίνει ότι «για να καταπολεμήσουμε την παραπαιδεία, πρέπει ν' αλλάξουμε πρώτα απ' όλα το σύστημα εισαγωγής στα πανεπιστήμια, να απελευθερώσουμε το λύκειο. Αντί να είναι το λύκειο ένας χώρος κενός στην πραγματικότητα, ώστε να έχουν χρόνο να πηγαίνουν στα φροντιστήρια οι μαθητές, να γίνει χώρος μάθησης, χώρος ανταλλαγής γνώσεων και χώρος αγάπης για τις προσλαμβάνουσες πληροφορίες.» Αναφορικά με τη φοιτητική μετανάστευση θεωρεί ότι αν υφίσταται, υφίσταται από λάθος της Κυβέρνησης. Χαρακτηριστικά δε θέτει το ερώτημα, «για ποιο λόγο φέτος έμειναν δεκατέσσερις χιλιάδες θέσεις κενές σε Τ.Ε.Ι. και σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και γιατί 42% των Ελλήνων μαθητών είναι έξω από τα πανεπιστήμια και είναι κάτω από τη βάση. Δεν πρόκειται για λαό με χαμηλό δείκτη νοημοσύνης. Παρότι υπάρχουν κενές θέσεις στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, πλήθος νέων δεν εισήχθησαν σε αυτά,

μολονότι προέρχονται από φτωχές οικογένειες, γεγονός που οφείλεται στην πολιτική της Κυβέρνησης.»⁸¹

Το **άρθρο 17**⁸² του Συντάγματος αναφέρεται στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας, που τελεί υπό την προστασία του κράτους. Στις μέρες μας, κατεξοχήν η πνευματική ιδιοκτησία έχει ανάγκη προστασίας, σύμφωνα με την άποψη και την πρόταση της Νέας Δημοκρατίας, δεδομένου ότι οι εξελίξεις της σύγχρονης τεχνολογίας είναι ραγδαίες, και συχνά επιτρέπουν παρεμβάσεις, που οδηγούν στην αποδυνάμωσή της. Για το λόγο αυτό στην γενική έννοια της ιδιοκτησίας, πρέπει ρητά να περιληφθεί και η πνευματική διάσταση.⁸³

Παράλληλα, στο ίδιο άρθρο πρέπει να γίνει μνεία και στις απαλλοτριώσεις που κηρύσσονται κατ' εφαρμογή της πολεοδομικής νομοθεσίας, για το λόγο ότι έχουν εγερθεί πολλές αμφισβητήσεις, λόγω της πρακτικής αρμόδιων φορέων να κηρύσσουν την αναγκαστική απαλλοτρίωση, χωρίς να διαθέτουν τους απαιτούμενους πόρους για την καταβολή της αποζημίωσης στους δικαιούχους. Αυτό είχε μέχρι πρότινος σαν αποτέλεσμα να δεσμεύεται η ιδιοκτησία για μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς αποζημίωση, πλήττοντας τελικά το δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Πρέπει λοιπόν η διάταξη αυτή να τροποποιηθεί, με τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία του πυρήνα του ατομικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας, χωρίς ουδόλως να θίγεται ο κοινωνικός του χαρακτήρας. Η πληρέστερη συνταγματική διατύπωση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, που στη χώρα μας προσβάλλεται βάνουσα όταν συντρέχει περίπτωση απαλλοτρίωσης, απαιτεί και την καταβολή αποζημίωσης (χρηματικής ή σε είδος) για κάθε μορφή στέρησης ή εξαγγελίας στέρησης της νομής ή κατοχής της ιδιοκτησίας αλλά και την αυτοδίκαιη άρση της απαλλοτρίωσης στην περίπτωση που δεν καταβάλλεται αποζημίωση σε εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα από την κήρυξη της, καθώς και την αδυναμία επανάληψης της ίδιας απαλλοτρίωσης εντός χρονικού διαστήματος πέντε ετών.

⁸¹ Βλ. Αιτιολογικές εκθέσεις ΚΚΕ και Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς για την αναθεώρηση του Συντάγματος ό.π.

⁸² Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=17](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=17)

⁸³ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π. Σύνοδος Β', Συνεδρίαση Δ' 27/9/2006, όπου ο Αντώνης Σκυλλάκος αναφέρει χαρακτηριστικά : «...Εμείς θεωρούμε ότι δεν χρειάζεται να το αλλάξουμε. Και ποια είναι τώρα τα πνευματικά δικαιώματα; Βεβαίως αφορούν και κάποιο τραγουδιστή και κάποιο καλλιτέχνη. Κυρίως, όμως, αφορούν τις μεγάλες εταιρείες του θεάματος, του ακροάματος και της έρευνας. Δεν συμφωνούμε με μία τέτοια επέκταση της προστασίας. Ας τα αφήσουμε στον κοινό νομοθέτη. Το ίδιο λέμε και για τα ζητήματα που έχουν σχέση με την πολεοδομική νομοθεσία, όταν δεν έχουν χρήματα κυρίως οι δήμοι, όπου κρατούνται τα οικόπεδά τους για μεγάλο χρονικό διάστημα.»

Το *άρθρο 20*⁸⁴ του Συντάγματος, ορίζει ότι καθένας έχει το δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα Δικαστήρια. Ιδρύεται λοιπόν μια θεσμική εγγύηση που ξεπερνά το χαρακτήρα του ατομικού και κοινωνικού δικαιώματος. Εντούτοις, η Κυβέρνηση φρονεί ότι πρέπει να αναθεωρηθεί η παρ. 1 του άρθρου 20Σ προς την κατεύθυνση της ρητής κατοχύρωσης και του δικαιώματος στην προσωρινή δικαστική προστασία. Επιπλέον, πρέπει να καθιερωθεί εύλογος χρόνος που αυτό κρίνεται αναγκαίο, με βάση το κριτήριο του δημόσιου συμφέροντος εντός του οποίου θα πρέπει να παρέχεται η προστασία αυτή⁸⁵, η οποία πρέπει να είναι πραγματική, ουσιαστική και αποτελεσματική και να παρέχεται μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα.⁸⁶ Επιπροσθέτως το κράτος, πρέπει να εγγυάται για τους λειτουργούς. Η συνταγματική αρχή που καθοδηγεί την ορθή απονομή της δικαιοσύνης αποτελεί θεσμική εγγύηση για την οργάνωση και τη λειτουργία της δικαιοσύνης.

Το *άρθρο 21*⁸⁷ του Συντάγματος αναφέρεται στην οικογένεια, στην υγεία, στην κατοικία και γενικά στη διασφάλιση από την πλευρά του σύγχρονου κοινωνικού κράτους των βασικών παραμέτρων ποιότητας ζωής για τους πολίτες. Πρόκειται για διατάξεις κοινωνικής πρόνοιας. Η διασφάλιση ενός ελάχιστου εγγυημένου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης αποτελεί αίτημα των καιρών προκειμένου να επιτευχθεί ένα ελάχιστο επίπεδο ποιότητας ζωής για τους πολίτες.⁸⁸ Το ΠΑΣΟΚ προτείνει την εισαγωγή μιας γενικής ρήτρας στο άρθρο 21 και συγκεκριμένα μιας νέας διάταξης στο άρθρο 21, μετά την παράγραφο 3 αυτού, με αντικείμενο την κατοχύρωση της διασφάλισης από το κράτος ενός «ελάχιστου εγγυημένου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης.»⁸⁹ Μια τέτοια ρήτρα εντασσόμενη στο άρθρο 21, που αποτελεί τη βάση

⁸⁴ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1 &ArthroID=20](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=20)

⁸⁵ Προκειμένου να είναι αποτελεσματική και να ανταποκρίνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του ανθρώπου.

⁸⁶ Βλ. Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Β' – Συνεδρίαση Δ' 27/9/2006. – Ο Φώτης Κουβέλης χαρακτηριστικά αναφέρει «Είναι σωστή η άποψη ότι πρέπει να υπάρξει προσωρινή δικαστική προστασία. Αυτή η προσωρινή δικαστική προστασία δεν έχει ανάγκη επίσης συνταγματικής ρυθμίσεως. Και όσα νομοθετήματα υπήρξαν που επέβαλαν την έκδοση αποφάσεων εντός ορισμένου χρόνου, αυτά τα νομοθετήματα παραβιάστηκαν, άλλοτε σιωπηρά και άλλοτε με δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες έκριναν ότι δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί αυτός ο νόμος και μάλιστα με επιφάσεις συνταγματικού χαρακτήρα. Έχουν υποχρέωση οι δικαστές σε συγκεκριμένες υποθέσεις, όπως ο νομοθέτης έχει ορίσει, να εκδίδουν εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος τις αποφάσεις».

⁸⁷ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1& ArthroID=21](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=21)

⁸⁸ Βλ. Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Β' – Συνεδρίαση Δ' 27/9/2006 και Σύνοδος Γ' – Συνεδρίαση ΙΗ' 31/1/2007.

⁸⁹ Από τα Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π. Ο Πάνος Παναγιωτόπουλος χαρακτηριστικά αναφέρει επί της προτάσεως του ΠΑΣΟΚ, ότι «το Σύνταγμα σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να γίνει πεδίο άσκησης λαϊκισμού... Διότι μέχρι σήμερα μπορεί να έχει γίνει συζήτηση στην

των διατάξεων κοινωνικής πρόνοιας, θα αποτελούσε τον πυρήνα των θεσμικών εγγυήσεων του κοινωνικού κράτους, θέτοντας μια σαφή κατεύθυνση στην άσκηση των κρατικών πολιτικών.

Το *άρθρο 22*⁹⁰ του Συντάγματος το οποίο αναπτύσσει άμεση τριτενέργεια καθότι δεσμεύει το κράτος, τον εργοδότη, αλλά και τον ιδιώτη, αναφέρεται στην εργασία, ένα αναφαίρετο δικαίωμα όλων των ανθρώπων που περιφρουρείται από το κράτος σε όλες της τις εκφάνσεις. Εφόσον το σύγχρονο κράτος είναι κράτος δικαίου, με αναμφισβήτητη κοινωνική διάσταση, απαραίτητες κρίνονται εγγυήσεις που να διασφαλίζουν τη συνοχή του κοινωνικού ιστού. Για το λόγο αυτό η Νέα Δημοκρατία προτείνει την αναθεώρηση της παρ. 1 του άρθρου 22 ώστε με ρητή συνταγματική διάταξη να προβλεφθεί η υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για την εμπέδωση της κοινωνικής συνοχής.⁹¹

Το *άρθρο 24*⁹² του Συντάγματος αφορά στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, στη σύνταξη δασολογίου καθώς και στη χωρική αναδιάρθρωση της χώρας⁹³, περιλαμβάνοντας κάποιες θεσμικές εγγυήσεις. Με την αναθεώρηση του 2001 επετράπη η αλλαγή προορισμού και για τα ιδιωτικά δάση, γεγονός που ίσχυε μόνο για τα δημόσια. Σκοπός της αναθεώρησης ήταν κυρίως η αντιμετώπιση των αδιεξόδων στα οποία είχε οδηγήσει ο απόλυτος χαρακτήρας της προηγούμενης μεταβολής αλλά και η εξυπηρέτηση της δημόσιας ωφέλειας. Το κράτος, προηγούμενα, θέλοντας να περισώσει το δασικό πλούτο της χώρας είχε οδηγηθεί σε ανελαστικές παραδοχές αναφορικά με τις δασικές εκτάσεις, που παραγνώριζαν πραγματικές καταστάσεις που είχαν διαμορφωθεί για δεκαετίες, δεν

Ελλάδα για την καθιέρωση ελάχιστου εγγυημένου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης –αυτό δεν περιλαμβάνει μόνο το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, είναι πολύ ευρύτερο- αλλά δεν έχουμε προχωρήσει σε εμπεριστατωμένες μελέτες οικονομικού περιεχομένου, για να δούμε, αφ' ενός μεν το κόστος και αφ' ετέρου τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να λειτουργήσει και τη διαδικασία με την οποία μπορεί να λειτουργήσει».

⁹⁰ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=22](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=22)

⁹¹ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Β' Συνεδρίαση Δ' 27/9/2006, όπου ο Αντώνης Σκυλλάκος χαρακτηριστικά αναφέρει : «Πρόκειται για αντιλαϊκή πολιτική, για αφαίρεση εισοδήματος, για χειροτέρευση της θέσης της λαϊκής οικογένειας και από τη Νέα Δημοκρατία και από το ΠΑΣΟΚ».

⁹² Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=24](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=24)

⁹³ Το άρθρο αυτό αποτέλεσε αντικείμενο αναθεώρησης το έτος 2001 σε μια προσπάθεια εξισορρόπησης και συγκεκριασμού, αφενός της προστασίας των δασών και των δασικών εκτάσεων από καταστροφικές ανθρώπινες επεμβάσεις και αφετέρου της δυνατότητας τόσο του νομοθέτη όσο και της διοίκησης να ασκήσουν ακώλυτα και σύμφωνα με το Σύνταγμα τις αρμοδιότητές τους.

εξυπηρετούσαν το δημόσιο συμφέρον και οδηγούσαν σε ανεπιεικείς λύσεις. ⁹⁴Για τους λόγους αυτούς η Νέα Δημοκρατία, κρίνει ⁹⁵ότι χρειάζεται μια διορθωτικού χαρακτήρα παρέμβαση στα άρθρα 24 και 117 παρ. 3 κ 4 του Σ ώστε χωρίς να θίγεται η συνταγματική προστασία των δασικών εκτάσεων που ασφαλώς είναι απαραίτητα για την διάσωση του φυσικού μας πλούτου, από την άλλη να καταστεί δυνατόν να αντιμετωπισθούν δεσμευτικά για το Νομοθέτη οι όποιες ακραίες καταστάσεις και να διαφυλαχθεί η περιουσία και η ατομική ιδιοκτησία του καθενός «Προτείνεται κατά πρώτον η περαιτέρω προστασία εκτάσεων εφόσον αυτές ήταν αναμφισβήτητα δάση ή δασικές εκτάσεις κατά την 11^η Ιουνίου 1975, οπότε και τέθηκε σε ισχύ το Σύνταγμα. Το χρονικό αυτό σημείο επελέγη, ώστε τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία να είναι σχετικώς πρόσφατα και να αποτυπώνουν τον πραγματικό δασικό πλούτο της χώρας.» Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι για τη θεμελίωση ή μη του δασικού χαρακτήρα ή μη μιας έκτασης, δε μπορούν να λαμβάνονται υπόψη στοιχεία προγενέστερα του χρόνου αυτού, π.χ. αεροφωτογραφίες του έτους 1945. Η λύση αυτή που προτείνεται διευρύνει την προστασία των δασών αφού οποιαδήποτε μεταβολή μετά τον Ιούνιο του 1975 για οποιαδήποτε αιτία (π.χ. πυρκαγιά, αποψίλωση), δε θα λαμβάνεται υπόψη, και τα δάση ή οι δασικές εκτάσεις, υποχρεωτικά θα κηρύσσονται αναδασωτέες, με την πρόβλεψη κυρώσεων στο σχετικό εκτελεστικό νόμο.

Είναι γεγονός ότι η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, (όρος που εισήχθη στο πλαίσιο της αναθεώρησης του έτους 2001), επιβάλλει μεν τη διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος και για τις επερχόμενες γενιές δίχως παράλληλα να αποκλείει και την αξιοποίησή του, δηλαδή τη λήψη εκείνων των μέτρων που είναι σε κάθε περίπτωση αναγκαία κυρίως για την οικονομική ευμάρεια των πολιτών και την επιβίωση των μελλοντικών γενεών. Οι επεμβάσεις στο περιβάλλον γενικά, και στις δασικές εκτάσεις συγκεκριμένα, για να είναι θεμιτές δεν πρέπει να είναι σε τέτοια έκταση ώστε να υποθηκεύεται το μέλλον των επερχόμενων γενεών και ακόμη πρέπει να είναι σύμφωνες με τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας. Είναι γεγονός ότι κατά τη διατύπωση του ισχύοντος Συντάγματος, είναι δυνατόν οι εκτάσεις να αλλάξουν

⁹⁴ Από τα Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., όπου ο Αθανάσιος Μπούρας αναφέρει : «Για το άρθρο 24 γίνεται πολύς λόγος. Τελικά, είναι το μόνο άρθρο του Συντάγματος που αναφέρεται στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Γίνεται αναφορά στην χωροταξία, στα ρυθμιστικά και πολεοδομικά σχέδια κ.λπ. Γίνονται, όμως, με τόσο συνοπτικό και περιεκτικό τρόπο, ώστε οι νόμοι που ακολουθούν, ως επεξηγηματικοί, να είναι αντικείμενο παρερμηνείας και πάντα να κρίνονται ως αντισυνταγματικοί. Ο τρόπος που σήμερα ερμηνεύεται το άρθρο 24, το έχει καταντήσει δυσλειτουργικό και εν πολλοίς ανεφάρμοστο».

⁹⁵ Βλ. Πρακτικά Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΣΤ' 17/1/2007 ως και ΗΙ' 31/1/2007.

προορισμό εφόσον προέχει για λόγους εθνικής οικονομίας η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη χρήση την οποία επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον. Οι δασικές εκτάσεις λοιπόν ως και οι περιπτώσεις χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού της χώρας μπορούν να υπαχθούν κατά περιοριστικό τρόπο στην ίδια ρύθμιση, ώστε σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, να θεωρείται δεδομένη η συνδρομή λόγων δημοσίου συμφέροντος και να επιτρέπεται η μεταβολή του προορισμού τους με την ταυτόχρονη διασφάλιση όρων καλύτερης διασφάλισης.

Συνοψίζοντας, το ισχύον άρθρο 24 του Συντάγματος οργανώνει την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος γύρω από τρεις βασικούς άξονες: α) την προστασία των δασών β) τη χωροταξία και γ) την πολεοδομία, τις οποίες καθιστά υποχρέωση του κράτους προς τον πολίτη και στις οποίες θέτει ως απαραβίαστο όριο τη διαφύλαξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.⁹⁶ Η οικονομική ανάπτυξη πρέπει να συμβαδίζει με την παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος. Πολλοί υποστηρίζουν, και κυρίως το ΚΚΕ και ο Συνασπισμός, ότι «το τι αποτελεί δάσος και δασική έκταση καθορίζεται αδιαφιλονίκητα από την επιστήμη της δασικής οικολογίας και δεν είναι δυνατό να καθορίζεται με βάση κάποιο χρονικό ορίζοντα, είτε αυτός είναι η 11^η Ιουνίου 1975, είτε κάποιος άλλος, γιατί κάτι τέτοιο εξυπηρετεί μόνο τις αναπτυξιακές οικιστικές πολιτικές και επιτρέπει την απώλεια τεράστιας δημόσιας περιουσίας, καθώς διευκολύνει τη νομιμοποίηση των καταπατήσεων». Στόχος πρέπει να είναι τόσο η προστασία του ανεκτίμητου φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της χώρας μας, αλλά και η επίτευξη μιας κατάστασης, που επιτρέπει την ανάπτυξη, όπως αυτή προσδιορίζεται κάθε φορά από τις πολιτικές επιλογές. Παράλληλα, δεν επικροτούν την αντικατάσταση του όρου «αιφορία» από τον όρο «βιώσιμη» και αυτό γιατί, η αιφορία ορίζει την ανάπτυξη που είναι συμβατή και φιλική προς το περιβάλλον, που δεν εξαντλεί τους φυσικούς πόρους αλλά τους διαφυλάσσει όχι μόνο για τις παρούσες αλλά και για τις μέλλουσες γενιές, και ακόμη η αιφορία ως νομική και συνταγματική αρχή περιορίζει τις δημόσιες πολιτικές και τις δραστηριότητες των ιδιωτών αφού δεν επιτρέπει την υποβάθμιση του περιβάλλοντος σε τέτοιο βαθμό ώστε να τίθεται σε κίνδυνο η ανάπτυξη για τις επόμενες γενιές.

Το **άρθρο 27** του Συντάγματος, ορίζει ότι καμία μεταβολή στα όρια της Επικράτειας δεν μπορεί να γίνει χωρίς νόμο, που ψηφίζεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Ακόμη, το ΚΚΕ θεωρεί ότι χωρίς

⁹⁶ Το άρθρο αυτό έχει χαρακτηριστεί επιστημονικά πρωτοπόρο και έχει εμπλουτιστεί από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ) και ιδίως του Ε' Τμήματος του.

νόμο, που ψηφίζεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, δεν είναι δεκτή στην Ελληνική Επικράτεια ξένη στρατιωτική δύναμη ούτε μπορεί να διαμένει σ' αυτή ή να περάσει μέσα από αυτή. Πέρα από την απαγόρευση της διέλευσης από τη χώρα μας και της στάθμευσης σε αυτήν ξένων στρατιωτικών δυνάμεων, στο άρθρο αυτό πρέπει να προστεθεί η απαγόρευση παραχώρησης βάσεων και άλλων διευκολύνσεων καθώς και η απαγόρευση παραγωγής, απόκτησης και παραμονής πυρηνικών και χημικών όπλων στη χώρα μας⁹⁷

Το **άρθρο 28**⁹⁸ του Συντάγματος, αναφέρεται στους γενικά παραδεδεγμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου και στις διεθνείς συμβάσεις, που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Έχει γίνει δεκτό ότι για τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο των κανόνων του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου απαιτείται νόμος που ψηφίζεται από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών, εφαρμόζεται δηλαδή το άρθρο 28 παράγραφος 3 του Συντάγματος. Πρόταση της Νέας Δημοκρατίας είναι να αναδιατυπωθεί το άρθρο 28, προκειμένου να διευκρινιστεί η αναγκαιότητα της συνδρομής της ως άνω προϋπόθεσης για τη συμμετοχή της χώρας μας στις διαδικασίες της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το Άρθρο 28 παρ. 2 όμως στην ουσία θα αδρανοποιηθεί, καθώς η συμμετοχή της Ελλάδος στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση θα διέπεται από τις διατάξεις του άρθρου 28 παρ. 3, δηλαδή θα απαιτείται η μειωμένη σε σχέση με την παρ. 2 πλειοψηφία των βουλευτών (151 αντί 180).⁹⁹

Το **άρθρο 29**¹⁰⁰ του Συντάγματος αναφέρεται στην ίδρυση και στη συμμετοχή πολιτικών κομμάτων αλλά και στην ίδια την οργάνωση και λειτουργία των κομμάτων. Το αίτημα για ουσιαστικό έλεγχο των οικονομικών των κομμάτων ώστε να υπάρχει πλήρης διαφάνεια των δραστηριοτήτων τους, ειδικά αναφορικά με τις λειτουργικές και τις εκλογικές τους δαπάνες, εντάσσεται στη γενικότερη προσπάθεια που επιχειρείται για ενίσχυση της διαφάνειας στο δημόσιο βίο και για αποκατάσταση σχέσης αξιοπιστίας και εμπιστοσύνης ανάμεσα στον πολίτη και στην πολιτική. Στο

⁹⁷ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ΚΚΕ για την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος ό.π.

⁹⁸ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=28](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=28)

⁹⁹ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ΝΔ για την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος ό.π.

¹⁰⁰ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=29](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=29)

ίδιο πλαίσιο ανήκει και η επιδίωξη της εμπέδωσης της διαφάνειας και για τις αντίστοιχες δαπάνες των Βουλευτών και των υποψηφίων Βουλευτών, συμπεριλαμβανομένου και του πόθεν έσχες αυτών. Για τους λόγους αυτούς είναι αναγκαία κατά τη Νέα Δημοκρατία, η πρόβλεψη ότι «η βασική και πρωτεύουσα πηγή χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων είναι ο κρατικός προϋπολογισμός με αυστηρότερους περιορισμούς στη χρηματοδότηση από ιδιωτικές πηγές οι οποίες συνιστούν εξαίρεση.»

Η πρόβλεψη αυτή, θα πρέπει να συνδυασθεί με την καθιέρωση συστήματος αποτελεσματικού ελέγχου, τόσο του τρόπου απόκτησης των περιουσιακών στοιχείων των Βουλευτών μετά την εκλογή τους, όσο και των δαπανών τους, αφού κατά γενική παραδοχή, το σημερινό σύστημα ελέγχου από την ίδια τη Βουλή, αφενός δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα και αφετέρου δεν εμπνέει εμπιστοσύνη στους πολίτες, λόγω σύμπτωσης σε αυτήν της ιδιότητας του ελέγχοντος και του ελεγχόμενου. Προτείνεται συνεπώς από τη ΝΔ, «να ανατεθεί η ελεγκτική αυτή αρμοδιότητα σε ειδικό τμήμα του Συνταγματικού Δικαστηρίου που προβλέπεται να συσταθεί με τροποποίηση του άρθρου 100 του Συντάγματος. Στο Δικαστήριο αυτό θα ανήκει με τις ειδικότερες προϋποθέσεις που θα ορίσει νόμος, ιδίως α) Ο έλεγχος της διαφάνειας των οικονομικών των πολιτικών κομμάτων και ειδικότερα των λειτουργικών και εκλογικών τους δαπανών. β) Ο έλεγχος των προεκλογικών και λειτουργικών δαπανών των Βουλευτών και των υποψηφίων Βουλευτών γ) Ο ετήσιος έλεγχος του πόθεν έσχες των Βουλευτών και των μελών της Κυβέρνησης καθώς και δ) η επιβολή των σχετικών κυρώσεων συμπεριλαμβανομένης και της έκπτωσης από το Βουλευτικό αξίωμα ανάλογα με τη βαρύτητα της παράβασης.»¹⁰¹ Η τελευταία αυτή αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου μπορεί να επεκταθεί με ειδικό νόμο, στον έλεγχο του πόθεν έσχες και άλλων κατηγοριών προσώπων. Με την πρόταση αυτή λοιπόν, ενισχύεται σε μεγάλο βαθμό η διαφάνεια του πολιτικού συστήματος, μέσω της καθιέρωσης αξιόπιστου μηχανισμού ελέγχου αλλά και επιβολής κυρώσεων οι οποίες φθάνουν έως και τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων που δε δηλώθηκαν, με επαρκείς εγγυήσεις αμεροληψίας και αντικειμενικότητας, ικανές να άρουν την επιφυλακτικότητα του πολίτη και να του χαρίσουν αισιοδοξία για το μέλλον.

¹⁰¹ Βλ. αιτιολογική έκθεση της ΝΔ για την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος ό.π.

Το **άρθρο 32**¹⁰² του Συντάγματος ορίζει μεταξύ άλλων ότι η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή γίνεται με ονομαστική ψηφοφορία και σε ειδική συνεδρίαση, που συγκαλείται από τον Πρόεδρο της Βουλής έναν τουλάχιστο μήνα πριν λήξει η θητεία του εν ενεργεία Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά τα οριζόμενα στον Κανονισμό της Βουλής. Το ΠΑΣΟΚ¹⁰³ επαναφέρει τη θέση που υποστήριξε κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 για την ανάγκη αποσύνδεσης της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας από την απειλή διάλυσης της Βουλής. Πρέπει να διαμορφώνονται ευρύτατες συναινέσεις γύρω από έναν θεσμό που συμβολίζει την ενότητα του έθνους και της κοινωνίας και την ανάγκη για τη συμμετοχή του πολίτη σε κρίσιμες αποφάσεις. Στη βάση αυτή προτείνεται η άμεση εκλογή, η κοινοβουλευτική, ή συνδυασμός τους με στόχο να αποκλείσουμε τη διάλυση της Βουλής σε περίπτωση αδυναμίας εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας.

Το **άρθρο 33**¹⁰⁴ του Συντάγματος αναφέρεται στον εκλεγόμενο Πρόεδρο της Δημοκρατίας και στον όρκο που δίνει πριν αναλάβει τα καθήκοντά του. Το ΠΑΣΟΚ, καταθέτει την πρόταση αμέσως μετά την επίκληση «Εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδαιρέτου Τριάδος» να προστεθεί προοίμιο στο οποίο θα γίνεται αναφορά στις αξίες, την ταυτότητα, τον πολιτισμό και τη θέση της Ελλάδας στην Ευρώπη και στον κόσμο.¹⁰⁵

Το **άρθρο 43**¹⁰⁶ του Συντάγματος και ειδικά το άρθρο 2, αναφέρεται στην κανονιστική αρμοδιότητα των Ο.Τ.Α. Το ΠΑΣΟΚ προτείνει προκειμένου να αποφευχθούν τα προβλήματα που έχουν επανειλημμένα ανακύψει από τη νομολογία

¹⁰² Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=32](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=32)

¹⁰³ Βλ. αιτιολογική έκθεση του ΠΑΣΟΚ για την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος ό.π.

¹⁰⁴ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=33](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=33)

¹⁰⁵ Βλ. Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΓ 6/12/2006 και ΙΔ' 12/12/2006. Ο Προκόπης Παυλόπουλος, στη συνεδρίαση αυτή χαρακτηριστικά αναφέρει : «Ως προς το θέμα του προοιμίου, λέει η Αξιωματική Αντιπολίτευση να προσθέσουμε κάτω από αυτή την αναφορά προοίμιο το οποίο θα αναφέρεται στις αξίες, την ταυτότητα και τη θέση μας στον κόσμο και την Ευρώπη. Με συγχωρείτε πολύ, αυτό το αμφισβητεί κανείς σήμερα; Μας εμποδίζει τίποτα να αξιολογήσουμε τη θέση μας; Δεν είναι ο ελληνικός πολιτισμός εκείνος που μεταλαμπαδεύεται σε άλλες έννομες τάξεις και, ταυτοχρόνως, ο πολιτισμός αυτός είναι εκείνος ο οποίος διατρέχει και το σχέδιο του λεγόμενου «Ευρωπαϊκού Συντάγματος»; Δηλαδή θα βάλουμε στο Σύνταγμά μας το αυτονόητο, το οποίο εξάγεται και σε άλλες έννομες τάξεις διότι όπως ξέρουμε η Ελλάδα υπήρξε κοιτίδα πολιτισμού και δημοκρατίας; Και ύστερα δεν είναι ολόκληρο το Σύνταγμά μας αυτό που απηχεί τον πολιτισμό μας, τη δημοκρατία μας; Τέλος, για τη θέση μας στην Ευρώπη: Αμφισβητεί κανείς τη θέση μας στην Ευρώπη; Και πρέπει να το βάλουμε στο Σύνταγμά μας αυτό; Το να το βάλουμε στο Σύνταγμά μας, είναι σαν να λέμε ότι υπάρχει κάποια αμφισβήτηση και πρέπει αυτό το πράγμα να το εμπεδώσουμε».

¹⁰⁶ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=43](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=43)

του ΣτΕ, να τροποποιηθούν οι αυστηρές προϋποθέσεις (ρύθμιση ειδικότερων θεμάτων ή θεμάτων με τοπικό ενδιαφέρον ή με χαρακτήρα τεχνικό ή λεπτομερειακό) υπό τις οποίες επιτρέπεται σήμερα από το Σύνταγμα (άρθρο 43 παρ. 2 εδ. β) εξουσιοδότηση για την έκδοση κανονιστικών πράξεων από άλλα όργανα της διοίκησης. Ωστόσο επειδή ενδέχεται να υπάρξουν αντιρρήσεις ως προς τη σχετικοποίηση των ισχυουσών σήμερα εγγυήσεων θα μπορούσε αφενός να προβλεφθεί ανάλογη ειδική διαδικασία ελέγχου των εν λόγω πράξεων, αφετέρου να παρασχεθεί η δυνατότητα στο νομοθέτη να θέσει μέσω του σχετικού εκτελεστικού νόμου και ειδικότερους όρους ως προς την έκδοση τέτοιων κανονιστικών πράξεων.¹⁰⁷

Στο **άρθρο 44**¹⁰⁸ του Συντάγματος, μπορεί να προστεθεί, κατά το ΠΑΣΟΚ, εδάφιο σύμφωνα με το οποίο η διεξαγωγή δημοψηφίσματος για σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, εκτός από τα δημοσιονομικά και τα ασφαλιστικά, να μπορεί να προταθεί στη Βουλή όχι μόνο από έναν αριθμό Βουλευτών αλλά και από έναν αριθμό πολιτών¹⁰⁹. Η κρίση της πολιτικής που συχνά συνδέεται με την κρίση των θεσμών της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, καθιστά επίκαιρο και κρίσιμο το ζήτημα της εισαγωγής νέων και της ενίσχυσης και ενεργοποίησης υφιστάμενων αλλά ανενεργών θεσμών άμεσης δημοκρατίας. Στο πλαίσιο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, οι θεσμοί άμεσης δημοκρατίας, μπορούν να λειτουργούν ενισχυτικά και υποστηρικτικά και το ίδιο το εκλογικό σώμα καθώς και η ίδια η κοινωνία των πολιτών, πρέπει να έχει τη δυνατότητα να θέτει κρίσιμα ζητήματα προς συζήτηση και βεβαίως την αρμοδιότητα να λαμβάνει τις τελικές αποφάσεις, όταν αυτές έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πορεία κρίσιμων εθνικών ή σοβαρών κοινωνικών θεμάτων. Γι αυτό, πρέπει να επέλθουν αλλαγές, προκειμένου να ενεργοποιηθεί ένας θεμελιώδης δημοκρατικός θεσμός, το δημοψήφισμα, που έχει μείνει ανενεργός επί 32 και πλέον χρόνια.

«Προς την κατεύθυνση αυτή πρέπει να προβλεφθεί η μείωση της αυξημένης πλειοψηφίας των 3/5 του όλου αριθμού των Βουλευτών που απαιτείται προκειμένου να προκηρυχθεί δημοψήφισμα για σοβαρό κοινωνικό θέμα έτσι ώστε η σχετική απόφαση να λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών, δηλαδή ίση με αυτήν που απαιτείται προκειμένου να προκηρυχθεί δημοψήφισμα για κρίσιμο εθνικό θέμα.»¹¹⁰

¹⁰⁷ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση του ΠΑΣΟΚ για την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος ό.π

¹⁰⁸ Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=44>

¹⁰⁹ Π.χ το 5% του εκλογικού σώματος.

¹¹⁰ Βλ. Αιτιολογικές Εκθέσεις κομμάτων για την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος ό.π.

Το *άρθρο 54*¹¹¹ του Συντάγματος, κάνει μνεία στον αριθμό των Βουλευτών στις εκλογικές περιφέρειες. Πολλές απόψεις έχουν ακουστεί για το ζήτημα της αύξησης του ποσοστού των Βουλευτών, οι οποίοι εκλέγονται χωρίς σταυρό προτίμησης. Συγκεκριμένα, η Νέα Δημοκρατία επαναφέρει¹¹² το ζήτημα της αύξησης του ποσοστού των Βουλευτών οι οποίοι εκλέγονται χωρίς σταυρό προτίμησης. Προτείνεται ο διπλασιασμός του αριθμού των Βουλευτών Επικρατείας ήτοι από το ένα εικοστό (1/20) στο ένα δέκατο (1/10) του όλου αριθμού των Βουλευτών. Με αυτόν τον τρόπο θα διευκολυνθεί η είσοδος στο Κοινοβούλιο πολιτών, οι οποίοι δεν είχαν τη δυνατότητα ή τα κίνητρα να επιδοθούν σε προεκλογικό αγώνα.¹¹³

Το *άρθρο 55*¹¹⁴ του Συντάγματος ορίζει ότι για να εκλεγεί κανείς βουλευτής απαιτείται να είναι Έλληνας πολίτης, να έχει τη νόμιμη ικανότητα να εκλέγει και να έχει συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του κατά την ημέρα της εκλογής. Πρόταση του ΠΑΣΟΚ, προκειμένου να ενισχυθεί η συμμετοχή της νέας γενιάς στα κοινά, να ακουστούν στο κοινοβούλιο νεωτεριστικές απόψεις και προκειμένου να καλλιεργηθεί ακόμη περισσότερο η δημοκρατική συνείδηση, θα ήταν να τροποποιηθεί το όριο ηλικίας των 25 ετών για την εκλογή του Βουλευτή και να ισχύσει το δικαίωμα του εκλέγεσθαι από το 21^ο έτος.

Το *άρθρο 56*¹¹⁵ του Συντάγματος θεσπίζει αυστηρούς περιορισμούς και προϋποθέσεις για ορισμένους έμμισθους δημόσιους λειτουργούς και υπάλληλους του Δημοσίου που υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας και γενικά για έναν ευρύ κύκλο λειτουργών και υπαλλήλων του ευρύτερου δημοσίου τομέα, προκειμένου να ανακηρυχθούν υποψήφιοι και να εκλεγούν βουλευτές. «Οι περιορισμοί αυτοί, δυσχεραίνουν ουσιωδώς την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι ενός μεγάλου τμήματος των πολιτών, χωρίς να εξυπηρετούν πάντοτε κάποιον υπέρτερο δημόσιο συμφέρον που διαφορετικά δεν ικανοποιείται,» υποστηρίζει η Νέα Δημοκρατία..¹¹⁶ Το να υποχρεούνται να παραιτηθούν από την υπηρεσία τους οι δημόσιοι υπάλληλοι, πριν από την ανακήρυξή τους ως υποψηφίων σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο του άρθρου 56, αποτελεί υπέρμετρα επαχθή

¹¹¹ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=54](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=54)

¹¹² Όπως και το 1997.

¹¹³ βλ. Αιτιολογικές Εκθέσεις κομμάτων για την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος ό.π

¹¹⁴ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=54](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=54)

¹¹⁵ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=56](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=56)

¹¹⁶ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΖ', 24/1/2007.

περιορισμό που μπορεί να αποτρέψει ικανούς υποψηφίους που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του, από το να θέσουν υποψηφιότητα στις βουλευτικές εκλογές.¹¹⁷ Κρίνεται λοιπόν σκόπιμο να περιορισθούν τα κωλύματα των Βουλευτών μόνο στις περιπτώσεις όπου πραγματικά γίνεται φανερό ότι ενόψει της φύσεως των ασκούμενων καθηκόντων υπάρχει δυνατότητα ουσιαστικού επηρεασμού των εκλογέων, ώστε κατά τα λοιπά να διευκολύνονται και να ενθαρρύνονται οι Έλληνες πολίτες να συμμετέχουν ενεργά στα κοινά.

Το *άρθρο 57*¹¹⁸ του Συντάγματος αναφέρεται στα καθήκοντα του Βουλευτή και θεσπίζει ασυμβίβαστα αναφορικά με την ιδιότητά του αυτή. Το άρθρο αυτό, το οποίο αποτέλεσε αντικείμενο ριζικής αναθεώρησης το 2001, αφενός προσδιορίζει τα έργα και τις ιδιότητες που είναι ασυμβίβαστες με τη βουλευτική ιδιότητα¹¹⁹, αφετέρου εισάγει το επαγγελματικό ασυμβίβαστο των Βουλευτών, κατά το οποίο οι τελευταίοι απαγορεύεται να ασκούν οποιοδήποτε επάγγελμα κατά τη διάρκεια της βουλευτικής τους θητείας.¹²⁰ Προβλέπεται επίσης η έκδοση εκτελεστικού νόμου που θα καθορίζει ποιες είναι οι συμβατές με το βουλευτικό αξίωμα επαγγελματικές δραστηριότητες. Η εφαρμογή των πρώτων εδαφίων της παρ. 1 κρίνεται επιτυχής από τη Νέα Δημοκρατία δεδομένου ότι συμβάλλουν στην προαγωγή του κύρους του βουλευτικού αξιώματος θωρακίζοντας τους Βουλευτές απέναντι σε κάθε ενδεχόμενη υπόνοια αμεροληψίας ή εκμετάλλευσης της θέσης τους προκειμένου να τύχουν ευνοϊκής μεταχείρισης στις επαγγελματικές τους δραστηριότητες και στις συναλλαγές τους με το Δημόσιο. Με αυτόν τον τρόπο κατοχυρώνεται θεσμικά η ουσιαστική ανεξαρτησία των Βουλευτών κυρίως από οικονομικά συμφέροντα. Αναφορικά με τα άρθρα με τα οποία εισάγεται το απόλυτο επαγγελματικό ασυμβίβαστο των Βουλευτών εκτιμάται ότι δε λειτούργησαν θετικά στην πράξη και προτείνεται η κατάργησή τους. Τα εδάφια αυτά τέθηκαν κατά την αναθεώρηση του 2001 προκειμένου να διασφαλίσουν την απερίσπαστη αφοσίωση του Βουλευτή στα καθήκοντά του καθώς στο παρελθόν δεν είναι λίγες οι φορές που είχαν παρατηρηθεί περιπτώσεις Βουλευτών που αφιέρωναν περισσότερο χρόνο στην επαγγελματική τους

¹¹⁷ Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να συνεκτιμηθεί και το άρθρο 3 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του ανθρώπου, σύμφωνα με το οποίο «Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διενεργούν κατά λογικά διαστήματα, ελεύθερες μυστικές εκλογές υπό συνθήκες επιτρέπουσες την ελεύθερη έκφραση της λαϊκής θέλησης ως προς την εκλογή του νομοθετικού σώματος».

¹¹⁸ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=57](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=57)

¹¹⁹ η πρόβλεψη αυτή υπήρχε και στο προϋφιστάμενο της αναθεώρησης καθεστώς

¹²⁰ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΖ', 24/1/2007.

ενασχόληση, ως γιατροί, δικηγόροι κλπ, παρά στις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Βουλευτική τους ιδιότητα. Ο κίνδυνος αυτό μπορεί να αποτραπεί με την καθιέρωση επαγγελματικών περιορισμών αλλά και αυστηρών μηχανισμών ελέγχου, όπως είναι η υποχρεωτική παρουσία των Βουλευτών στις συνεδριάσεις του Κοινοβουλίου, αλλά και ποινές όπως η μείωση της αποζημίωσής τους σε περίπτωση αδικαιολόγητης απουσίας, ο πειθαρχικός έλεγχος από τα αρμόδια όργανα της Βουλής και άλλα αυστηρά μέτρα.¹²¹ Σίγουρα το απόλυτο ασυμβίβαστο θέτει σοβαρά διλήμματα σε επιτυχημένα και αναγνωρισμένα πρόσωπα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του τόπου, τα οποία διστάζουν να πολιτευθούν, διότι με την ενδεχόμενη εκλογή τους διακυβεύονται πολυετείς επαγγελματικοί κόποι και η υπάρχουσα καριέρα και επαγγελματική σταδιοδρομία την οποία καλούνται εξ' ολοκλήρου να εγκαταλείψουν με δυσάρεστο επακόλουθο η πολιτική να στερείται αξία άτομα. Εφόσον λοιπόν κάθε πολίτη τον ενδιαφέρει η εκπροσώπηση από ικανά στελέχη προτείνεται η κατάργηση του επαγγελματικού ασυμβίβαστου των Βουλευτών και η θέσπιση ενός μερικού ασυμβίβαστου το οποίο θα οριοθετείται από εκτελεστικό νόμο για τον προσδιορισμό των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που θα επιτρέπονται στους Βουλευτές.¹²²

Το **άρθρο 58**¹²³ του Συντάγματος αναφέρεται στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο το οποίο είναι αρμόδιο να δικάζει τις ενστάσεις που υποβάλλονται κατά του κύρους των Βουλευτικών εκλογών. Εν όψει της πρότασης για τη σύσταση Συνταγματικού Δικαστηρίου σύμφωνα με την προτεινόμενη αναθεώρηση του άρθρου 100¹²⁴ από τη Νέα Δημοκρατία, στο οποίο θα περιέλθουν και οι αρμοδιότητες του ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου, πρέπει αναλόγως να διατυπωθεί και η διάταξη αυτή.

¹²¹ Στην ως άνω συνεδρίαση ο Π. Παυλόπουλος αναφέρει : «Δύο τινά συμβαίνουν, σχετικά με τον τρόπο που στην προηγούμενη αναθεώρηση καθιερώθηκε το επαγγελματικό ασυμβίβαστο. Η αυτοί οι οποίοι το εισηγήθηκαν και το επέβαλαν με την πλειοψηφία, η οποία βεβαίως υπήρξε και κατά τη διαδικασία του Συντάγματος, δεν το είχαν σκεφθεί και το σκέφθηκαν στη δεύτερη φάση, ή το είχαν στο μυαλό τους, και άφησαν να θεωρηθεί αναθεωρητέα η διάταξη του άρθρου 57 για να το φέρουν στη συνέχεια... Δεν έχω ξαναδεί πιο ανορθολογικό άρθρο, από πλευράς διατύπωσης του Συντάγματος, από το άρθρο 57, κάτι που έλεγα και τότε ως Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος της Νέας Δημοκρατίας. Ακούστε διατύπωση για την οποία πραγματικά, όταν ξαναγυρίσω μια μέρα στο Πανεπιστήμιο, θα πρέπει να απολογούμαι -εφόσον υπάρχει- στα παιδιά εκείνα τα οποία διδάσκει κάποιος, για το πώς είναι δυνατόν να κάνεις αναθεώρηση και να έχεις αυτή τη δομή του Συντάγματος...».

¹²² Στην ως άνω συνεδρίαση, ο Φώτης Κουβέλης, αναφέρει : Βεβαίως και οι χώρες της Ευρώπης έχουν ζήτημα πολιτικής διαφάνειας, έχουν πρόβλημα διαπλοκής, αλλά σε καμία περίπτωση δεν συνέδεσαν την αντιμετώπιση της αδιαφάνειας και της διαπλοκής με το επαγγελματικό ασυμβίβαστο και μάλιστα, με τον μανιχαϊστικό όσο και απόλυτο τρόπο που έρχεται σήμερα το άρθρο 57 και ρυθμίζει. Πρέπει, κατά συνέπεια, να αναθεωρηθεί το άρθρο 57.

¹²³ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=58](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=58)

¹²⁴ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΑ' 22-11-2006.

Το **άρθρο 59**¹²⁵ του Συντάγματος, αναφέρεται στον όρκο που δίνουν οι Βουλευτές σε δημόσια συνεδρίαση, πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους. Κυρίως από την πλευρά της αντιπολίτευσης διατυπώθηκε η πρόταση να προστεθεί προοίμιο μετά την επίκληση αυτή, όπου να γίνεται αναφορά στην ταυτότητα, τον αρχαίο πολιτισμό των Ελλήνων, τα ιδανικά τα οποία πρεσβεύουμε, τις αξίες και τη θέση μας στην Ευρώπη και τον κόσμο. Από την κυβερνητική πλειοψηφία δεν ακούστηκε καμία πρόταση για την αναθεώρηση της διάταξης αυτής.¹²⁶

Το **άρθρο 62**¹²⁷ του Συντάγματος κατοχυρώνει τη Βουλευτική ασυλία και το ακαταδίωκτο των Βουλευτών κατά τη διάρκεια της Βουλευτικής περιόδου. Σε συνδυασμό με το άρθρο 61, θεσπίζουν το ανεύθυνο των Βουλευτών για γνώμη ή ψήφο που έδωσαν κατά την άσκηση των βουλευτικών τους καθηκόντων. Οι διατάξεις αυτές δημιουργούν ένα πλέγμα προστασίας του Βουλευτή ώστε να μπορεί αυτός ανεμπόδιστα να ασκεί το λειτούργημά του, ανεπηρέαστος από εκβιασμούς, απειλές και διώξεις, οι οποίες συχνά υποκρύπτουν πολιτικά κίνητρα. Πολλοί εντούτοις εντοπίζουν μια διαφοροποίηση ανάμεσα στη διάταξη αυτή και στο άρθρο 61. Συγκεκριμένα η διάταξη του άρθρου 61 φαίνεται να είναι δικαιολογημένη αφού είναι συνυφασμένη με την άσκηση των καθηκόντων του Βουλευτή, Εντούτοις το άρθρο αυτό «εισάγει μια προνομιακή σε σχέση με τους υπόλοιπους πολίτες αντιμετώπιση του Βουλευτή,» αναφέρει η Νέα Δημοκρατία, «και μάλιστα για αδικήματα που συνδέονται με η Βουλευτική ιδιότητα.» Το γεγονός αυτό καθιερώνει ανισότητες και δημιουργεί ένα υπέρμετρα ευρύ και αδικαιολόγητα ευνοϊκό καθεστώς ασυλίας για τους Βουλευτές κατά τη διάρκεια της θητείας τους – ακόμη και για αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου – η οποία δε συνάδει με το κοινό περί δικαίου αίσθημα ούτε με την αρχή της ίσης μεταχείρισης των ουσιωδών όμοιων περιπτώσεων. Το πιο σημαντικό δε, είναι ότι απαξιώνει το βουλευτικό αξίωμα στα μάτια των πολιτών, δημιουργώντας υπόνοιες εξυπηρέτησης συντεχνιακών συμφερόντων.

Προτείνεται λοιπόν να προβλεφθεί ρητά ότι η Βουλή έχει τη διακριτική ευχέρεια να αρνηθεί την άρση της βουλευτικής ασυλίας, μόνο για συγκεκριμένους λόγους¹²⁸ ώστε να μην υποθάλπεται η ατιμωρησία των Βουλευτών ούτε να προσφέρεται η ασυλία ως ασπίδα για τη συλλήβδην αποφυγή της δικαστικής τους

¹²⁵ Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=59>

¹²⁶ Πρακτικά αναθεώρησης, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΓ', 6/12/2006 και ΙΔ' 13/12/2006.

¹²⁷ Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=62>

¹²⁸ Π.χ. αν διαπιστωθεί ότι αυτή ζητείται για πολιτικούς λόγους.

δίωξης. Αυτό επιβάλλεται άλλωστε και στο πλαίσιο σεβασμού του ατομικού δικαιώματος της δικαστικής προστασίας, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 του Συντάγματος και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Το γεγονός δηλαδή ότι ο πολίτης που θεωρεί ότι θίγεται από τη συμπεριφορά του Βουλευτή, η οποία είναι αξιόποινη, και ζητεί δικαστική προστασία, προσκρούει στην άρνηση της Βουλής να χορηγήσει τη σχετική άδεια, προσβάλλει τον πυρήνα του δικαιώματος για αποτελεσματική δικαστική προστασία, αλλά και έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με άλλες συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές.

Το *άρθρο 68*¹²⁹ του Συντάγματος, εκτός των άλλων κάνει λόγο για τη λογοδοσία των ανεξάρτητων αρχών προς τη Βουλή. Κατά την αναθεώρηση του 2001 προστέθηκε το άρθρο 101^A που προβλέπει ρητά την υπαγωγή των ανεξάρτητων αρχών στον έλεγχο της Βουλής που ασκείται κατά τον κανονισμό της μέσω της Μόνιμης Ειδικής Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας. Κρίνεται σκόπιμο από το ΠΑΣΟΚ,¹³⁰ να κατοχυρωθεί και ρητά η αρμοδιότητα εποπτείας και ελέγχου της Βουλής και επί των ανεξάρτητων αρχών που δεν προβλέπονται από το ίδιο το Σύνταγμα αλλά έχουν συσταθεί με Νόμο. Και ως προς αυτές τις αρχές μπορεί να προβλέπεται διαδικασία επιλογής και διορισμού των μελών ανάλογη με αυτήν που προβλέπεται για τις οριζόμενες στο Σύνταγμα ανεξάρτητες αρχές. Επίσης προτείνεται να προστεθεί νέα παράγραφος στο άρθρο 68Σ για την ακρόαση όσων πρόκειται να επιλεγούν από τα αρμόδια κυβερνητικά όργανα για τις θέσεις των αρχηγών των τεσσάρων επιτελείων των Ενόπλων Δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας.

Το *άρθρο 73*¹³¹ του Συντάγματος αναφέρεται στο δικαίωμα πρότασης νόμων, το οποίο ανήκει στη Βουλή και στην Κυβέρνηση.¹³² Στο άρθρο αυτό κρίνεται σκόπιμο από το ΠΑΣΟΚ να προστεθεί παράγραφος με την οποία να εισάγεται ο θεσμός της λαϊκής νομοθετικής πρωτοβουλίας. Πρακτικά, ένας αριθμός πολιτών, που θα ορίζεται σε κάποιο ποσοστό¹³³, μπορεί να υποβάλλει στη Βουλή πρόταση νόμου και η Βουλή κατόπιν υποχρεούται να συζητήσει την πρόταση αυτή. Πρέπει ασφαλώς να ψηφιστεί εκτελεστικός Νόμος, ο οποίος θα ρυθμίζει λεπτομερώς όλα τα συναφή ζητήματα. Ανάλογα, πρέπει ασφαλώς να αναθεωρηθεί και ο Κανονισμός της Βουλής.

¹²⁹ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=68](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=68)

¹³⁰ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ΠΑΣΟΚ ό.π.

¹³¹ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=73](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=73)

¹³² Πρακτικά αναθεώρησης, Σύνοδος Γ, Συνεδρίαση ΙΗ, 31/1/2007

¹³³ Π.χ. το 3% του εκλογικού σώματος.

Η νομοθετική πρωτοβουλία εξακολουθεί να ανήκει στη Βουλή που ψηφίζει και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας που εκδίδει και δημοσιεύει τους Νόμους (ίδετ. άρθρο 26 παρ. 1, που ανήκει στο σκληρό πυρήνα των μη υποκείμενων προς αναθεώρηση διατάξεων). Αποτελεί ωστόσο αίτημα των καιρών, το εκλογικό σώμα που αναδεικνύει τη Βουλή, να συμμετέχει στη νομοθετική διαδικασία ζητώντας τη συζήτηση μιας πρότασης Νόμου που υποβάλλει. Επιπροσθέτως, οι θεσμικοί Εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης, θα έχουν το δικαίωμα να ζητούν και προφορική ακρόαση για να αναπτύξουν της απόψεις τους αναφορικά με προτάσεις Νόμων για θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης και ενώπιον της αρμόδιας κοινοβουλευτικής επιτροπής.

Το **άρθρο 78**¹³⁴ αναφέρεται στη δημοσιονομική πολιτική της χώρας. Προτείνεται η αναθεώρηση αυτού, από την κυβερνητική πλειοψηφία, προκειμένου να προβλέπεται ότι εγγυήσεις του Ελληνικού Δημοσίου προς τρίτους, παρέχονται μόνο με ειδικό τυπικό νόμο. Η πρόβλεψη αυτή κρίνεται επιβεβλημένη για λόγους διαφάνειας, δημοσιονομικής σταθερότητας αλλά και προστασίας του δημόσιου συμφέροντος.¹³⁵

Το **άρθρο 79** του Συντάγματος, αναφέρεται στον προϋπολογισμό του Κράτους. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι σε όλα τα ανεπτυγμένα αντιπροσωπευτικά πολιτικά συστήματα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στις Η.Π.Α. και σε πολλές χώρες – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συμμετοχή του Κοινοβουλίου στη διαδικασία της συζήτησης και ψήφισης του προϋπολογισμού, είναι μία από τις σοβαρότερες, ουσιαστικότερες και κρισιμότερες πολιτικές διαδικασίες.¹³⁶ Η Βουλή πρέπει σύμφωνα με το ΠΑΣΟΚ να έχει την αρμοδιότητα τροποποίησης των επί μέρους προβλέψεων του προϋπολογισμού. «Αυτό θα οδηγήσει σε μια νέα μέθοδο κατάρτισης του ίδιου του σχεδίου του προϋπολογισμού έτσι ώστε να υπάρχει ουσιαστική πολιτική και κοινωνική διαφάνεια αλλά και ορθολογικότερη δημοσιονομική διαχείριση.» Ανάλογα πρέπει να αναθεωρηθεί και ο κανονισμός της Βουλής.

¹³⁴ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=78](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=78)

¹³⁵ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ΝΔ, ό.π

¹³⁶ Στην αναθεώρηση του 2001, η συζήτηση και η ψήφιση του προϋπολογισμού μπορεί να γίνεται με πολύ μεγαλύτερη χρονική άνεση και σε πολύ μεγαλύτερο βάθος.

Το **άρθρο 88**¹³⁷ του Συντάγματος κάνει μνεία στους δικαστικούς λειτουργούς, στο διορισμό, στις αποδοχές, στην κατάσταση και περαιτέρω εξέλιξή τους. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, όλες οι διαφορές που ανακύπτουν αναφορικά με τα ως άνω, εκδικάζονται από το ειδικό δικαστήριο του άρθρου 99. Το Δικαστήριο, στις περιπτώσεις αυτές συγκροτείται με τη συμμετοχή ενός επιπλέον τακτικού καθηγητή και ενός επιπλέον δικηγόρου. Προβλέπεται¹³⁸ η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου το οποίο θα έχει γενική αρμοδιότητα τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων και της συμφωνίας τους προς διεθνείς συμβάσεις. Κρίνεται σκόπιμο να του ανατεθεί με απευθείας προσφυγή και η επίλυση των διαφορών των δικαστικών λειτουργών. Και αυτό γιατί οι διαφορές αυτές, «θεμελιώνονται στον αντισυνταγματικό χαρακτήρα δυσμενών για τους δικαστικούς λειτουργούς μισθολογικού χαρακτήρα νομοθετικών ρυθμίσεων, στο πλαίσιο της επεκτατικής εφαρμογής της αρχής της ισότητας.» Συνεπώς από τη Νέα Δημοκρατία, κρίνεται σκόπιμη για λόγους συνέπειας η αναδιατύπωση των εδαφίων γ, δ και ε της παραγράφου 2 του άρθρου 88.

Το **άρθρο 90**¹³⁹ του Συντάγματος, αναφέρεται στις προαγωγές, τις τοποθετήσεις, τις μεταθέσεις κλπ των δικαστικών λειτουργών. Κατά την αναθεώρηση του 2001 ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια ήταν αυτό της δικαιοσύνης καθώς στη δέσμη των άρθρων 87 έως 100 έγιναν πολλές και κρίσιμες μεταβολές που αποδίδουν αποτελέσματα σύμφωνα με την πρόταση του ΠΑΣΟΚ.¹⁴⁰ Είναι αλήθεια, ότι το πρώτο εδάφιο της παρ. 5 του άρθρου 90 παρέχει πλήρη διακριτική ευχέρεια στην εκάστοτε εκτελεστική εξουσία ως προς την πλήρωση των θέσεων του Προέδρου και του Αντιπροέδρου του ΣτΕ, του ΑΠ, του Ελεγκτικού Συνεδρίου, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται υπόνοιες για την ύπαρξη σχέσεων εξάρτησης μεταξύ της εκτελεστικής εξουσίας και των μελών των Ανώτατων Δικαστηρίων. Η διασταύρωση των λειτουργιών αυτών εκδηλώνεται συνήθως με την παραβίαση της επετηρίδας των δικαστών, χωρίς ωστόσο να σημαίνει αυτό ότι η αρχαιότητα μπορεί να αποτελέσει και το αποκλειστικό κριτήριο προαγωγής στις ανωτέρω θέσεις.

Προς αποφυγή όλων των ανωτέρω φαινομένων, κρίνεται αναγκαία η πρόβλεψη συγκεκριμένων και αντικειμενικών κριτηρίων, τα οποία θέτουν φραγμό στις τυχόν παρεμβατικές τάσεις της εκτελεστικής εξουσίας δια του εκάστοτε

¹³⁷ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=88](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=88)

¹³⁸ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΑ', 22/11/2006.

¹³⁹ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=90](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=90)

¹⁴⁰ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Γ', ό.π.

Υπουργικού Συμβουλίου και ενισχύουν το καθεστώς εγγυήσεων της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των ανώτατων δικαστικών λειτουργών. Με τον τρόπο αυτό σύμφωνα με την πρόταση της Νέας Δημοκρατίας, «θα τερματισθεί και η στείρα αντιπαράθεση των πολιτικών κομμάτων, ιδίως των δύο μεγαλύτερων, με αφορμή την επιλογή της ηγεσίας της Δικαιοσύνης, η οποία προσβάλλει τις βάσεις του Κράτους – Δικαίου και την ίδια μας τη Δημοκρατία και υποσκάπτει την εμπιστοσύνη των πολιτών στο σύστημα παροχής της Δικαστικής προστασίας.» Προτείνεται λοιπόν η θεσμοθέτηση της επιλογής του Προέδρου μόνο μεταξύ των αντιπροέδρων του οικείου Δικαστηρίου. Η επιλογή των Αντιπροέδρων θα πρέπει να γίνεται μόνο μεταξύ των δέκα (10) αρχαιότερων δικαστών του οικείου Δικαστηρίου αν πρόκειται για επιλογή μέχρι τριών ή από αριθμό από τους αρχαιότερους δικαστές, τριπλάσιο του αριθμού των κενούμενων θέσεων αν πρόκειται για περισσότερους από τρεις. Με αυτόν τον τρόπο καθιερώνεται δικαιότερο σύστημα ανάδειξης της ηγεσίας των ανώτατων δικαστηρίων το οποίο παρέχει μεν την απαιτούμενη διακριτική ευχέρεια στην εκτελεστική εξουσία, θέτοντας παράλληλα ικανούς περιορισμούς στην όποια διάθεση υπέρβασης από την πλευρά της, ιδίως μέσω παράκαμψης της επετηρίδας και θωρακίζοντας έτσι περαιτέρω την αυτοδιοίκηση της Δικαιοσύνης. Επιπροσθέτως, ορίζεται ότι η θητεία του Προέδρου του ΣτΕ, του ΑΠ, του Ελεγκτικού Συνεδρίου, του Εισαγγελέα του ΑΠ, των Γενικών Επιτρόπων των Διοικητικών Δικαστηρίων και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, δε μπορεί να είναι μεγαλύτερη των τεσσάρων ετών ακόμη και αν ο δικαστικός λειτουργός που κατέχει τη θέση δεν καταλαμβάνεται από το όριο ηλικίας. Ο σκοπός της διάταξης αυτής είναι να τεθεί φραγμός σε τυχόν προσπάθεια της εκάστοτε κυβέρνησης να εδραιώσει τις επιλογές στην ηγεσία της δικαστικής εξουσίας για μακρύ χρονικό διάστημα. Η τροποποίηση αυτή μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στη θωράκιση της ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών έναντι των οργάνων της εκτελεστικής εξουσίας καθιστώντας άνευ αντικειμένου τις αδικαιολόγητες παρακάμψεις της επετηρίδας.¹⁴¹

Προτείνει δε σήμερα, τη συμμετοχή της Βουλής στη διαδικασία επιλογής, χωρίς ωστόσο να θίγεται η αρμοδιότητα του Υπουργικού Συμβουλίου. Προτείνεται επίσης η ακρόαση των προτεινόμενων από τη Βουλή για κάθε θέση που πρόκειται να πληρωθεί, γεγονός που κατά την άποψη του ΠΑΣΟΚ θα καταστήσει πιο ουσιαστική

¹⁴¹ Η μείζονα αντιπολίτευση, το 2001 αντέτεινε ότι για την ανάδειξη της ηγεσίας της δικαιοσύνης πρέπει να υπάρχει προεπιλογή που θα πραγματοποιεί ένα ευρύ ενιαίο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο με τη συμμετοχή δικαστικών λειτουργών, δικηγόρων, καθηγητών Νομικής και εκπροσώπων όλου του νομικού κόσμου.

τη διερεύνηση και αξιολόγηση της προσωπικότητας και των αντιλήψεων των δικαστικών λειτουργών αφετέρου θα δημιουργήσει την αίσθηση ότι ο δικαστικός λειτουργός ενεργεί στο όνομα του Ελληνικού Λαού. Παρότι η διαδικασία αυτή μπορεί να θεσπισθεί και στο επίπεδο της κοινής νομοθεσίας και του κανονισμού της Βουλής η προσθήκη σχετικής παραγράφου στο άρθρο 90 είναι σκόπιμη για λόγους νομικής σαφήνειας.

Το **άρθρο 95**¹⁴² του Συντάγματος αναφέρεται στις αρμοδιότητες του ΣτΕ. Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι έχουν αυξηθεί υπερβολικά οι υποθέσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας κυρίως αναφορικά με τις δημόσιες συμβάσεις, αιτήσεις ακύρωσης, αιτήσεις αναίρεσης των αποφάσεων.¹⁴³ Η παρατηρούμενη λοιπόν συνεχής αύξηση του αριθμού των υποθέσεων του ΣτΕ στο πλαίσιο των διαφορών που αναφέρονται στις δημόσιες συμβάσεις¹⁴⁴ και η εξαιτίας αυτού του λόγου υπερβολική καθυστέρηση της εκδίκασής τους, σε συνδυασμό με την ανάγκη εξασφάλισης της ενότητας της νομολογίας για λόγους ασφάλειας δικαίου καθιστά απαραίτητη, σύμφωνα με την πρόταση της Νέας Δημοκρατίας, την πρόβλεψη με την προσθήκη σχετικής διάταξης στο άρθρο 95 του Συντάγματος σύστασης ειδικού Τμήματος με αποκλειστικό αντικείμενο την εκδίκαση των σχετικών διαφορών.

Το **άρθρο 98**¹⁴⁵ του Συντάγματος, αναφέρεται στις αρμοδιότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Με το Ν2522/1997 καθορίστηκε το θεσμικό πλαίσιο που διέπει την προσωρινή δικαστική προστασία (ασφαλιστικά μέτρα) στις περιπτώσεις όπου ανακύπτουν διαφορές κατά τη διαδικασία που προηγείται της σύναψης συμβάσεων δημοσίων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών. Εφόσον οι συμβάσεις αυτές είναι δημόσιες, διότι αντισυμβαλλόμενος είναι το Δημόσιο ή άλλος φορέας που εξομοιώνεται με αυτό, η εκδίκαση των ως άνω ασφαλιστικών μέτρων υπάγεται στη δικαιοδοσία του ΣτΕ, το οποίο είναι αρμόδιο να εκδικάζει και τις σχετικές αιτήσεις ακυρώσεως κατά των διοικητικών πράξεων που μεσολαβούν μέχρι τη σύναψη της σύμβασης.¹⁴⁶ Περαιτέρω κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001,

¹⁴² Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=95](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=95)

¹⁴³ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΑ' 22/11/2006.

¹⁴⁴ Απονομή προσωρινής δικαστικής προστασίας του Ν. 2522/1997, εκδίκαση των αιτήσεων ακύρωσης, των πράξεων που προηγούνται της κατάρτισης των συμβάσεων, και των αιτήσεων αναίρεσεων των αποφάσεων των διοικητικών εφετείων που αναφέρονται στην εκτέλεση των συμβάσεων αυτών.

¹⁴⁵ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=98](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=98)

¹⁴⁶ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π. Σύνοδος Γ'.

προστέθηκε στο άρθρο 98 (όπου ρυθμίζονται οι αρμοδιότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου) ειδική διάταξη, σύμφωνα με την οποία στην αρμοδιότητά του, ανήκει και ο έλεγχος συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας στις οποίες αντισυμβαλλόμενος είναι το Δημόσιο¹⁴⁷. Εξειδικεύοντας τη συνταγματική αυτή διάταξη, ο Ν.3060/2002 όρισε στο άρθρο 2 ότι ο αρμόδιος Υπουργός ή άλλος φορέας υποβάλλει υποχρεωτικά στο Ελεγκτικό Συνέδριο το φάκελο του Διαγωνισμού, πριν από τη σύναψη της σύμβασης για έλεγχο νομιμότητας από τα κλιμάκια του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Κατά των σχετικών πράξεών τους, μπορεί όποιος έχει έννομο συμφέρον να υποβάλλει αίτημα ανάκλησης ενώπιον του αρμόδιου τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Το αποτέλεσμα όμως όλων αυτών των θεσμικών παρεμβάσεων είναι ότι από το έτος 2002 για το ίδιο αντικείμενο, δηλαδή για τον έλεγχο νομιμότητας της διαδικασίας που προηγείται της κατάρτισης δημόσιων συμβάσεων, προβλέπεται παράλληλη αρμοδιότητα δύο ανωτάτων δικαστηρίων με συνέπεια να δημιουργείται κίνδυνος εκκρεμοδικίας και έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, να διαμορφώνεται κλίμα ανασφάλειας δικαίου και τελικά να μην εξυπηρετείται αποτελεσματικά η αρχή της διαφάνειας για τη θωράκιση της οποίας αναθεωρήθηκε το άρθρο 98. Είναι αναγκαίο λοιπόν στο πλαίσιο νόμου, σύμφωνα με την πρόταση της Νέας Δημοκρατίας να «οριοθετείται ο έλεγχος των συμβάσεων που γίνεται από τα δύο ανώτατα δικαστήρια, έτσι ώστε το Ελεγκτικό Συνέδριο να εγγυάται την εξασφάλιση των δημοσιονομικών συμφερόντων του κράτους και των δημόσιων φορέων όπως άλλωστε είναι και ο θεσμικός του ρόλος». Αυτή η ανάγκη διαπιστώθηκε από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (αρ. 20/2005) το οποίο απεφάνθη ως προς τη φύση και την έκταση του ελέγχου. «Περαιτέρω η αόριστη αναφορά στον πραναφερθέντα έλεγχο από κλιμάκια του Ελεγκτικού Συνεδρίου δεν διασφαλίζει επαρκώς ενιαία κριτήρια προσυμβατικού ελέγχου, τα οποία είναι αναγκαία, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αρχή της διαφάνειας και της σταθερότητας που επιδιώχθηκε στο πλαίσιο της προηγούμενης αναθεώρησης του ίδιου άρθρου». Κρίνεται λοιπόν αναγκαία η πρόβλεψη σύστασης ειδικού τμήματος στο Ελεγκτικό Συνέδριο με αποκλειστικό αντικείμενο τον παραπάνω έλεγχο των σχετικών συμβάσεων χωρίς να υπάρχει ενδιάμεσο στάδιο για περαιτέρω έλεγχο, παρά μόνο η παραπομπή στην ολομέλειά του, σε περίπτωση που κριθεί ότι τίθεται ζήτημα αντισυνταγματικότητας. Είναι αυτονόητο ότι δε θίγεται η δικαιοδοσία του ΣτΕ τόσο στο πλαίσιο της προσωρινής δικαστικής προστασίας

¹⁴⁷ Πρόκειται για τις ίδιες συμβάσεις που προσυμβατικώς ελέγχονται από το Συμβούλιο της Επικρατείας.

(ασφαλιστικά μέτρα) του ν. 2522/1997 όσο και στο πλαίσιο της αμιγώς ακυρωτικής διαδικασίας. Από τη στιγμή που δεν προσβάλλεται η ακυρωτική αρμοδιότητα του ΣτΕ, καθώς και αυτή της παροχής προσωρινής δικαστικής προστασίας (στο προσωμβιακό στάδιο), είναι ανεκτό και προσήκον να γίνεται ολοκληρωμένος έλεγχος της «οικονομικής» νομιμότητας των εκάστοτε συμβάσεων από ένα δικαιοδοτικό όργανο (Ελεγκτικό Συνέδριο), το οποίο θα έχει την τεχνογνωσία για την ορθή κρίση επί των ανωτέρω ζητημάτων.

Το *άρθρο 100*¹⁴⁸ του Συντάγματος, όπως τροποποιήθηκε κατά την αναθεώρηση του 2001 ρυθμίζει τη συγκρότηση και τις αρμοδιότητες του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου.¹⁴⁹ Στις αρμοδιότητες του Α.Ε.Δ. ανήκει και ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, όπως ορίζει η περίπτωση ε της παραγράφου 1 του άρθρου 100, σύμφωνα με το οποίο το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο : «για την άρση της αμφισβήτησης για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου» καθώς και η νέα παράγραφος 5 του ίδιου άρθρου, η οποία ορίζει ότι: «Όταν τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου κρίνει διάταξη τυπικού νόμου αντισυνταγματική, παραπέμπει υποχρεωτικά το ζήτημα στην οικεία Ολομέλεια εκτός αν αυτό έχει κριθεί με προηγούμενη απόφαση της ολομέλειας ή του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου αυτού. Η ολομέλεια συγκροτείται σε δικαστικό σχηματισμό και αποφαινεται οριστικά όπως νόμος ορίζει. Η ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται αναλόγως και κατά την επεξεργασία των κανονιστικών διαταγμάτων από το ΣτΕ.» Επιπροσθέτως, το Σύνταγμα αναφέρεται σε δύο ακόμη περιπτώσεις στον έλεγχο της συνταγματικότητας του Νόμου από τα Δικαστήρια. Πρόκειται αφενός για την παρ. 2 του άρθρου 87 κατά την οποία, «Οι Δικαστές κατά

¹⁴⁸ Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=100>

¹⁴⁹ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π. Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΑ' 22/11/2006, όπου ο Αντώνιος Φούσας αναφέρει : είναι από τις σοβαρότερες διατάξεις του Συντάγματος μας, είμαι υπέρ της ίδρυσης του συνταγματικού δικαστηρίου. Όταν προ ετών καθιερώθηκε η δημοτική γλώσσα στην πατρίδα μας και μια αγωγή ήταν γραμμένη στη δημοτική, βρέθηκε δικαστής, που είπε «απορρίπτω αυτή την αγωγή, διότι είναι γραμμένη στην δημοτική και ο νόμος που καθιέρωσε τη δημοτική είναι αντισυνταγματικός». Δεύτερη παρατήρηση από τη δικηγορική μου εμπειρία. Ύστερα από δεκαπέντε χρόνια διαδίκων φθάνει η υπόθεση στον Άρειο Πάγο, και ο Άρειος Πάγος αποφαινεται εκεί, ότι είναι αντισυνταγματικός ο νόμος βάσει του οποίου εκδόθηκε αυτή η απόφαση. Αντιλαμβάνεστε τις παρενέργειες αυτής της απόφασης του Ανώτατου Δικαστηρίου μετά από δεκαπέντε χρόνια; Όταν η απόφαση εκτελέστηκε μετά την έκδοση τελεσίδικης απόφασης, αντιλαμβάνεστε σε τι αδιέξοδα φθάνουμε; Στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπάρχει σήμερα συνταγματικό δικαστήριο».

την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος.» αφετέρου για την παρ. 4 του άρθρου 93, η οποία προβλέπει ότι « Τα Δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα». Από το συνδυασμό των διατάξεων αυτών προκύπτει σαφώς ότι το Σύνταγμα υιοθετεί το σύστημα του διάχτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων από τα Δικαστήρια με την εξαίρεση του άρθρου 100, το οποίο θεσπίζει μια ιδιότυπη μορφή συγκεντρωτικού ελέγχου από το Α.Ε.Δ. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό, όλα τα Δικαστήρια, όλων των βαθμών και δικαιοδοσιών, είναι αρμόδια να εξετάσουν τη συνταγματικότητα του Νόμου, βάσει του οποίου θα εκδικάσουν μια υπόθεση. Εφόσον στο πλαίσιο του παρεμπόπτοντος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων κριθεί ότι ο νόμος είναι αντισυνταγματικός αυτό έχει σα συνέπεια τη μη εφαρμογή του στη συγκεκριμένη περίπτωση χωρίς να συνεπιφέρει και ακύρωσή του. Οποιοδήποτε άλλο Δικαστήριο μπορεί να τον κρίνει συνταγματικό και να τον εφαρμόσει σε άλλη υπόθεση. Το γεγονός όμως ότι μπορούν να υπάρχουν αντίθετες κρίσεις των Δικαστηρίων σχετικά με τη συνταγματικότητα ενός Νόμου, κατάσταση που δημιουργεί εύλογη αβεβαιότητα και ανασφάλεια δικαίου τόσο στους πολίτες όσο και στη Διοίκηση, συνιστά κατά γενική ομολογία, μειονέκτημα του συστήματος του διάχτου ελέγχου. Γι' αυτό άλλωστε το άρθρο 100 του Συντάγματος προβλέπει την αρμοδιότητα του ΑΕΔ για την άρση της αμφισβήτησης για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια των διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του ΣτΕ, του ΑΠ, του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Περαιτέρω προβληματισμό δημιουργεί το γεγονός ότι σύμφωνα με το σύστημα του διάχτου ελέγχου, ένας νόμος μπορεί να κριθεί αντισυνταγματικός πολλά χρόνια μετά την έναρξη ισχύος του με αναδρομική δύναμη, με αποτέλεσμα να ανατρέπονται διαμορφωμένες καταστάσεις, να διαψεύδεται η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των πολιτών (που αποτελεί θεμελιώδη αρχή του σύγχρονου κράτους δικαίου) αλλά και να δημιουργείται σωρεία προβλημάτων πρακτικής φύσης μεταξύ των οποίων και η υπέρμετρη επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού, που έχει ως περαιτέρω αποτέλεσμα την ανατροπή του οικονομικού προγραμματισμού της εκάστοτε κυβέρνησης με επαχθείς περαιτέρω συνέπειες για τους ίδιους τους πολίτες. Εξάλλου η προβλεπόμενη στο Σύνταγμα διαδικασία για την αμετάκλητη κρίση της συνταγματικότητας ενός νόμου συνδέεται με τη διεξαγωγή μακρόχρονων δικαστικών

αγώνων σε όλους σχεδόν τους βαθμούς δικαιοδοσίας, και σε δικαστήρια διαφορετικής δικαιοδοσίας, έως ότου εκδοθεί η δικαστική απόφαση που αίρει τη σχετική αμφισβήτηση. Η παρατεταμένη αυτή ανασφάλεια δικαίου, θεωρεί η ΝΔ ότι δε μπορεί να συνδυασθεί αρμονικά με την ταυτόχρονη κατοχύρωση του δικαιώματος της δικαστικής προστασίας. Στο πλαίσιο αυτού του προβληματισμού πρέπει να συνεκτιμηθεί και η μεταβλητή σύνθεση των μελών του Α.Ε.Δ. Το ανώτατο αυτό Δικαστήριο συγκροτείται στην πλειοψηφία του από Δικαστές που καλούνται κατά περίπτωση και για περιορισμένο χρονικό διάστημα να ασκήσουν των έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων. Η μεταβλητότητα αυτή δεν ευνοεί τη διαμόρφωση πάγιας νομολογίας από το Α.Ε.Δ.

Κατά συνέπεια, προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι δυσχέρειες εφαρμογής του συστήματος του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, να επιτευχθεί η ταχεία και οριστική κρίση επί των θεμάτων αντισυνταγματικότητας, καθώς και η έγκαιρη διάλυση των σχετικών αμφισβητήσεων, προτείνεται η καθιέρωση και στη χώρα μας ενός ενδιάμεσου συστήματος μεταξύ του διάχυτου ελέγχου και του συγκεντρωτικού ελέγχου, κατά το πρότυπο πολλών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πυρήνα αυτού του μικτού συστήματος αποτελεί η μετατροπή του Α.Ε.Δ. σε Συνταγματικό Δικαστήριο, η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων του σε θέματα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, ύστερα από παραπομπή από τις οικείες ολομέλειες των Ανώτατων Δικαστηρίων, με ταυτόχρονη διατήρηση της αρμοδιότητας όλων των Δικαστηρίων να ελέγχουν τη συνταγματικότητα του εφαρμοστέου νόμου, αλλά και με την υποχρέωσή τους να παραπέμπουν το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας που ανακύπτει ενώπιόν τους στην Ολομέλεια του οικείου Ανώτατου Δικαστηρίου.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο το οποίο προτείνεται στο πλαίσιο της αναθεώρησης του άρθρου 100 του Συντάγματος, θα έχει σταθερή σύνθεση και θα αποτελεί οιονεί διάδοχο του Α.Ε.Δ. Διατηρεί δηλαδή όλες τις αρμοδιότητες του Α.Ε.Δ και επιπλέον αποκτά νέες ουσιαστικές αρμοδιότητες που αφορούν τον τελικό έλεγχο της συνταγματικότητας και της συμβατότητας του τυπικού νόμου προς το διεθνές δίκαιο, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος. «Οι αρμοδιότητες αυτές εισάγουν στην ελληνική έννομη τάξη στοιχεία συγκεντρωτικού ελέγχου της συνταγματικότητας του νόμου τα οποία προσιδιάζουν στην ιδιαιτερότητα της εθνικής μας συνταγματικής έννομης τάξης και παράδοσης. Η ίδρυση ενός Συνταγματικού Δικαστηρίου θα έχει σοβαρές συνέπειες. Πρώτον, την προσθήκη μιας

ακόμη βαθμίδα στην απονομή δικαιοσύνης, που στην χώρα μας ήδη απονέμεται εξαιρετικά αργά, με αποτέλεσμα στην πραγματικότητα να μην απονέμεται δικαιοσύνη. Δεύτερον, προσθέτει στην κορυφή του δικαστικού σώματος ένα όργανο που τα μέλη του θα επιλέγονται με βάση τις εκάστοτε κυβερνητικές ή τουλάχιστον κομματικές προτιμήσεις και που θα καταργήσει το λεγόμενο διάχυτο δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων.»¹⁵⁰ Με άλλα λόγια, προτείνεται η κατάργηση της παράδοσης που υπάρχει στη χώρα μας, όπου κάθε δικαστήριο και το πιο χαμηλόβαθμο είναι αρμόδιο και υπόχρεο να εξετάσει πριν από όλα τη συνταγματικότητα των εφαρμοστέων κάθε φορά διατάξεων. Εντούτοις, το ισχύον από 110 χρόνια σύστημα του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας από τα δικαστήρια είναι παγιωμένο και έχει αποδειχτεί αποτελεσματικό. Τούτο επιβεβαιώνεται από το ότι: ο κύριος όγκος των υποθέσεων που εξετάζει η δικαιοσύνη δεν αφορά προκύπτοντα νέα ζητήματα αντισυνταγματικότητας των νόμων αλλά τη σωρεία των τυπικών και ουσιαστικών πλημμελειών και παρανομιών που η Διοίκηση διαπράττει κατά την έκδοση των αποφάσεων της.

Το **άρθρο 101**¹⁵¹ του Συντάγματος αναφέρεται στη διοικητική διαίρεση του κράτους, η οποία διαμορφώνεται ανάλογα με τις γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές και συγκοινωνιακές συνθήκες.¹⁵² Αφενός πρόταση της Νέας Δημοκρατίας είναι να αναθεωρηθεί το άρθρο 101 του Συντάγματος προς την κατεύθυνση της περαιτέρω αναβάθμισης των νησιωτικών περιοχών της χώρας. Ειδικότερα προτείνεται η ένταξη της ερμηνευτικής δήλωσης, που αναφέρεται στις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών περιοχών που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από το Νομοθέτη, ως αυτοτελούς παραγράφου στο άρθρο 101, με την περαιτέρω πρόβλεψη ότι ο κοινός νομοθέτης και η διοίκηση όταν δρα κανονιστικά, λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών περιοχών, καθιερώνοντας ειδική μέριμνα για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξή τους. Αφετέρου πρόταση, που υποστηρίζεται κυρίως από τη μεριά του ΠΑΣΟΚ, είναι να αναχθεί σε αυτοτελή διάταξη η ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 101 με την προσθήκη και των απομονωμένων ορεινών περιοχών. Στην παράγραφο 2 προτείνεται και η κατοχύρωση της «αρχής της εγγύτητας», κατά την οποία οι αρμοδιότητες της διοίκησης ασκούνται κατά προτίμηση από τα

¹⁵⁰ Βλ. Αιτιολογικές Εκθέσεις Κομμάτων, ό.π.

¹⁵¹ Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=101>

¹⁵² Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΒ', 29/11/2006 και ΙΗ' 31/1/2007.

πλησιέστερα στους πολίτες όργανα, προκειμένου να προσλάβει νέα λειτουργία το διοικητικό σύστημα της χώρας. Προτείνεται τέλος, να γίνει ρητή αναφορά και στις αρχές της διαφάνειας, της διαβούλευσης και της λογοδοσίας, ώστε να διατρέχουν ως αρχές τη δομή και τη λειτουργία του διοικητικού συστήματος.

Το **άρθρο 102**¹⁵³ του Συντάγματος και συγκεκριμένα το εδάφιο δ, ορίζει ότι με νόμο μπορεί να ανατίθεται στους ΟΤΑ η άσκηση αρμοδιοτήτων που συνιστούν αποστολή του κράτους.¹⁵⁴ Αναφορικά με το εδάφιο αυτό πολλές φορές ανακύπτουν ερωτηματικά και αμφισβητήσεις. Προτείνεται λοιπόν η αναθεώρησή του προκειμένου να αρθούν αυτές, που συχνά αφορούν το εύρος, τη διαδικασία και τον τύπο της άσκησης των αρμοδιοτήτων των ΟΤΑ και οι οποίες παράλληλα αποτελούν αποστολή του κράτους. Το πρόβλημα ανέκυψε αναφορικά με την έγκριση, τροποποίηση και εφαρμογή των πολεοδομικών σχεδίων από τους ΟΤΑ η οποία λόγω της υφιστάμενης διατύπωσης σε συνδυασμό και με το άρθρο 43 παρ. 2 του Συντάγματος οδήγησε την ολομέλεια του ΣτΕ στην άποψη ότι οι σχετικές ρυθμίσεις μπορούν να γίνονται μόνο με την έκδοση προεδρικού διατάγματος.

Με την αναθεώρηση λοιπόν, πρέπει, σύμφωνα με την Κυβερνητική πλειοψηφία, να αποσαφηνισθεί πλήρως το ζήτημα, προς την κατεύθυνση του προσδιορισμού του τύπου της πράξης με την οποία οι ΟΤΑ θα ασκούν τις παραπάνω ανατιθέμενες αρμοδιότητες και περαιτέρω να αποκεντρωθούν κρίσιμες αρμοδιότητες προς την τοπική αυτοδιοίκηση. Η πρόταση του ΠΑΣΟΚ είναι «να αποτυπωθεί στο άρθρο 102 ο διττός ρόλος της αυτοδιοίκησης ως συμμετοχικού θεσμού και έκφρασης της τοπικής αυτονομίας και ως αναπόσπαστου τμήματος του πολιτικού και του διοικητικού συστήματος της χώρας. Από έναν τέτοιο προσδιορισμό της φύσης και του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης απορρέουν ειδικότερα οι αρμοδιότητές της ως προς τη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων, που δεν εξαντλούνται στη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων τοπικού χαρακτήρα (όπως πρέπει να αποδοθούν πλέον ορολογικά οι τοπικές υποθέσεις), για τις οποίες διατηρείται ευλόγως το τεκμήριο αρμοδιότητας, αλλά και επεκτείνονται στο σύνολο των δημόσιων υποθέσεων που αναθέτει στους Ο.Τ.Α. ο νομοθέτης, με βασικό κριτήριο το ότι προσιδιάζουν στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα (ιδίως στην αμεσότητα της σχέσης με τους πολίτες σε συνδυασμό με την ισχυρή δημοκρατική

¹⁵³ Ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=102>

¹⁵⁴ Πρακτικά της αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π. Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΒ', 29/11/2006 και ΙΗ' 31/1/2007.

τους νομιμοποίηση)».¹⁵⁵ Προτείνεται η προσθήκη ερμηνευτικής δήλωσης σύμφωνα με την οποία στις δημόσιες υποθέσεις που μπορούν να αποτελούν αρμοδιότητα των Ο.Τ.Α, μπορούν να περιλαμβάνονται και οι ρυθμιστικές αρμοδιότητες για το χωροταξικό και τον πολεοδομικό σχεδιασμό καθώς και για κάθε άλλη δημόσια πολιτική τοπικής και περιφερειακής κλίμακας. Επιπλέον προτείνεται να αποτυπωθεί με σαφήνεια και πληρότητα μια νέα οργανωτική δομή με καθιέρωση της περιφερειακής αυτοδιοίκησης ως δευτέρου βαθμού, με ρητή αναφορά όμως στο ότι συμπεριλαμβάνει και τις υφιστάμενες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις. Επίσης προτείνεται να ορισθεί ότι η οικονομική αυτοτέλεια και οι πόροι των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης για την εκπλήρωση της αποστολής τους και την αποτελεσματική άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, διασφαλίζονται με τη λήψη των αναγκαίων νομοθετικών, κανονιστικών, και δημοσιονομικών μέτρων, και ότι δε νοείται οποιαδήποτε ανάθεση ή μεταφορά αρμοδιοτήτων στους Ο.Τ.Α, χωρίς παράλληλη διασφάλιση στον ίδιο νόμο ή στην ίδια κανονιστική πράξη που την προβλέπουν, των αναγκαίων πόρων.

Καθοριστικής σημασίας για το μέλλον των Ο.Τ.Α είναι η φορολογική αποκέντρωση με στόχο την πραγματική διασφάλιση της οικονομικής αυτοτέλειας των Ο.Τ.Α. Προτείνεται νέα ρύθμιση που θα προβλέπει ρητά ότι οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να καθορίζουν και να εισπράττουν τοπικά έσοδα από φόρους και τέλη (πλην των ανταποδοτικών) κατ' εξαίρεση των οριζομένων στην παρ. 4 του άρθρου 78 του Συντάγματος. Η ανάθεση της σχετικής αρμοδιότητας είναι ορθότερο να γίνει με νόμο πλαίσιο ο οποίος θα οριοθετεί τη διακριτική ευχέρεια των ΟΤΑ ως προς την άσκηση φορολογικής πολιτικής. «Συγκεκριμένα ο νόμος αυτός θα χαράσσει τις γενικές αρχές και κατευθύνσεις μιας τέτοιας φορολογικής πολιτικής, με ιδιαίτερη έμφαση στα κριτήρια της χωρικής και κοινωνικής συνοχής (όπως έχουν διαπλασθεί στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πραγματικότητας), τα οποία αποτελούν τη βάση για την οργάνωση ενός πλέγματος εξισορροπητικών μηχανισμών που θα αποβλέπουν, για το σύνολο των πόρων που διατίθενται στους Ο.Τ.Α, στην άμβλυνση των πάσης φύσεως ανισοτήτων.»

Σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση, προτείνεται η αναθεώρηση του δ' εδαφίου της παρ. 1 του 102Σ σχετικά με την άσκηση πολεοδομικών αρμοδιοτήτων από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), κυρίως λόγω της πρόσφατης

¹⁵⁵ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση του ΠΑΣΟΚ, ό.π

νομολογίας του ΣτΕ που απαιτεί έκδοση Προεδρικού Διατάγματος για κάποιες από τις πολεοδομικές ρυθμίσεις. Η αποκέντρωση των πολεοδομικών αρμοδιοτήτων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι εφικτή. Οι τοπικοί φορείς είναι περισσότερο ενήμεροι των τοπικών προβλημάτων, ενώ η ενδεχόμενη εκδοχή κεντρικού χειρισμού των υποθέσεων αυτών, θα οδηγήσει σε υπερβολική καθυστέρηση στην έγκριση πολεοδομικού σχεδιασμού, με συνέπεια να παρεμποδίζεται η ανάπτυξη της χώρας και να ευνοούνται οι αυθαιρεσίες, όπως συνέβη πράγματι κατά το παρελθόν.

Η εμπειρία όμως των προηγούμενων ετών από την άσκηση αρμοδιοτήτων σε τοπικό επίπεδο ήταν κακή, κυρίως λόγω της πίεσης που ασκείται στις τοπικές αρχές από τους ιδιοκτήτες με προσδοκίες αξιοποίησης των νόμιμων ή αυθαίρετων ιδιοκτησιών τους. Επιπλέον, είναι γεγονός πως οι περισσότερες από τις πολεοδομικές ρυθμίσεις δεν έχουν μόνο «τοπικό», ώστε να ρυθμίζονται από την τοπική αυτοδιοίκηση, αλλά «υπερτοπικό» χαρακτήρα (επηρεάζουν δηλαδή όχι μόνο τον στενό γεωγραφικό χώρο στον οποίο γίνονται αλλά επιδρούν και στους γύρω χώρους, αφορούν και άλλους κατοίκους αλλά και τις μέλλουσες γενιές).

Για τους λόγους αυτούς, η άσκηση των πολεοδομικών αρμοδιοτήτων από τους Ο.Τ.Α παρόλο που είναι εφικτή, είναι σκόπιμο να γίνει μόνο με τις εξής προϋποθέσεις:

- Τη σύνταξη δασολογίου και εθνικού κτηματολογίου που αποτελεί άλλωστε και συνταγματική απαίτηση την οποία νομοθέτης και διοίκηση αδράνησαν χαρακτηριστικά να υλοποιήσουν
- Τη σύνταξη και την εφαρμογή Εθνικού Χωροταξικού Σχεδίου μετά από απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας, με σαφείς κατευθύνσεις προς τον υποκείμενο σχεδιασμό και
- Την έκδοση νόμου που να καθορίζει το εύρος και τις κατηγορίες των τοπικών υποθέσεων καθώς και την κατανομή τους στους επί μέρους βαθμούς και κυρίως, στην περιφερειακή διοίκηση, συνταγματική απαίτηση η οποία δεν έχει υλοποιηθεί από τον νομοθέτη. Σε κάθε περίπτωση πάντως, κατ' αναλογία των σήμερα ισχυόντων, αποφάσεις ΟΤΑ με αντικείμενο πολεοδομικές ή χωροταξικές ρυθμίσεις θα πρέπει να υπόκειται σε επεξεργασία από το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Το *άρθρο 103*¹⁵⁶ του Συντάγματος αναφέρεται στους Δημοσίους Υπαλλήλους. Στη Δημόσια Διοίκηση υπηρετεί ένας μεγάλος αριθμός υπαλλήλων με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου.¹⁵⁷ Το προσωπικό αυτό ενώ κατά γενική ομολογία διαθέτει πολλά προσόντα και μπορεί να προσφέρει σημαντικότερες υπηρεσίες, δεν έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί αναλόγως στη διοικητική ιεραρχία. Οποιαδήποτε εξομοίωσή του έστω και εν μέρει με τους μόνιμους υπαλλήλους δια της νομοθετικής οδού θα ήταν δυνατό να εγείρει συνταγματικές αμφισβητήσεις με απρόβλεπτες συνέπειες για τη σταθερότητα των εννόμων σχέσεων στο εσωτερικό της Δημόσιας Διοίκησης. Για την πλήρωση του κενού αυτού, προτείνεται από τη Νέα Δημοκρατία η αναδιατύπωση των παραγράφων 2,3,5,8 του άρθρου 103 ώστε να προβλεφθεί ρητά με εκτελεστικό της διάταξης αυτής νόμο, πότε και με ποιους όρους επιτρέπεται – πάντοτε μέσω ΑΣΕΠ- η κάλυψη οργανικών θέσεων του Δημοσίου και του ευρύτερου δημοσίου τομέα από υπαλλήλους με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου. Είναι αυτονόητο ότι και για τους υπαλλήλους αυτούς πρέπει να προβλέπεται για λόγους ίσης μεταχείρισης, δυνατότητα εξέλιξης με ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων που ισχύουν για τους μόνιμους υπαλλήλους.¹⁵⁸

Το *άρθρο 104*¹⁵⁹ του Συντάγματος, αναφέρεται στους διορισμούς και στις αποδοχές των Δημοσίων Υπαλλήλων.¹⁶⁰ Η ανάγκη της παροχής υπηρεσιών υψηλού επιπέδου στους πολίτες, με παράλληλο σεβασμό στο δημόσιο χρήμα επιβάλλει την εισαγωγή ρύθμισης η οποία κατοχυρώνει την αντίστοιχη υποχρέωση των υπαλλήλων¹⁶¹. Προτείνεται συνεπώς η αναθεώρηση του άρθρου 104 του Συντάγματος από τη Νέα Δημοκρατία προς την κατεύθυνση της ρητής πρόβλεψης της υποχρέωσής τους να υπηρετούν έγκαιρα και αποτελεσματικά τους πολίτες, υπέχοντας επιπλέον προσωπική ευθύνη για παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά, η οποία συνεπάγεται βλάβη στην περιουσία του Δημοσίου σύμφωνα με τις ρυθμίσεις σχετικού εκτελεστικού νόμου. Επειδή η λειτουργία της Διοίκησης στον τομέα

¹⁵⁶ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=103](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=103)

¹⁵⁷ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΒ' 29/11/2006.

¹⁵⁸ Βλ. Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., όπου ο Πάνος Παναγιωτόπουλος αναφέρει: «Γι' αυτό θεωρούμε απαραίτητο -και πιστεύουμε ότι ανταποκρίνεται στην ανθρωπογεωγραφία και στη διαφορετική σύσταση του δημοσιοϋπαλληλικού χώρου και στη σύνθεσή του των τελευταίων ετών να αλλάξουμε αυτή τη διάταξη ώστε υπάλληλοι που υπηρετούν με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου να μπορούν να καλύπτουν οργανικές θέσεις και να εξελίσσονται ομαλά στη συγκεκριμένη κλίμακα της υπαλληλικής ιεραρχίας».

¹⁵⁹ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=104](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=104)

¹⁶⁰ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΒ' 29/11/2006.

¹⁶¹ Δημοσίων ή με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου.

εκτέλεσης και εφαρμογής των δικαστικών αποφάσεων δεν είναι ικανοποιητική, σκόπιμο θα ήταν με ρητή συνταγματική απαίτηση προς τον νομοθέτη να ρυθμίζονται με νόμο, εντός 3 ετών από την δημοσίευση της αναθεώρησης του Συντάγματος, οι εξής βασικοί παράμετροι, που θα βελτιώσουν την σημερινή κατάσταση ασυδοσίας της Διοίκησης έναντι δικαστικών αποφάσεων, όπως προτείνει το ΚΚΕ: α) Να υπάρχει η δυνατότητα του αρμόδιου οργάνου, για τη διαπίστωση της μη συμμόρφωσης, να εκδώσει το ίδιο την πράξη, η έκδοση της οποίας αποτελεί το αντικείμενο της συμμόρφωσης, καθ' υποκατάσταση της Διοίκησης, β) Για τις αποφάσεις μετά τη δημοσίευση του νόμου, να αναγνωρίζεται η άμεση εκτελεστότητά τους και γ) να καθορίζονται πλαίσια και κριτήρια για το ύψος της χρηματικής ποινής ως κύρωσης για την δυστροπία της Διοίκησης¹⁶²

Αναφορικά με **το άρθρο 106**¹⁶³ του Συντάγματος, η οικονομική ελευθερία και ο ανταγωνισμός προστατεύονται από το Σύνταγμα, αλλά η ιδιωτική πρωτοβουλία μνημονεύεται μόνο περιστασιακά στο άρθρο 106. Εξάλλου, οι διατάξεις του ίδιου άρθρου σχετικά με τον προγραμματισμό και τις εξαγορές των επιχειρήσεων με την αναγκαστική συμμετοχή του Κράτους σ' αυτές, καθώς και οι αναφορές σε προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης είναι προϊόν της μεταπολεμικής δεινής κατάστασης και δεν συνάδουν πλέον με το περιεχόμενο ενός σύγχρονου Συντάγματος. Προτείνεται από τη Νέα Δημοκρατία η ενσωμάτωση στο νέο Σύνταγμα των σχετικών αξιών του Ευρωπαϊκού Συντάγματος που κυρώθηκε από την Ελληνική Βουλή και οι οποίες αναφέρονται στο ελεύθερο ανταγωνισμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Το **άρθρο 111**¹⁶⁴ του Συντάγματος ορίζει ότι κάθε διάταξη νόμου ή διοικητικής πράξης με κανονιστικό χαρακτήρα που είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα καταργείται από την έναρξη της ισχύος του.¹⁶⁵ Το **άρθρο 115** του Συντάγματος αναφέρεται και πάλι σε αρμοδιότητες του Α.Ε.Δ. και στον ειδικό Νόμο που εκδίδεται. Το **άρθρο 117** κάνει μνεία στα δημόσια και στα ιδιωτικά δάση. Το **άρθρο 118** αναφέρεται στους δικαστικούς λειτουργούς. Προκειμένου λοιπόν ομαλά να ενταχθούν και να εφαρμοσθούν οι διατάξεις που θα προκύψουν από την αναθεώρηση,

¹⁶² βλ. Αιτιολογική Έκθεση του ΚΚΕ για την αναθεώρηση του Συντάγματος

¹⁶³ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=106](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=106)

¹⁶⁴ Ηλεκτρονική διεύθυνση : [http //anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=111](http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=111)

¹⁶⁵ Πρακτικά της Αναθεώρησης του Συντάγματος, ό.π., Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΙΖ', 24/1/2007

προτείνεται από τη Νέα Δημοκρατία η αντίστοιχη αναθεώρηση των μεταβατικών διατάξεων των άρθρων 111 παρ. 2 και 6, 115 παρ. 2,6 και 7, 117 παρ. 7, 118 παρ. 5 και 7.

Συνοψίζοντας λοιπόν οι προτάσεις του Κυβερνώντος κόμματος, συνδέονται κυρίως με την αναθεώρηση των διατάξεων που αφορούν στην παιδεία, την ενίσχυση της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης την αποτελεσματικότερη προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών, την εμπέδωση της αρχής της νομιμότητας με αναβάθμιση των ελεγκτικών διαδικασιών, την απρόσκοπτη άσκηση των αρμοδιοτήτων που ανατίθενται στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, την ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου για τη δραστική αντιμετώπιση φαινομένων διαφθοράς, τη διασφάλιση της διαφάνειας στο Δημόσιο Τομέα και το Δημόσιο Βίο, τη διεύρυνση του πλαισίου που αφορά στην προστασία της υλικής και πνευματικής ιδιοκτησίας και την προστασία του περιβάλλοντος, σε συνδυασμό με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, που εγγυώνται καλύτερη ποιότητα ζωής. Από την άλλη η Νέα Δημοκρατία φρονεί ότι η πρόταση που αποσυνδέει την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από την πρόωρη διάλυση της Βουλής αποβλέπει στην αποτροπή ενδεχόμενης κατάχρησης των σχετικών ρυθμίσεων. Θέλει να ακυρώσει κάθε πιθανή πρόκληση πρόωρων εκλογών, που μπορεί να επιχειρείται με πρόφαση την αδυναμία εκλογής Προέδρου. Κρίνει ότι δεν χρειάζεται, να ακυρώσουμε μια ρύθμιση που ωθεί τις πολιτικές δυνάμεις στη συνεννόηση και σε κοινά αποδεκτές επιλογές. «Δεν χρειάζεται να εγκαταλείψουμε την ισχύουσα ρύθμιση, την ώρα που έχει ωριμάσει και αποδίδει εξαιρετικά σημαντικά αποτελέσματα,» όπως ενδεικτικά αναφέρει, «αναδεικνύει στο ύπατο αξίωμα πρόσωπα ευρείας αποδοχής και διεθνούς κύρους, λειτουργεί ευεργετικά για το δημόσιο βίο, συμβάλλει στην ανάπτυξη κλίματος συναίνεσης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων και υπηρετεί την ενότητα και την ομοψυχία των Ελλήνων.»

Αναφορικά με την παιδεία και συγκεκριμένα το άρθρο 16, φρονεί, ότι η μεταρρύθμιση που προτείνει, αποβλέπει στην ενίσχυση και τη διαρκή αναβάθμιση της Ανώτατης Εκπαίδευσης, εγγυάται περισσότερες εκπαιδευτικές επιλογές για τις νέες και τους νέους μας, συμβάλλει στην αντιμετώπιση της παραπαιδείας και τον περιορισμό της φοιτητικής μετανάστευσης, που συνεπάγονται τεράστιο κόστος για την εθνική οικονομία και κάθε ελληνική οικογένεια, εξασφαλίζει τη μέγιστη αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού της Χώρας και τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, υψηλού επιπέδου και τέλος υπηρετεί την προώθηση του κοινού στόχου μας να γίνει η Ελλάδα κέντρο Παιδείας και Πολιτισμού, για την ευρύτερη περιοχή.

Αναφορικά με την πρόταση της Νέας Δημοκρατίας για την αναθεώρηση των διατάξεων για την παιδεία η μείζονα αντιπολίτευση θεωρεί ότι σημεία των καιρών είναι η ανασφάλεια του νέου και της οικογένειάς του, η έλλειψη προοπτικής, ο φόβος της ανεργίας, η αμφιβολία για το κύρος των πτυχίων, το κόστος των σπουδών, σπουδές μη ανταποκρινόμενες στις ανάγκες, στις επιλογές και στις επιθυμίες των νέων. Πιστεύει ότι η κυβέρνηση, με τα μέτρα που προτείνει, θα επιτύχει ένα διαχωρισμό των νέων κατά τρόπο εκβιαστικό και αναξιοκρατικό. Σε μία παγκόσμια οικονομία είναι αδήριτη ανάγκη να μπορούν να έχουν ελευθερία σχεδιασμού και κινήσεων τα Α.Ε.Ι. και τα Τ.Ε.Ι. Για το λόγο αυτό, προτείνει προγραμματικές συμφωνίες της πολιτείας με κάθε πανεπιστήμιο για μία τετραετία, που θα καθορίζουν τις υποχρεώσεις που θα αναλαμβάνει το κάθε πανεπιστήμιο έναντι της πολιτείας. Θα καθορίζεται η χρηματοδότηση που θα απαιτείται γι' αυτές, και για τη μισθοδοσία του κάθε μορφής προσωπικού. Θα υπάρχουν ειδικά προγράμματα για τις υποδομές. Το κάθε πανεπιστήμιο θα είναι ελεύθερο να καθορίζει τους τρόπους με τους οποίους θα επιτυγχάνει τους συμφωνημένους αυτούς στόχους, να επιλέγει το διδακτικό προσωπικό που χρειάζεται για το σκοπό αυτό και τις μεθόδους διαδικασίας. Στη συμφωνία αυτή θα καθορίζεται και ο αριθμός πτυχιούχων με βάση τον οποίο θα χρηματοδοτείται το κάθε πανεπιστήμιο. Η πολιτεία θα πιστοποιεί για το αποτέλεσμα μέσα από σοβαρή και συνεχή αξιολόγηση.

Σχετικά με τις διατάξεις που αφορούν στη θητεία και τον τρόπο ανάδειξης της Ηγεσίας των Ανώτατων Δικαστηρίων μέσα στα πλαίσια της αρχής της νομιμότητας, στόχος του Κυβερνώντος κόμματος, που το ωθεί περαιτέρω και στη διατύπωση των προτάσεών του, είναι η θωράκιση της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης, που θα συντελέσει στην αποτελεσματικότερη απονομή της, και η πληρέστερη προστασία των κάθε είδους δικαιωμάτων του πολίτη. Για τους λόγους αυτούς, προτείνει την επιλογή των Προέδρων, αποκλειστικά και μόνο μεταξύ των Αντιπροέδρων των οικείων δικαστηρίων, την επιλογή των Αντιπροέδρων αποκλειστικά και μόνον μεταξύ των αρχαιότερων μελών των οικείων Δικαστηρίων αλλά και την καθιέρωση θητείας και για τους Αντιπροέδρους των Ανώτατων Δικαστηρίων. Στην ίδια ενότητα εντάσσεται και η πρόταση της Νέας Δημοκρατίας για μεταρρύθμιση που να υπαγορεύει την καθιέρωση, με εκτελεστικό νόμο, εύλογου χρόνου, εντός του οποίου να παρέχεται οπωσδήποτε, τόσο η προσωρινή όσο και η οριστική δικαστική προστασία. Παράλληλα, προτείνονται και μεταρρυθμίσεις που στόχο έχουν να καταστεί αυστηρότερος και ουσιαστικότερος ο προβλεπόμενος

έλεγχος στις συμβάσεις που συνάπτει το Δημόσιο, ώστε να αποτρέπονται φαινόμενα διαπλοκής, διαφθοράς και κατασπατάλησης του δημόσιου χρήματος. Προτείνεται, για το σκοπό αυτό, η σύσταση ειδικών Τμημάτων στο Συμβούλιο Επικρατείας και το Ελεγκτικό Συνέδριο. Το κυβερνών κόμμα φρονεί ότι προκειμένου να επιτευχθεί περαιτέρω αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης, ισχυροποίηση της ασφάλειας του Δικαίου, ενίσχυση της διαφάνειας, αλλά και σφυρηλάτηση σχέσης εμπιστοσύνης ανάμεσα στον πολίτη και την πολιτική, κρίνεται επιτακτική η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου, με σταθερή σύνθεση, το οποίο να διαδεχθεί το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο και να αποκτήσει ευρύτερες αρμοδιότητες, που σε γενικές γραμμές θα έχουν να κάνουν με τον τελικό έλεγχο της αντισυνταγματικότητας των νόμων, (χωρίς να θίγεται ο πυρήνας του διάχυτου ελέγχου, που ισχύει διαχρονικά στη Χώρα μας), τον έλεγχο της διαφάνειας στις λειτουργικές και εκλογικές δαπάνες των κομμάτων, τον έλεγχο των προεκλογικών και λειτουργικών δαπανών των Βουλευτών και των υποψήφιων Βουλευτών, τον έλεγχο του «πόθεν έσχες» των Βουλευτών και των μελών της Κυβέρνησης, καθώς και την επιβολή αυστηρών κυρώσεων. Το ελεγκτικό σύστημα, όπως λειτουργεί σήμερα, εγείρει σοβαρές αμφιβολίες αξιοπιστίας στους πολίτες. Άμεσα συνυφασμένη με την επιδίωξη διαφάνειας και αποτροπής φαινομένων διαπλοκής είναι και η πρόταση της Νέας Δημοκρατίας να προβλεφθεί ρητά ως πρώτιστη πηγή χρηματοδότησης των κομμάτων ο κρατικός προϋπολογισμός. Αλλά και να θεσπιστούν, ταυτόχρονα, αυστηρότεροι περιορισμοί στη χρηματοδότησή τους από ιδιωτικές πηγές. Η ουσία της Δημοκρατίας εξαρτάται άμεσα από τη διαφάνεια στα οικονομικά των κομμάτων και των πολιτικών.

Προκειμένου να περιορισθεί η γραφειοκρατία αλλά και η διαφθορά, να εξυπηρετείται καλύτερα ο Έλληνας φορολογούμενος πολίτης ως και οι μετανάστες που ζουν στην χώρα μας αλλά και για την αυξημένη προάσπιση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, χρειάζεται να υπάρξουν σαφείς συνταγματικές εγγυήσεις αλλά και ρητές καθοδηγητικές κατευθύνσεις. Παραδείγματος χάριν, προτείνεται, ρητή συνταγματική πρόβλεψη της υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και την εμπέδωση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Χρειάζεται, παράλληλα, να δώσουμε στην Πολιτεία τη δυνατότητα να αξιοποιεί εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό που, ήδη, διαθέτει, ή πρόκειται να αποκτήσει, πέρα από την ισχύουσα δημοσιοϋπαλληλική επετηρίδα. Πάντοτε, όμως, μέσα από διαδικασίες εγγυημένης διαφάνειας και αντικειμενικότητας. Γι' αυτόν ακριβώς το σκοπό πρέπει να προβλέπεται ρητά η διαδικασία κάλυψης μέσω ΑΣΕΠ, οργανικών

θέσεων του Δημοσίου και του ευρύτερου Δημόσιου Τομέα και από υπάλληλους που συνάπτουν συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου. Να προβλέπεται, επίσης, ρητά, η δυνατότητα εξέλιξης των υπαλλήλων αυτών, με ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων που ισχύουν για τους μόνιμους υπαλλήλους. Προτείνεται, επίσης, ρητή καθιέρωση και της προσωπικής ευθύνης των υπαλλήλων, για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, που ζημιώνουν την περιουσία του Δημοσίου. Στόχος είναι να μπει τέλος στις πρακτικές μετάθεσης ευθυνών, που οδηγούν τελικά στην ατιμωρησία αλλά και στη διαιώνιση συμπεριφορών, που υποβαθμίζουν εν τέλει τη λειτουργία του Κράτους. Αναφορικά με την τοπική αυτοδιοίκηση, πρόταση της Νέας Δημοκρατίας, είναι η άρση των αμφισβητήσεων γύρω από το εύρος, τη διαδικασία και τον τύπο κατά τον οποίο ασκούνται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση αρμοδιότητες, που συνιστούν αποστολή του Κράτους και έχουν ανατεθεί σ' αυτή.

Το ΠΑΣΟΚ από την άλλη φρονεί ότι η αναθεώρηση αυτή, είναι αναθεώρηση της Αυτοδιοίκησης, αναθεώρηση της αποκέντρωσης, της περιφέρειας, προκειμένου να ξαναδοθεί δύναμη και ελπίδα στην τοπική κοινωνία, μια κοινωνία αλληλεγγύης και ανθρωπιάς. Αναφορικά με την τοπική αυτοδιοίκηση, πιστεύει ότι αυτή διεκδικεί αρμοδιότητες για να κάνει έργα τα οποία έχουν σχέση με τους επιχειρηματίες και με την κερδοσκοπία. Έχοντας αρμοδιότητες η Τοπική Αυτοδιοίκηση, πιστεύει ότι θα κάνει συμπράξεις με τους επιχειρηματίες, θα πάρει με άλλα λόγια και αυτή μερίδιο στον επιχειρηματικό τομέα. Στις προτάσεις του, περιλαμβάνεται και η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των μεταναστών, καθώς και η κατοχύρωση της θρησκευτικής ελευθερίας.

Χρειάζονται επανακαθορισμό και ορισμένα ζητήματα που έχουν εγερθεί σε ό,τι αφορά τη Βουλή και γενικότερα τους Βουλευτές. Ένα από τα ζητήματα αυτά είναι οι αδυναμίες που προέκυψαν στη λειτουργία του «απόλυτου επαγγελματικού ασυμβίβαστου» των Βουλευτών, το οποίο, κατά κοινή διαπίστωση, δεν λειτούργησε θετικά για το Δημόσιο Βίο. Αποτρέπει την είσοδο στον εκλογικό στίβο και, κατ' επέκταση, στο Κοινοβούλιο, πολιτών καταξιωμένων στην κοινωνία και επιτυχημένων στην οικονομική ζωή του τόπου. Η Νέα Δημοκρατία για να παραμερίσει τις αδυναμίες που προέκυψαν, προτείνει την κατάργηση του «απόλυτου» και τη θέσπιση «μερικού» ασυμβίβαστου. Πάντοτε, βέβαια, με εγγυήσεις για την απόλυτη ανταπόκριση του Βουλευτή στα κοινοβουλευτικά καθήκοντά του, κάτω από όρους διαφάνειας. Προτείνεται, επίσης, ανακαθορισμός των κωλυμάτων εκλογιμότητας των

Βουλευτών, έτσι ώστε, αφενός να αποφεύγεται η χρησιμοποίηση της θέσης δημόσιων λειτουργών για την απόκτηση εκλογικών πλεονεκτημάτων και, αφετέρου, να μην περιορίζεται υπέρμετρα το δικαίωμα του «εκλέγεσθαι». Επιπροσθέτως, προτείνεται αύξηση του αριθμού των βουλευτών που εκλέγονται χωρίς σταυρό προτίμησης. Τέλος, αναφορικά με το καθεστώς της βουλευτικής ασυλίας, το οποίο, ορισμένες φορές συγκρούεται με το κοινό περί δικαίου αίσθημα, έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της ίσης μεταχείρισης και δημιουργεί, μέσα από τις τάσεις υπερβολής και γενίκευσης, αρνητικές εντυπώσεις στους πολίτες. Το κυβερνών κόμμα φρονεί ότι η βουλευτική ασυλία δεν μπορεί να λειτουργεί ως ασπίδα για την αποφυγή δικαστικής δίωξης Βουλευτών, που βαρύνονται με αδικήματα κοινού Ποινικού Δικαίου. Για το σκοπό αυτό, πρέπει να υπάρξει ρητή πρόβλεψη, σύμφωνα με την οποία η Βουλή μπορεί να αρνείται την άρση της βουλευτικής ασυλίας, μόνον σε μια περίπτωση: Μόνον εάν και εφόσον διαπιστώνεται ότι η άρση της ασυλίας ζητείται, είτε για αδίκημα που συνδέεται με την άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων, είτε για πολιτικούς λόγους.

Αναφορικά με τους Βουλευτές, η μείζονα αντιπολίτευση προτείνει τη μείωση του ηλικιακού ορίου του «εκλέγεσθαι» στα είκοσι ένα έτη. Τρεις είναι οι κεντρικοί στόχοι: Πρώτος, η εδραίωση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Δεύτερος, η ενίσχυση του πολίτη και της δημοκρατίας. Και τρίτος, η απελευθέρωση του πολίτη και η ενίσχυση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Σε ό,τι αφορά στην κοινωνική δικαιοσύνη, η γενικευμένη κοινωνική ανασφάλεια αντιμετωπίζεται με την πρόταση δημιουργίας προϋποθέσεων σιγουριάς για την ελληνική οικογένεια, ένα πλαίσιο νέων κοινωνικών δικαιωμάτων. Γι' αυτό προτείνει τη συνταγματική κατοχύρωση ενός εγγυημένου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης. Σε ό,τι αφορά στην ενίσχυση της δημοκρατίας και του πολίτη, επιδιώκεται η ενδυνάμωση των δικαιωμάτων του. Πράγματι η δημοκρατία έχει ανάγκη περιφρούρησης και μάλιστα ακόμα περισσότερο σ' ένα διεθνές περιβάλλον όπου οι εξουσίες συγκεντρώνονται όλο και περισσότερο στα χέρια των λίγων και της μεγάλης παγκόσμιας οικονομικής ολιγαρχίας. Άρα λοιπόν, η ενδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών αποτελεί αδήριτη ανάγκη, για την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη μας. Προτείνει περαιτέρω την ενίσχυση της δημοκρατίας μέσω του δημοψηφίσματος με νέες ρυθμίσεις. Επίσης την πρόβλεψη ενός νέου θεσμού άμεσης δημοκρατίας, δηλαδή, τη λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία και τη συνταγματική κατοχύρωση της κοινωνίας των πολιτών, των κοινωνικών, μη κυβερνητικών οργανώσεων. Περαιτέρω, προτείνει την ενίσχυση του Κοινοβουλίου

ως οργάνου δημοσίου ελέγχου διαβούλευσης και λογοδοσίας, για να έχει μεγαλύτερη ισχύ απέναντι στην εκάστοτε κυβερνητική εκτελεστική εξουσία¹⁶⁶

Το ΠΑ.ΣΟ.Κ., επίσης, επανέφερε την πρότασή του για αποσύνδεση της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας από τη διάλυση της Βουλής.. Η πρόταση του ΠΑ.ΣΟ.Κ. εισάγει στην κατεύθυνση αυτή και τη δυνατότητα της άμεσης εκλογής, μια λύση που ακολουθείται σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Αυστρία, η Ιρλανδία, η Φινλανδία και η Πορτογαλία. Η πρόταση αυτή σε μια κρίσιμη απόφαση δίνει το λόγο στον πολίτη. Είναι μια άκρως δημοκρατική πρόταση.

Το ΚΚΕ, από την άλλη, προτείνει Σύνταγμα που καθιερώνει τη δυνατότητα στο λαό να διεκδικεί, να παλεύει εναντίον της εργοδοσίας, εναντίον του συστήματος της κρατικής πολιτικής εξουσίας. Ελευθερία για την κοινωνική αντιπαράθεση και ισοτιμία, και ένα ελεύθερο δημοκρατικό πεδίο για να εξελιχθεί η κοινωνική αντιπαράθεση και να αλλάξουν οι συσχετισμοί. Η κοινωνική συνοχή είναι σε βάρος του λαού ακόμη και στην περίοδο εκείνη που δίνονται κάποιες κοινωνικές παροχές. Διότι δεν μπορεί σε μια κοινωνία ταξική που άλλα κόμματα τη δέχονται και άλλα δεν τη δέχονται, να υπάρχει συνοχή κοινωνική συνοχή.

Επιπλέον, υπάρχει το ζήτημα των εκλογικών δαπανών των Βουλευτών_κ.λπ.. Και αυτό είναι ζήτημα που έχει σχέση με το χαρακτήρα του κάθε κόμματος, το καταστατικό του, τις αρχές λειτουργίας του. Στο ΚΚΕ, οι Βουλευτές ατομικά δεν ξοδεύουν απολύτως τίποτε. Για παράδειγμα τις περιόδους τους τις έχει πληρώσει το κόμμα και σε γενικές γραμμές τα έσοδα είναι ελάχιστα. Επίσης δεν υπάρχουν ατομικά έξοδα στην εκλογική μάχη. Κάθε κόμμα μπορεί εσωτερικά να το ρυθμίσει. Άλλα κόμματα θεωρούν ότι η προσωπικότητα του Βουλευτή είναι κάτι ανεπανάληπτο κ.λπ.. Ή θεωρούν ότι η μάχη της ψήφου κρίνεται με βάση την άμιλλα των Βουλευτών. Και, πραγματικά, οι Βουλευτές αυτών των κομμάτων έχουν τεράστια ευθύνη. Πολύ περισσότερο έχει σχέση πώς λειτουργεί ένα κόμμα και πώς βλέπει παραδείγματος χάρη το βουλευτικό αξίωμα.

Για το ΚΚΕ το βουλευτικό αξίωμα είναι ένας καταμερισμός δουλειάς. Υπάρχουν Βουλευτές, που δεν είναι καν στην κεντρική επιτροπή. Ανήκουν στα παρακάτω στην ιεραρχία όργανα. Επομένως αυτά τα ζητήματα της προσωπικής στάσης των Βουλευτών κ.λπ. έχουν να κάνουν με τον τρόπο λειτουργίας του. Το ίδιο

¹⁶⁶ Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί ότι το ΠΑΣΟΚ τις προτάσεις αυτές τις είχε καταθέσει και συζητήσει κατά τη διάρκεια της συζήτησης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα.

το κόμμα, θα κρίνει αν κάποιος Βουλευτής παραβιάζει κανόνες, αν υπάρχουν έξοδα είτε καταγγελίες από τη λαϊκή βάση κ.λπ.. Το ΚΚΕ κρίνει ότι τα ζητήματα που αφορούν στους Βουλευτές, δεν λύνονται με τους νόμους και με το Σύνταγμα. Γνωρίζει ότι η αναγνωρισιμότητα του Βουλευτή δεν έχει καμία σχέση με τις πραγματικές του ικανότητες. Ένας άνθρωπος μπορεί να μην είναι αναγνωρίσιμος, γιατί έχει ένα τομέα δουλειάς σε ένα κόμμα που δεν έχει δημοσιότητα και να είναι αξιότερος από έναν που είναι αναγνωρίσιμος. Αυτό, όμως, δεν λύνεται με το Σύνταγμα. Επίσης από κόμμα σε κόμμα διαφέρουν τα κριτήρια αξιολόγησης ενός Βουλευτή ως άξιου και ικανού. Στο ΚΚΕ, αν κάνει ψηφοθηρία, δεν θα εκλεγεί την επόμενη φορά, θα καθαιρεθεί, και ακόμη δεν διακινεί ψηφοδέλτια με σταυρό. Τα υπόλοιπα κόμματα έχουν διαφορετική άποψη για το ρόλο της προσωπικότητας του Βουλευτή. Όμως, αυτά δεν μπορεί να τα λύσει το Σύνταγμα, το οποίο δεν μπορεί να επιβάλλει στα κόμματα πώς θα λειτουργήσουν εσωτερικά, πώς θα διατάξουν τις δυνάμεις του και από ποιους θα πάρουν χρήματα. Όλοι οι Βουλευτές πρέπει να κρίνονται από τη στάση τους μέσα στη Βουλή. Θεωρεί λοιπόν ότι όσα λέγονται για την εξυγίανση είναι «υποκρισία».

Τέλος, άλλες αλλαγές που προτείνονται από τη Νέα Δημοκρατία είναι η αποτελεσματικότερη προστασία της υλικής και πνευματικής ιδιοκτησίας και η παροχή εγγυήσεων του Δημοσίου προς τρίτους, μόνο με ειδικό νόμο. Είναι αλλαγές για πραγματικά ισχυρή Οικονομία. Για ανάπτυξη με σεβασμό στο περιβάλλον. Το ΚΚΕ θεωρεί ότι όλα στις συνταγματικές αναθεωρήσεις που έγιναν και που θα γίνουν θα περιφρουρούν ορισμένα πράγματα, και κυρίως το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, δίχως με τον όρο αυτό να εννοούμε την ατομική και την οικογενειακή ιδιοκτησία που, βεβαίως, προέρχεται μέσα από τη δουλειά των ανθρώπων ανάλογα με τις συνθήκες, ανάλογα με τις περιόδους. Με την αναθεώρηση αυτή, τα ιδιωτικά δάση θα οικοπεδοποιηθούν αλλά και τα δημόσια δάση θα οικοπεδοποιηθούν ακόμη περισσότερο, θεωρεί το ΚΚΕ.

Αναφορικά με τα όσα ακούγονται περί κοινωνικού ελέγχου, το ΚΚΕ παρατηρεί ότι οι μόνοι που ασκούν έλεγχο είναι οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής του πλούτου, των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης κ.λπ.. Αυτοί ασκούν επίσημα έλεγχο, γιατί έλεγχο μπορεί να ασκήσει και ο λαός όταν αγωνίζεται και όταν είναι οργανωμένος σε πάρα πολλούς χώρους. Το ΚΚΕ είναι αντίθετο στην αναθεώρηση, ούτε υπερασπίζεται το Σύνταγμα που υπάρχει, ούτε επικροτεί τις αναθεωρήσεις που έγιναν. Αυτό που θα κρίνει την πορεία της αναθεώρησης είναι τι είδους λαϊκή πίεση

θα δεχθεί όχι απλώς η Κυβέρνηση αλλά και το ίδιο το Κοινοβούλιο. Το Κ.Κ.Ε. θεωρεί ότι το Σύνταγμα πρέπει να αναθεωρηθεί σε δημοκρατική, προοδευτική κατεύθυνση, με αλλαγές που θα κινούνται στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της εθνικής κυριαρχίας - ανεξαρτησίας της πατρίδας μας και της λαϊκής κυριαρχίας, θα κατοχυρώνουν και θα διευρύνουν τα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα του λαού μας. Κρίνοντας όμως συνολικά, με βάση τις προτάσεις της Ν.Δ. και του ΠΑ.ΣΟ.Κ., αλλά και τη συνολική πολιτική τους, θεωρεί ότι τέτοια αναθεώρηση δεν πρόκειται να γίνει. Αντίθετα, οι προτάσεις τους στα βασικά και κύρια θέματα είναι πλήρως ευθυγραμμισμένες στις απαιτήσεις του μεγάλου κεφαλαίου, αφού κατά τη γνώμη αυτού του κόμματος, επιδιώκουν να αφαιρεθούν τα όποια εμπόδια έχουν απομείνει, για να διευκολυνθούν οι καπιταλιστικές αναδιαρθρώσεις. Για τους λόγους αυτούς το Κ.Κ.Ε. λέει όχι στην προτεινόμενη αναθεώρηση του Συντάγματος που αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης και θα οδηγήσει σε ένα ακόμα πιο αντιδραστικό Σύνταγμα.

Ο Συνασπισμός από την άλλη κρίνει ότι από την εποχή που ξεκίνησε η Μεταπολίτευση αυτή είναι η καλύτερη διαδικασία αναθεώρησης Συντάγματος, διότι δεν αντιμετωπίζεται με αδιαφορία και με άγνοια εκ μέρους των πολιτών, με παθητικότητα και με απουσία, η οποία αξιοποιείται και από τους κάθε φορά κυβερνώντες, προκειμένου να το διαμορφώσουν προς όφελός τους. Σήμερα, αρκεί να δει κανείς τα δελτία ειδήσεων των τηλεοράσεων, να διαβάσει κανείς τους τίτλους μεγάλης κυκλοφορίας εφημερίδων. Σχεδόν σ' όλα αυτά υπάρχει το Σύνταγμα, υπάρχουν άρθρα του Συντάγματος, υπάρχει το άρθρο 16 κυρίως.

Είναι η καλύτερη αναθεώρηση λοιπόν, γιατί έχουμε μια κοινωνία που σήμερα ανταποκρίνεται, που έχει ανακλαστικά, που παρεμβαίνει, που δημιουργεί γεγονότα. Υπάρχει λαϊκή, κοινωνική διάσταση σε μια διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος, μεγαλύτερη από ποτέ, συμπεριλαμβανομένης ακόμη και της πρώτης ψήφισης του Συντάγματος το 1975 σε μια ηλεκτρισμένη περίοδο πολιτικά, όπως ήταν η περίοδος αμέσως μετά την πτώση της χούντας. Προτείνεται να υπάρξει μία λαϊκή αναθεώρηση έστω και με τον αρνητικό χαρακτήρα. Γιατί τα στοιχεία που βάζουν σήμερα και οι φοιτητές αλλά και το εργατικό κίνημα είναι, κυρίως, στοιχεία άμυνας. Είναι οι υπερασπιστές κεκτημένων δικαιωμάτων τα οποία απειλούνται. Επικρίνει παράλληλα την πρόταση της Νέας Δημοκρατίας για την αναθεώρηση διότι ήδη στα μισά άρθρα έκανε την αναθεώρηση το 2001, και με αυτό τον τρόπο υποβιβάζεται το

Σύνταγμα. Αυτή είναι «Αναθεώρηση» -όπως εύστοχα την είπε ένας καθηγητής του πανεπιστημίου- «της γομολάστιχας». ¹⁶⁷

V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Υπάρχει μια γενική παραδοχή ότι η συνταγματική αναθεώρηση συνιστά κορυφαία κοινοβουλευτική διαδικασία, που απαιτεί συμμετοχή όλων των πολιτικών δυνάμεων, χωρίς να λείπουν οι επιμέρους διαφοροποιήσεις, αλλά και με σύμπτωση απόψεων σε ορισμένους βασικούς άξονες. Εξάλλου η συνταγματική μεταρρύθμιση θεωρείται καταρχήν απαραίτητη για τη διαρκή ενίσχυση και την εμβάθυνση των δημοκρατικών θεσμών, για την αναβάθμιση της ουσίας και της ποιότητας της Δημοκρατίας, για την καθιέρωση νέων εγγυήσεων σε κάθε είδους δικαιώματα του πολίτη, για την εμπέδωση σχέσης εμπιστοσύνης ανάμεσα στον πολίτη και το Κράτος, αλλά και για την ανάπτυξη και την πρόοδο. ¹⁶⁸ Πράγματι επομένως η Δημοκρατία έχει ανάγκη από θεσμούς και κανόνες, όπως και από διαδικασίες αλλαγής τους, όποτε αυτό κριθεί απαραίτητο. Όμως το Σύνταγμα πρέπει να περιφρουρείται μέσα από διαδικασίες από την επιτόλεια αλλαγή ορισμένων διατάξεών του, γιατί έτσι το ουσιαστικό του περιεχόμενο εκτίθεται σε ευκαιριακές συμμαχίες. ¹⁶⁹

Εντούτοις, η διαδικασία της αναθεώρησης, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί από το ίδιο το Σύνταγμα, έχει μια αρνητική διάσταση: αρκεί η συγκέντρωση της αυξημένης πλειοψηφίας των 180 βουλευτών σε μια από τις δύο φάσεις αναθεώρησης και όχι απαραίτητα στη δεύτερη, η οποία είναι κρίσιμη για την κανονιστική αποτύπωση της νέας διάταξης. ¹⁷⁰ Έτσι μπορεί τα δύο μεγάλα κόμματα να συμφωνούν απόλυτα για την ανάγκη αναθεώρησης μιας διάταξης, αλλά ωστόσο να διαφωνούν ως προς το περιεχόμενο που πρέπει να λάβει. Αλλά επιπλέον το αν το καθένα από τα συγκεκριμένα κόμματα θα ψηφίσει υπέρ της αναθεώρησης της διάταξης στην πρώτη Βουλή συναρτάται με την πιθανότητα να κερδίσει στις εκλογές. ¹⁷¹ Έτσι η διαδικασία

¹⁶⁷ Από την Ομιλία των Κ. Καραμανλή, Γ. Παπανδρέου, Αλ. Παπαρήγα, Αλ. Αλαβάνου στη συνεδρίαση της Βουλής για τον ορισμό προθεσμίας υποβολής της Έκθεσης της Επιτροπής για την Αναθεώρηση του Συντάγματος.

¹⁶⁸ Από τον δικτυακό τόπο της Βουλής των Ελλήνων και συγκεκριμένα από την ομιλία του Κ. Καραμανλή : Ηλεκτρονική Διεύθυνση : <http://anatheorisi.parliament.gr/omiliesND.asp?dets=1-42k> -

¹⁶⁹ Βλ. δικτυακό τόπο <http://anatheorisi.org/?p=164>

¹⁷⁰ Κ. Α. Γεωργόπουλος, *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο*, Σάκκουλας 2001 – Οι αρμοδιότητες της Βουλής σελ. 328-330.

¹⁷¹ Βλ. ηλεκτρονική διεύθυνση : <http://giaskepsou.blogspot.com/> και συγκεκριμένα από το άρθρο «Η αναθεώρηση της αναθεώρησης» που δημοσιεύτηκε στις 12/2/2007

σε δύο φάσεις με διαφοροποίηση της απαιτούμενης πλειοψηφίας «αφενός εμπλέκει το Σύνταγμα σε κομματικές σκοπιμότητες αφετέρου το εκθέτει στον κίνδυνο του κανονιστικού προσδιορισμού του από μια απλή πλειοψηφία».¹⁷² Θα μπορούσε λοιπόν, να αλλάξει η διαδικασία αναθεώρησης, έτσι ώστε να ισχύει η υποχρέωση συγκέντρωσης αυξημένης πλειοψηφίας (180 ψήφων) κυρίως στη δεύτερη φάση της διαδικασίας, στην αναθεωρητική Βουλή, η οποία διαμορφώνει το τελικό περιεχόμενο των αναθεωρούμενων διατάξεων. Από την άλλη πλευρά όμως η διατήρηση της ανάγκης συγκέντρωσης 180 ψήφων και κατά την πρώτη φάση, θα προφύλασσε το Σύνταγμα από επαναλαμβανόμενες πρωτοβουλίες αναθεώρησης.

Προηγείται λοιπόν στην πράξη η απόφαση για αναθεώρηση και κατόπιν αναζητούνται οι αναθεωρητέες διατάξεις. Συγκεκριμένα, τα δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα, στα οποία ανήκει και η κύρια ευθύνη πρωτοβουλίας και διεξαγωγής της αναθεώρησης, πρώτα αποφασίζουν την αναθεώρηση και ύστερα αναζητούν το περιεχόμενό της. Το ίδιο, επίσης, επιβεβαιώνει και η σχέση της επιδιωκόμενης συναίνεσης,· ότι δηλαδή προηγείται η συναίνεση που βοηθά την πραγματοποίηση της αναθεώρησης χωρίς τριβές, και έπεται το ουσιώδες ζήτημα, σε τί συνίσταται η αναθεώρηση.¹⁷³ Η εμμονή στην επίτευξη συναίνεσης μπορεί να ενεργήσει επομένως αρνητικά ως προς την πρόταση ουσιαστικών και καινοτόμων θέσεων. Και συνεπώς η σύνδεση του κομματικού κόστους-οφέλους με τη ratio και το σκοπό μιας αναθεώρησης να οδηγήσει στον κίνδυνο «αλλοίωσης» του Συντάγματος¹⁷⁴. Οι σκέψεις αυτές δεν σημαίνουν αντίθεση προς κάθε συναίνεση σε αναθεώρηση συντάγματος, αλλά πεποίθηση για την αναγκαιότητα διασφάλισης ενός συναινετικού υπέρ-κομματικού χαρακτήρα στην συνταγματική αναθεώρηση. Μόνο έτσι το Σύνταγμα θα γίνει πιο ανθεκτικό στο χρόνο.

Η τρέχουσα αναθεώρηση του Συντάγματος από πολλούς θεωρήθηκε ότι συντελείται σε σύντομη χρονική απόσταση από την προηγούμενη αναθεώρηση και ότι δεν συνδέεται με συγκεκριμένες συνταγματικές ανάγκες. Τέλος, ότι αυτή η αναθεώρηση θα μπορούσε να αποφευχθεί, αν επιλέγονταν λίγες αλλά ουσιαστικές

¹⁷² Βλ. δικτυακό τόπο <http://anatheorisi.org/?p=164> ό.π.

¹⁷³ Βλ. ιστοσελίδα <http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/gnomi/item.php?id=118>

¹⁷⁴ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τη διαδικασία βλ. Γ. Κασσιμάτη, «Η αναθεώρηση του Συντάγματος. Σκέψεις και Παρατηρήσεις», σε *Το Σύνταγμα», Διμηνιαία Επιθεώρηση Συνταγματικής θεωρίας και πράξης Τεύχ. 6/2000* και Γ. Παπαδημητρίου, *Η αναθεώρηση του Συντάγματος*, Αθήνα - Κομοτηνή, 1995. Βλ. επίσης, Ηλεκτρονική Διεύθυνση : <http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/gnomi/item.php?id=118>

περιπτώσεις αναθεωρητέων διατάξεων ή προσθηκών. Ο Δημήτρης Τσάτσος¹⁷⁵ αναφερόμενος στην επικείμενη αναθεώρηση του Συντάγματος, έλεγε: «...Το Σύνταγμα στην Ελλάδα θεωρείται ως λύση για τα προβλήματα κάθε διαμαρτυρούμενου. Ο Έλληνας, ο οποίος θέλει να προσδώσει στην άποψη του ιδιαίτερο κύρος, την αποδίδει στο νοηματικό περιεχόμενο του Συντάγματος [...] Σήμερα, που η έννοια του γενικού συμφέροντος δεν λαμβάνεται υπόψη, η αναγωγή στο Σύνταγμα είναι το πρόσχημα για να καλυφθεί κάθε ειδικό συμφέρον. Ο συνδικαλισμός π.χ. ναι μεν απ' τη φύση του αγωνίζεται για συγκεκριμένα συμφέροντα, ουδέποτε όμως τα εντάσσει σε μια λογική των δυνατοτήτων μιας πολιτείας. Αυτή η προσπάθεια, λοιπόν, του κάθε συνόλου να πραγματοποιήσει τη δική του περί δικαίου αντίληψη, ενισχύεται όταν αναφέρεται σε ένα κείμενο, που στη συνείδηση των πολιτών, έχει περίπου μυθική λειτουργία: Το Σύνταγμα τελικά θεωρείται ότι είναι μέσον για την αντιμετώπιση κάθε αντίρρησης του άλλου. ...».

Παρά την αρνητική διάσταση της διαδικασίας αναθεώρησης¹⁷⁶, δε θα ανταποκρινόταν προς την πραγματικότητα μια άποψη που θα υποστήριζε ότι το αντικείμενό της προταθείσας αναθεώρησης δεν περιέχει θέματα ουσίας. Η δεύτερη φάση της αναθεώρησης θα επιβεβαιώσει ή θα αναιρέσει τη σκέψη αυτή. Αλλά από εκεί θα προκύψει εντέλει και ο σκοπός αυτής της αναθεώρησης. Οι προηγούμενες αναθεωρήσεις «απέκτησαν» το σκοπό τους κατά την κατ' ουσίαν φάση της αναθεώρησης. Η αναθεώρηση του 1975 στόχευε στον εκδημοκρατισμό της Πολιτείας μετά την επτάχρονη δικτατορία, ενώ η αναθεώρηση του 1986 μετατόπισε το κέντρο βάρους από τον θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας στη Βουλή και την Κυβέρνηση, αλλά κυρίως στο θεσμό του πρωθυπουργού. Στη συνέχεια η αναθεώρηση του 2001 ήταν μία ευρεία αναθεώρηση ως προς την έκταση και τη σημασία των ζητημάτων, αλλά φαίνεται ότι εστίασε κυρίως στον εκσυγχρονισμό και στην αναβάθμιση της λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εύλογα διερωτάται λοιπόν κανείς για τη σκοπιμότητα αλλά και για το σκοπό της τρέχουσας αναθεώρησης.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Βλ. συνέντευξή του στο Δικαιόραμα, την οποία αναδημοσιεύει το lawnet.gr

¹⁷⁶ Για λεπτομέρειες της αναθεωρητικής διαδικασίας βλ. Γ. Κασιμάτη, «Η αναθεώρηση του Συντάγματος. Σκέψεις και Παρατηρήσεις», ό.π., σελ. 21 επ.

¹⁷⁷ Εφημερίδα «Το Έθνος», άρθρο που δημοσιεύτηκε στις 19/6/2007 με τίτλο Η συχνή αναθεώρηση του Συντάγματος συμβάλλει στην ποιότητα της Δημοκρατίας; (Το άρθρο αυτό αφορά το πρώτο υποχρεωτικό μάθημα για την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης - Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Νίκος Αλιβιζάτος, *Ο αβέβαιος εκσυγχρονισμός και η θολή συνταγματική αναθεώρηση*, Πόλις 2001
- 2) Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*, Σάκκουλας, 1983
- 3) Νίκος Αλιβιζάτος, *Πέρα από το 16*, 2007
- 4) Γιώργος Αναστασιάδης, *Ιστορία των σύγχρονων πολιτικών θεσμών της Ευρώπης*, 1999
- 5) Γιώργος Αναστασιάδης, *Τα Συντάγματα της ελληνικής επανάστασης. Μερικά θεωρητικά προβλήματα*, Αρμενόπουλος, Θεσσαλονίκη 1984
- 6) Ευάγγελος Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου Ι*, Σάκκουλας 1991
- 7) Ευάγγελος Βενιζέλος, *Τα όρια της αναθεώρησης του Συντάγματος 1975*, Σάκκουλας 1994
- 8) Ευάγγελος Βενιζέλος, *Μελέτες Συνταγματικού Δικαίου, υ* Σάκκουλας 1998
- 9) Ευάγγελος Βενιζέλος, *Πολιτική ένταση και Σύνταγμα*, 1986
- 10) Ευάγγελος Βενιζέλος, *Το μέλλον της δημοκρατίας και η αντοχή του Συντάγματος*, 2003
- 11) Ευάγγελος Βενιζέλος, *Το σχέδιο αναθεώρησης του Συντάγματος*, Η γενική εισήγηση της πλειοψηφίας προς τη Ζ' Αναθεωρητική Βουλή, Αθήνα/Κομοτηνή, Σάκκουλας, 2000
- 12) Ευάγγελος Βενιζέλος, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο. Το συνταγματικό φαινόμενο στον 21ο αιώνα και η εισφορά της αναθεώρησης του 2001*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 13) Ευάγγελος Βενιζέλος, *Η αντοχή του συνταγματικού φαινομένου στη μετανεωτερική εποχή*, 2002
- 14) Ε. Βολουδάκης, *Αι προτάσεις αναθεωρήσεως των Ελληνικών Συνταγμάτων 1864-1967*, 1982
- 15) Ε. Βολουδάκης, *Ο θεσμός του δημοψηφίσματος μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος. Διεύρυνση της λαϊκής κυριαρχίας ή δημοκρατική πρόσοψη*, Δίκαιο και Πολιτική, 13, 1998

- 16) Κωνσταντίνος Γεωργόπουλος, *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο*, 12^η έκδοση, Σάκκουλας 2001
- 17) Πρ. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα, Ενημέρωση*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 18) Α. Δημητρόπουλος, *Το Σύνταγμα ως βάση της έννομης τάξης*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 19) Δ. Δημούλης, *Η διάκριση των λειτουργιών ως συνταγματικός κανόνας*, Τετράδια Συνταγματικού Δικαίου - 29, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 20) Κ. Δουζίνας, *Μεταξύ απολογίας και ουτοπίας, Συνταγματισμός και κριτική θεωρία*, Σάκκουλας, 1986
- 21) Γ. Δρόσος, *Δοκίμιο Ελληνικής Συνταγματικής Θεωρίας*, 1996
- 22) Π. Ζ. Ελευθεριάδης, *Συνταγματισμός και πολιτικές αξίες*, 1999
- 23) Α. Π. Ζολώτας, *Αντισυνταγματικές διατάξεις του Συντάγματος*, 2006
- 24) Κ. Ζώρας, *Η αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975*, τ. Α', 1987
- 25) Ν. Καλτσόγια-Τουρναβίτη, *Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001. Αντιστοιχίες- Συγγένειες- Αποκλίσεις από το Σύνταγμα του 1822 μέχρι το Σύνταγμα του 1975/1986*, (Πρόλογος Αντ. Μανιτάκης), Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 26) Γ. Κασσιμάτης, *Η αναθεώρηση του Συντάγματος. Σκέψεις και παρατηρήσεις*, 2000
- 27) Γ. Κασσιμάτης, *Η λειτουργική και η προσωπική ανεξαρτησία των δικαστών*, Μελέτες τόμ. IV Σάκκουλας 2000
- 28) Ξ. Κοντιάδης, *Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 29) Δ. Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου – Ε. Κουτούπα – Ρεγκάκου, *Ειδικά θέματα εμβάθυνσης Δημοσίου Δικαίου*, 2005
- 30) Α. Ι. Μάνεσης, *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1980

- 31) Α. Ι. Μάνεσης, *Οι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος Τόμος Ι*, Θεσσαλονίκη 1956
- 32) Α. Ι. Μάνεσης, *Η Συνταγματική Αναθεώρηση του 1986*, Σάκκουλας 1990
- 33) Α. Μάνεσης, *Χαρμόσυνο Αριστόβουλου Μάνεση*, Τόμος Ι, ΙΙ Σάκκουλας Θεσσαλονίκη 1994,1998
- 34) Α. Ι. Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα Α' Ατομικές Ελευθερίες – Πανεπιστημιακές Παραδόσεις – Δ' Έκδ. – Σάκκουλας Αθήνα Θεσ/κη*
- 35) Α. Μανιτάκης, *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο Ι*, Σάκκουλας, Θεσ/νίκη 2004
- 36) Α. Μανιτάκης, *Το Σύνταγμα του 2001 και τα δικαιώματα του ανθρώπου*, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσ/κη 2002
- 37) Α. Μανιτάκης, *Κράτος Δικαίου και έλεγχος της Συνταγματικότητας, Ι*, Σάκκουλας 1994
- 38) Α. Μανιτάκης, *Συνταγματικό Δίκαιο Ι*, Σάκκουλας. Θεσ/νίκη 1987
- 39) Α. Μανιτάκης, *Ερμηνεία του Συντάγματος και λειτουργία του πολιτεύματος, Το πραγματικό Σύνταγμα ως ερμηνευτική παράμετρος και σιωπηρό όριο αναθεώρησης του Συντάγματος – Σάκκουλας 1996*
- 40) Κ. Γ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Δ' Έκδ. Επαυξημένη, Σάκκουλας 2005
- 41) Κ. Μενουδάκος, *Η συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος μετά την αναθεώρηση*, ΝοΒ 50 (2002), σ. 45 κ. επ.
- 42) Κ. Μποτόπουλος, *Το νέο Σύνταγμα. Οκτώ κριτικές θέσεις*, ΝοΒ 50 (2002), σ. 3 επ.
- 43) Κ. Μποτόπουλος, *Επαγγελματικό ασυμβίβαστο και ευρωβουλευτές*, βλ. ΧΙ, 15
- 44) Α. Παπατόλιας, *Συνταγματικές επιχειρηματολογίες για τη συνταγματική αναθεώρηση*, Σάκκουλας 1999
- 45) Π. Πετρίδης, *Πολιτικοί και Συνταγματικοί θεσμοί στη Νεότερη Ελλάδα (1821-1843)*
- 46) Π. Πετρίδης, *Πολιτικές Δυνάμεις και Συνταγματικοί θεσμοί στη Νεότερη Ελλάδα (1844-1940)*
- 47) Αθ. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τόμος Ι, Εισαγωγή-Οργανωτικό Μέρος, Δεύτερη Έκδοση, τεύχη Α'-Β', Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

- 48) Αθ. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2ος Τόμος, 2η Έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 49) Αλ. Σβώλος, *Τα ελληνικά συντάγματα 1822-1952: η συνταγματική ιστορία της Ελλάδος*, 2η έκδ., Αθήνα.
- 50) Χρ. Σγουρίτσας, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τ.1. 1965
- 51) Φ. Σπυρόπουλος, *Η ερμηνεία του Συντάγματος, Εφαρμογή ή υπέρβαση της παραδοσιακής μεθοδολογίας του δικαίου*, Αθήνα /Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1999
- 52) Γ. Χ. Σωτηρέλης, *Σύνταγμα και Δημοκρατία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 2000
- 53) Δ. Θ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Α*, Σάκκουλας, Αθήνα 1994
- 54) Δ. Θ. Τσάτσος, *Σύνταγμα και πολιτική πραγματικότητα*, 1980
- 55) Δ. Θ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο – Οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας* – έκδ. Β – Σάκκουλας – Αθήνα Κομοτηνή 1993
- 56) Δ. Θ. Τσάτσος, *Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου*, 1980
- 57) Θ. Ν. Φλογαΐτης, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 1985
- 58) Γ. Χορομίδης, *Ο νέος κώδικας αναγκαστικών απαλλοτριώσεων ακινήτων υπό το πρίσμα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕυρΣΔΑ)*, βλ. XII, 29
- 59) Κ. Χορομίδης, *Το Δίκαιο της Ρυμοτομίας και του Πολεοδομικού Σχεδιασμού (Σχέδια Πόλεων-Οικιστική Νομοθεσία-Νομολογία)*, (Πρόλογος Γ. Παπαδημητρίου), Β΄ Έκδοση πλήρως αναθεωρημένη, Θεσσαλονίκη 2002
- 60) Κ. Χρυσόγονος, *Σκέψεις για τη δικαστική αντιμετώπιση της αναθεώρησης του Συντάγματος*, Σάκκουλας 1997
- 61) Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα 2^η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη*, Σάκκουλας, Αθήνα –Κομοτηνή 2002

- 62) Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2003
- 63) Κ. Χώλος, *Η θεμελιώδης αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης*, Αρμ. Επιστημονική Επετηρίδα 23, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 87 κ.επ.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) R. Bellamy, *The Political Form of the Constitution – The separation of powers, rights and representative democracy*, Political Studies – vol. XLIV 1996
- 2) John Elster, *Introduction, Constitutionalism and Democracy*, Cambridge University Press 1993
- 3) K. Loewenstein, *Political Power and the Governmental Process*, The University Of Chicago Press, Chicago London 1965
- 4) Ulrich K. Preuss, *The political Meaning of Constitutionalism, Constitutionalism, Democracy and Sovereignty : American and European Perspectives*, Avebury, Ashgate, 1996
- 5) Andras Sajó, *Limiting Government, An introduction to Constitutionalism*, Central European University Press, Budapest 1999
- 6) G. De Vergottini , *Diritto contituzionale comparator*, Cedam, Padova 1999

ΠΗΓΕΣ

- 1) Αποσπάσματα από την Ομιλία του Κ. Καραμανλή, του Γ. Παπανδρέου, της Αλ. Παπαρήγα και του Αλ. Αλαβάνου στη συνεδρίαση της Βουλής για τον ορισμό προθεσμίας υποβολής της έκθεσης της επιτροπής για την αναθεώρηση του Συντάγματος
- 2) Αποσπάσματα από τη συνέντευξη του Επίτιμου Προέδρου της Νέας Δημοκρατίας, πρώην Πρωθυπουργού κ. Κωνσταντίνου Μητσοτάκη στην εκπομπή της NET «Ζουμ στα πρόσωπα και τα γεγονότα» με το δημοσιογράφο Μπάμπη Παπαπαναγιώτου
- 3) Στέφανος Μάνος «Η αναθεώρηση του Συντάγματος, Ισορροπίες και Αντίβαρα», Εφημερίδα η Καθημερινή – Τετάρτη 24 Μαΐου 2006

- 4) Χρήστος Μαχαίρας «Το άρθρο τοτέμ και η παιδεία ταμπού» Εφημερίδα το Έθνος - Πέμπτη 11 Ιανουαρίου 2007
- 5) «Απορρίπτει την αλλαγή του άρθρου 16 το Πανεπιστήμιο Κρήτης» Εφημερίδα το Βήμα - Σάββατο 23 Δεκεμβρίου 2006
- 6) Μιγάλης Νιβολιανίτης και Μαρία Ριτζαλέου άρθρο «Στο πόδι ξανά η παιδεία» Εφημερίδα το Έθνος Πέμπτη 11 Ιανουαρίου 2007
- 7) Αιτιολογικές εκθέσεις και Πρακτικά αναθεώρησης του Συντάγματος,

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- 1) Ηλεκτρονική Διεύθυνση www.esaea.gr
- 2) Ηλεκτρονική Διεύθυνση www.sepox.gr
- 3) Ηλεκτρονική Διεύθυνση www.transparency.gr
- 4) Ηλεκτρονική Διεύθυνση www.gsee.gr
- 5) Ηλεκτρονική Διεύθυνση http://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_the_United_Kingdom
- 6) Ηλεκτρονική Διεύθυνση :
<http://anatheorisi.parliament.gr/protaseisAitArthraDetails.asp?dets=1&ArthroID=3>
- 7) Ηλεκτρονική διεύθυνση www.parliament.gr
- 8) Ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.parliament.gr/politeuma/politeuma.asp>
- 9) Ηλεκτρονική Διεύθυνση www.syntagma.idx.gr
- 10) Ηλεκτρονική Διεύθυνση <http://www.parliament.gr/organwsh/kanonismos.asp>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Απόψεις ανεξάρτητων – μη κερδοσκοπικών φορέων για την αναθεώρηση: ενδεικτική αναφορά

A. Ένωση Οικοδομικών Συνεταιρισμών

Η πολιτεία πρέπει να προχωρήσει σε μια ριζική αναθεώρηση της δασικής πολιτικής που εφαρμόζεται μετά το Σύνταγμα του 1975 και απεδείχθη αποτυχημένη και δασοκτόνος καθώς μετά την εφαρμογή του Ν. 998/1979 με βάση τα στατιστικά στοιχεία οι πυρκαγιές και οι καταστροφές των δασών αυξήθηκαν δραματικά, σχεδόν τριπλασιάστηκαν και παράλληλα κατασπαταλήθηκε εύφορη γη που δόθηκε για οίκηση, γεγονός που είχε δυσμενέστατα αποτελέσματα τόσο για το περιβάλλον όσο και για την εθνική οικονομία. Η τροποποίηση του άρθρου 24 του Συντάγματος είναι επιβεβλημένη προκειμένου να λυθεί το μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα της ουσιαστικής δήμευσης της περιουσίας 500.000 Ελλήνων – μελών των Οικοδομικών Συνεταιρισμών και των οικογενειών τους. Παράλληλα θα αξιοποιηθούν οικιστικά οι εκτάσεις αυτές, γεγονός που θα συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη και στην ευημερία του Ελληνικού λαού. Οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί, αδυνατούν επί δεκαετίες να αξιοποιήσουν οικιστικά τις εκτάσεις τους αν και τις αγόρασαν προ την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, πιστεύοντας ότι θα μπορούσαν να τις αξιοποιήσουν δεδομένου ότι κατά το χρόνο της αγοράς τους δεν υπήρχε απαγόρευση οικιστικής αξιοποίησης. Μάλιστα το ΣτΕ έκρινε ότι απαγορεύεται η μεταβολή της χρήσης και των εκτάσεων που είχαν χαρακτηριστεί ως ιδιωτικές εκτάσεις, μολονότι το Σύνταγμα ρητά έκανε διάκριση μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών εκτάσεων απαγορεύοντας τη μεταβολή προορισμού μόνο των δημόσιων δασών και δασικών εκτάσεων. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εκτάσεις των συνεταιρισμών δεν έχουν στην πλειοψηφία τους ίχνοξ ξυλώδους βλάστησης και καλύπτονται από ελάχιστους θάμνους ή μικρά καλλιεργήσιμα φυτά, οπότε σε καμία περίπτωση δε μπορούν να θεωρηθούν δασικές εκτάσεις δυνάμενες να παράγουν δασικά είδη. Μάλιστα όταν αγοράστηκαν, πολλοί οικοδομικοί συνεταιρισμοί είχαν εξασφαλίσει άδεια καταλληλότητας από τις αρμόδιες υπηρεσίες.¹⁷⁸ Ζητούν λοιπόν να απελευθερωθούν

¹⁷⁸Επισημαίνει μάλιστα η ένωση οικοδομικών συνεταιρισμών σε επιστολή της προς την κα Άννα Φαρούδα Μπενάκη ότι η χώρα μας έχει την εξής παγκόσμια πρωτοτυπία : Το μεγαλύτερο μέρος της είναι χαρακτηρισμένο ως δάσος. Ήτοι από τα 132 εκ. στρ. που είναι η συνολική έκταση της χώρας μας

οι δήθεν δασικές εκτάσεις οι οποίες είναι άγονες, προκειμένου να αξιοποιηθούν οικιστικά, πάντοτε βεβαίως στα πλαίσια του χωροταξικού σχεδιασμού – για δημιουργία οικισμών, δεδομένης της εξάπλωσης των κατασκευαστικών εταιριών και του μεγάλου ενδιαφέροντος που υπάρχει από τους Ευρωπαίους για παραθεριστική κατοικία. Τέλος, συμπληρώνουν, ότι η αναθεώρηση της σχετικής διάταξης του άρθρου 24 του Συντάγματος, θα πρέπει να συνοδευτεί και από τη δημιουργία Συνταγματικού Δικαστηρίου προκειμένου να εφαρμοστεί πλήρως η σχετική περιβαλλοντική νομοθεσία που θα ψηφιστεί. Έτσι μόνο δύναται να λυθεί το μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα της δήμευσης της περιουσίας των μελών των οικοδομικών Συνεταιρισμών, προκειμένου να ανακτήσουν την εμπιστοσύνη τους προς την πολιτεία.

B. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με ειδικές ανάγκες¹⁷⁹

Με απόφαση της προηγούμενης αναθεωρητικής Βουλής συμπεριλήφθηκε στο άρθρο 21 του αναθεωρηθέντος Συντάγματος, η παρ. 6, που ρητά αναφέρεται στα άτομα με αναπηρία. Ειδικότερα: «Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας». Για πρώτη φορά στη συνταγματική ιστορία της χώρας, γεγονός που αποτελεί σημαντική καινοτομία, και αξιοσημείωτη πρόοδο, συμπεριλήφθη μια τόσο ρητή διάταξη θετικής προστασίας των ατόμων με αναπηρία, η οποία αποτελεί τη συνταγματική βάση για τη λήψη θετικών μέτρων πολιτικής για την άμβλυνση των ανισοτήτων και την κατοχύρωση των συνθηκών πραγματικής ισότητας μεταξύ των ατόμων με αναπηρία και των υπόλοιπων πολιτών.

Εντούτοις αν και η διάταξη αυτή έχει ψηφισθεί από τον Απρίλιο του 2001, μέχρι σήμερα δεν έχει θεσπισθεί το θεσμικό πλαίσιο με το οποίο να εξειδικεύεται η συνταγματική αυτή επιταγή, προκειμένου τα άτομα με ειδικές ικανότητες να μη βιώνουν συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, και εμπόδια ανυπέρβλητα στη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας. Απαιτείται

, το ποσοστό των 60%, δηλαδή τα 80 εκατ. στρ. χαρακτηρίζονται ως δασικές εκτάσεις, ενώ η συνολική έκταση των δασών δεν ξεπερνά τα 33 εκ. στρέμματα συμπεριλαμβανομένων και των κενών που υπάρχουν σ' αυτά, ενώ στις κατεξοχήν δασοσκεπείς χώρες (π.χ. Αυστρία, Ελβετία, Γερμανία κλπ) το ποσοστό δεν ξεπερνά το ...50%.

¹⁷⁹ Ηλεκτρονική Διεύθυνση www.esaea.gr

λοιπόν η εξειδίκευση της διάταξης αυτής και η εναρμόνισή της με τα σύγχρονα δεδομένα και τα οικουμενικά θέματα της αναπηρίας. Προκειμένου λοιπόν να γίνει η υλοποίηση της παραπάνω διάταξης, πρέπει αυτή να τροποποιηθεί και να συμπληρωθεί. Το 2000 είχε επίσης ζητηθεί να συμπληρωθεί το άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος προκειμένου αυτό να εναρμονιστεί με τη σύγχρονη προσέγγιση για την αναπηρία και με το κοινοτικό κεκτημένο όπως αυτό αποτυπώνεται στο άρθρο 13 της Συνθήκης του Amsterdam στο οποίο ρητά συμπεριλαμβάνεται και ο όρος αναπηρία. Άλλωστε οι Διεθνείς Εξελίξεις από τότε μέχρι σήμερα υπήρξαν εντυπωσιακές και καταλυτικές στο διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό δίκαιο για την αναπηρία, το οποίο επιβάλλει και επιτάσσει τη συμπλήρωση του άρθρου 5 παρ. 2 του Συντάγματος. Για το λόγο αυτό η πρόταση από την Ε.Σ.Α.Ε.Α είναι η εξής : Το άρθρο 5 παρ. 2 να συμπληρωθεί ως εξής : «όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας, αναπηρίας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο» Από την άλλη η πρότασή της για το άρθρο 21 παρ. 6 είναι η εξής « Τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που λαμβάνονται από το κράτος για το σκοπό της επίτευξης της ισότητάς τους με τους άλλους πολίτες, ειδικότερα δε μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την εκπαίδευση, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας. Τα μέτρα αυτά εξειδικεύονται σε ειδικό νόμο πλαίσιο.»

Γ. Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών (ΣΕΠΟΧ) ¹⁸⁰

Ο ΣΕΠΟΧ , επισημαίνει ότι οι προς συζήτηση προτάσεις αναθεώρησης πολύ απέχουν από το να υπαγορεύονται από κοινωνικές ή πολιτειακές αναγκαιότητες, ή από το να εμπλουτίζουν με νέο μακροπρόθεσμο όραμα και νέα πνοή τον καταστατικό χάρτη της Χώρας. Ακολουθείται απλώς η εισαχθείσα, από το 1986, πρακτική των επί μέρους λεπτομερειακών «βελτιώσεων» που θα μπορούσαν να επιλυθούν με νομοθετικής φύσεως μέτρα, βάση των ισχυουσών Συνταγματικών επιταγών. Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας πρακτικής είναι δυστυχώς αναπόφευκτο και

¹⁸⁰ Ηλεκτρονική Διεύθυνση : www.sepox.gr

θλιβερά επιζήμιο, συντελώντας στην προκλητική υποβάθμιση του Συντάγματος, στη μετάλλαξη της λιτότητας της δομής του, στον κίνδυνο απαξίωσης του ως «συμβόλου», ως καταστατικού χάρτη της Πολιτείας. Ο ΣΕΠΟΧ επεξεργάστηκε θέσεις για τα θέματα που σχετίζονται με το επιστημονικό του αντικείμενο. Πρόκειται (α) για το άρθρο 24 που αναφέρεται στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, στην χωροταξία, την πολεοδομία και τα συσχετιζόμενα με αυτό άρθρα 117 και 100, (β) το άρθρο 17 που αναφέρεται στην προστασία της ιδιοκτησίας και (γ) για τα άρθρα 102 και 43 που σχετίζονται με το θέμα της αποκέντρωσης πολεοδομικών αρμοδιοτήτων. Η θέση του ΣΕΠΟΧ είναι ότι δεν πρέπει να αναθεωρηθούν τα άρθρα 24, 117 και 100 διότι η πρόσφατη αναθεώρηση του 2001 καλύπτει πλήρως τόσο το θέμα της προστασίας των δασών και δασικών εκτάσεων όσο και την επιταγή για χωροταξικό σχεδιασμό στα πλαίσια της αρχής της αειφορίας, όπως αυτή έχει πλέον παγιωθεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε διεθνές επίπεδο. Για τα όποια ειδικά προβλήματα αντιμετωπίζουν ορισμένοι πολίτες ως προς τον δασικό χαρακτήρα ιδιοκτησιών τους (πχ που έχουν εγκλωβιστεί ως μέλη οικοδομικών συνεταιρισμών) επισημαίνει ότι υπάρχουν οι νόμιμοι τρόποι αντιμετώπισης τους στα πλαίσια ενός συστηματικού χωροταξικού σχεδιασμού, με σεβασμό στην νομοθεσία και τη νομολογία του ΣτΕ. (πχ αστικοί αναδασμοί ή ανταλλαγή ιδιοκτησιών). Αντίθετα μια τροπολογία του Συντάγματος που θα ανοίξει «τους ασκούς του αιόλου» στον μαζικό αποχαρακτηρισμό δημόσιων και ιδιωτικών δασικών εκτάσεων, δεν αποβαίνει προς όφελος της αναβάθμισης της ποιότητας ζωής, ούτε βέβαια προς όφελος δημοσίου συμφέροντος, αλλά αντίθετα θα ευνοήσει και θα νομιμοποιήσει, πέραν πάσης λογικής, την παράνομη δράση καταπατητών και εμπρηστών. Το δέον και εξαιρετικά επείγον είναι να προχωρήσει το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων στην σύνταξη των δασικών χαρτών σαν πρώτο αναγκαίο βήμα για την σύνταξη του δασικού κτηματολογίου, όπως επιτάσσει το άρθρο 24 του Συντάγματος αλλά και όπως απαιτείται ώστε να αποσαφηνιστεί -μέσω του χωρικού σχεδιασμού- το πλαίσιο προστασίας περιβάλλοντος και δυνατοτήτων ανάπτυξης υπό το πνεύμα των αρχών μιας βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης. Τέλος ο ΣΕΠΟΧ πιστεύει ότι, δεν είναι σκόπιμο να προταθεί αναθεώρηση του άρθρου 24 για λόγους προστασίας του θαλασσιού περιβάλλοντος, διότι αυτό αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του φυσικού περιβάλλοντος, στην προστασία του οποίου ήδη γίνεται αναφορά. Αντιθέτως, με κάθε πρόταση προσθήκης στο άρθρο 24 (όπως για το θαλάσσιο περιβάλλον ή τα οικιακά ζώα) θα διευκολυνθεί η ένταξη του άρθρου στα

αναθεωρητέα και θα απαιτείται, στην επόμενη αναθεωρητική Βουλή, μειωμένη πλειοψηφία για να εγκριθεί η τροποποίηση του άρθρου ως προς την δασική προστασία. Για τον λόγο αυτό καλεί τους βουλευτές που προτείνουν κάτι τέτοιο να επανεξετάσουν την θέση τους λαμβάνοντας υπόψη τον προαναφερθέντα κίνδυνο. Εξ άλλου τόσο το θαλάσσιο περιβάλλον όσο και τα οικιακά ζώα προστατεύονται από νομοθεσία και συμβάσεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο η οποία θα πρέπει απλά, να τηρείται συστηματικά. Το άρθρο 24 κατοχυρώνει την αειφόρο προστασία του περιβάλλοντος, ενός περιβάλλοντος αναγκαίου για την ανθρώπινη υγεία και αξιοπρέπεια, την μακροπρόθεσμη ευημερία μας, την κληρονομιά που θα αφήσουμε στα παιδιά μας. Τέλος πάγια θέση του ΣΕΠΟΧ για το άρθρο 17 είναι ότι πρέπει να γίνει ρητή διάκριση του δικαιώματος ιδιοκτησίας από το δικαίωμα δόμησης όπως έχει διευκρινιστεί με τη νομολογία του ΣτΕ (ο προορισμός της ιδιοκτησίας δεν είναι κατ' ανάγκην η δόμηση). Η θέση αυτή συνδέεται με την δυνατότητα επιβολής μέσω των χωρικών σχεδίων δεσμεύσεων που απαγορεύουν την δόμηση στις περιοχές γεωργικής γης και η οποία αν διατυπωθεί ρητά θα συμβάλλει στην πολιτική επεξεργασία μέτρων προστασίας (μέσω των επί μέρους κανονιστικών πράξεων).

Δ. Διεθνής Διαφάνεια¹⁸¹

Η Οργάνωση κατά της διαφθοράς πρότεινε την αναθεώρηση του άρθρου 86, και των διατάξεων περί ευθύνης υπουργών. Πρέπει, σύμφωνα με αυτήν να διευρυνθεί η περίοδος παραγραφής των ποινικών αδικημάτων όσων διατελούν ή διετέλεσαν μέλη της κυβέρνησης, για αδικήματα που έλαβαν χώρα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Τα σημερινά περιθώρια για την άσκηση της δίωξης που περιορίζονται στο πέρας της δεύτερης τακτικής συνόδου της βουλευτικής περιόδου που αρχίζει μετά την τέλεση του αδικήματος έχουν αποδειχθεί στο παρελθόν ασφυκτικά.. Σύμφωνα με το άρθρο 79 προτείνεται να καθιερωθεί ξεχωριστή συζήτηση στη Βουλή για την ψήφιση του ετήσιου απολογισμού της κυβέρνησης. Να καθιερωθεί επίσης η παρακολούθηση της εκτέλεσης του προϋπολογισμού από τη Βουλή μέσω ειδικών, τουλάχιστον τριμηνιαίων, συνεδριάσεων. Προτείνεται η αλλαγή της παρακολούθησης των δημοσίων εξόδων ανά υπουργείο και λογαριασμό, αλλά και της εκτέλεσης του εγκεκριμένου προϋπολογισμού, που θα δώσει τη δυνατότητα λογοδοσίας των υπόχρεων. Επίσης θα καταστεί πολύ πιο

¹⁸¹ Ηλεκτρονική Διεύθυνση : www.transparency.gr

εύκολη η λήψη διορθωτικών μέτρων, σε περίπτωση που υπάρχει πραγματικό πρόβλημα εκτέλεσης του προϋπολογισμού.

Προτείνεται παράλληλα η αναδιατύπωση του άρθρου 5^Α, ώστε να καθιερωθεί και να κατοχυρωθεί ρητά η πλήρης ελευθερία πρόσβασης των πολιτών τόσο στα δημόσια έγγραφα και κείμενα όσο και σε όλες τις πράξεις της Κυβέρνησης και της Δημόσιας Διοίκησης, ώστε να μην είναι δυνατή η απαγόρευση της πρόσβασης με την επίκληση της δήθεν ελλείψεως εννόμου συμφέροντος. Με αυτό τον τρόπο θα καταργηθούν όλοι οι περιορισμοί στην πληροφόρηση των πολιτών.

Όσον αφορά στον κοινοβουλευτικό έλεγχο, προτείνεται η ενίσχυση του ελεγκτικού ρόλου της Βουλής με διευκόλυνση της συστάσεως εξεταστικών επιτροπών. Μοναδικό απαιτούμενο, να συμφωνούν για τη σύσταση τα δύο πέμπτα του συνόλου των βουλευτών. Επιπλέον, προτείνεται η καθιέρωση ανεξάρτητης αρχής δημοσίων συμβάσεων, που θα έχει την ευθύνη για τον έλεγχο αναφορικά με τις αναθέσεις, παρακολουθήσεις, εκτελέσεις δημοσίων συμβάσεων, θα γνωμοδοτεί υποχρεωτικά πριν την κατακύρωση και την υπογραφή κάθε σύμβασης (υπεράνω ορίου ποσού) και θα δέχεται καταγγελίες που αφορούν διαφθορά στις διαδικασίες αναθέσεων.

Προτείνεται στα άρθρα 73 – 77 η καθιέρωση τόσο του θεσμού δημόσιας διαβούλευσης αλλά και ουσιαστικής συμμετοχής των επιτροπών στην διαμόρφωση των σχεδίων νόμων. Πριν από κάθε νομοθετική πρωτοβουλία, το προσχέδιο του νόμου ή του Προεδρικού Διατάγματος θα πρέπει να τίθεται υπ' όψη των εμπλεκόμενων φορέων (επαγγελματικών και συνδικαλιστικών, μη κυβερνητικών οργανώσεων συναφών σκοπών) παρέχοντας ικανό χρόνο για την επεξεργασία του, προκειμένου οι ως άνω να καταθέσουν τις απόψεις τους. Επίσης, προσχέδιο του νόμου θα αναρτάται σε ειδική ιστοσελίδα της κυβέρνησης προσκαλώντας κάθε πολίτη να καταθέσει τις απόψεις του.

Επιπροσθέτως, αναφορικά με το άρθρο 14 παρ.9 και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ΜΜΕ, πρέπει να διασφαλισθεί η πλήρης καταγραφή των ιδιοκτητών των ΜΜΕ. Θα πρέπει να γίνει σαφές ότι η αδιαφάνεια και η συγκέντρωση είναι αυτή που προάγει τη «διαπλοκή». Αυτό που ενδιαφέρει είναι η θεσμική εξασφάλιση, ότι κανένας δεν θα είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί τη δεσπόζουσα θέση που κατέχει στην αγορά για να επιτύχει παράνομη ωφέλεια από το κράτος. Τέλος στο άρθρο 29, για τη λειτουργία των κομμάτων, πρέπει να υπάρχει μέριμνα για την ψήφιση ειδικού νόμου, ο οποίος θα καθορίζει τα της λειτουργίας των

κομμάτων. Ο έλεγχος του πολιτικού χρήματος και τα όρια χρηματοδότησης θα πρέπει να κατοχυρωθούν συνταγματικά.

Ε. Ένωση τέως Βουλευτών – Ευρωβουλευτών

Η Ένωση των τέως Βουλευτών και των Ευρωβουλευτών, έχει πλήρη επίγνωση του μεγάλου και σπουδαίου έργου που καλείται να επιτελέσει κατά την παρούσα αναθεώρηση του Συντάγματος η Βουλή των Ελλήνων. Έχει πλήρη αίσθηση της κρίσιμης μεταβατικής περιόδου που διέρχονται οι γεωπολιτικές, οι οικονομικές και οι πολιτιστικές συνθήκες, οι συμπεριφορές, οι θεσμοί και οι αξίες σ' όλο τον κόσμο, στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτών των προβληματισμών, μέσα στους οποίους κυριαρχούν οι ανάγκες για την πληρέστερη ενδυνάμωση της δημοκρατίας, για την αναβάθμιση του κύρους του κοινοβουλευτισμού, για την προστασία των ατομικών, οικονομικών, κοινωνικών και εθνικών δικαιωμάτων του Λαού μας, για την αξιοπρεπή επιβίωση του μέσα σε συνθήκες ασφαλείας, κοινωνικής δικαιοσύνης και ειρήνης, και τέλος, για την προστασία των συμφερόντων της Ελλάδος μέσα στην Ενωμένη Ευρώπη, καλείται η Βουλή των Ελλήνων να δώσει έμπρακτα το στίγμα της σοφίας, της δύναμης και της ευαισθησίας της, στην σύγχρονη ιστορία του τόπου. Για τους λόγους αυτούς, προτίθεται να συγκροτήσει «Επιτροπή Παρακολούθησεως του Δημοσίου Διαλόγου για την Αναθεώρηση του Συντάγματος». Από την άλλη, έχοντας επίγνωση της σοβαρότητας της συνταγματικής αναθεωρήσεως και τηρώντας την αρχή των ίσων αποστάσεων μεταξύ όλων των πολιτικών δυνάμεων, δεν επιθυμεί να εμπλακεί σε οιασδήποτε μορφής αντιμαχίες επί των υπό αναθεώρηση Συνταγματικών διατάξεων και τέλος από την πλευρά της, θα προσπαθήσει να συμβάλει στην όλη προσπάθεια - και ιδίως στην επιτακτική κάλυψη συνταγματικών «κενών» - με τα διακεκριμένα και έμπειρα στελέχη που διαθέτει, εφόσον τούτο θα το θεωρούσε και το Προεδρείο της Βουλής χρήσιμο.

Συγκεκριμένα, τα θέματα με τα οποία η Ένωση και οι Επιτροπές της θα μπορούσαν να ασχοληθούν συστηματικά είναι: η σαφέστερη θεσμοθέτηση και η ανεμπόδιστη υλοποίηση των θεματικού και τοπικού χαρακτήρα δημοψηφισμάτων, οι Ευρωπαϊκές Συνταγματικές Συνθήκες (τα Ευρωπαϊκά Συντάγματα), η απαγόρευση εξόδου των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων σε αποστολές πέραν των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο σαφής και αποκλειστικός καθορισμός των

ακυρωτικών αρμοδιοτήτων του Σ.τ.Ε. σε θέματα νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας, η Συνταγματική κατοχύρωση των ονομάτων των περιφερειών της Χώρας : Μακεδονίας, Θράκης, Ηπείρου κ.λ.π., η προστασία της Ελληνικής γλώσσας και τέλος ο σαφέστερος καθορισμός της διαδικασίας κήρυξης της χώρας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Άλλα θέματα, είναι η κατάργηση, υπό προϋποθέσεις, του ασυμβιβάστου των Βουλευτών, η συνταγματική θεσμοθέτηση της δεκαπενταετίας για την απόκτηση της Ελληνικής ιθαγένειας, η εκκαθάριση των συνταγματικών διατάξεων από ανεπίτρεπτες, συντεχνιακού χαρακτήρα, περιπτώσιολογίες, που μειώνουν το κύρος του Συντάγματος και η δυναμική αναθεώρηση του Συντάγματος ανά εικοσαετία. Οι ανωτέρω προτάσεις μετά από προσεκτική επεξεργασία - με τη συμβολή πολλών διακεκριμένων μελών της Ένωσης - θα ήταν δυνατόν να αποτελέσουν πρόπλασμα συνταγματικών προβλέψεων, οι οποίες με την φροντίδα και την έγκριση της Βουλής, θα μπορούσαν να ενταχθούν σε ανάλογες διατάξεις του υπό αναθεώρηση Συντάγματος.

ΣΤ. Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος¹⁸²

Η διεθνοποίηση της οικονομίας με κατεύθυνση την παγκοσμιοποίηση συντελείται με όρους τους οποίους καθοριστικά επηρεάζουν οι αρχές και τα πρότυπα του νεοφιλελευθερισμού. Η κοινωνία μας πιέζεται ασφυκτικά να προσαρμοσθεί σε πολιτικούς μονόδρομους, που οδηγούν στην απορρύθμιση και αποδιάρθρωση του κοινωνικού κράτους και της κοινωνικής συνοχής. Η ανασφάλεια και η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, η εντατικοποίηση της εργασίας, η ανάπτυξη των μορφών ευέλικτης απασχόλησης και κακοπληρωμένης εργασίας, η επιδείνωση των συνθηκών υγείας και ασφάλειας συνιστούν συμπτώματα ασθενούς κοινωνίας. Η ευελιξία στην απασχόληση, στο χρόνο εργασίας, στις αποδοχές, στην κοινωνική ασφάλιση, οι επιθέσεις στο συνδικαλιστικό κίνημα και στις συλλογικές διαπραγματεύσεις, η παραβίαση της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας, η ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας με κύριο στόχο τη μείωση του εργατικού κόστους, η ανισορροπία οικονομικών και κοινωνικών στόχων, η απαξίωση της εργασίας ως κοινωνικής αξίας, όλα μαζί, συναποτελούν το έλλειμμα που σ' αυτή τη συγκυρία χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία. Η προσέγγιση του συνδικαλιστικού κινήματος

¹⁸² Ηλεκτρονική Διεύθυνση : www.gsee.gr

κινείται στην αντίθετη κατεύθυνση: αναβάθμιση της εργασίας ως αξίας, ενίσχυση της απασχόλησης, εγγυημένο επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης, δίκαιη και αναδιανεμητική λειτουργία του κοινωνικού κράτους, καταπολέμηση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, σεβασμός και βελτίωση του κοινωνικού κεκτημένου, υπεράσπιση του ευρωπαϊκού «κοινωνικού προτύπου», είναι οι κατευθυντήριες γραμμές που πρέπει να διέπουν τις πολιτικές τόσο στη χώρα μας όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αρχές που πρέπει να κατοχυρώνονται και στον συνταγματικό χάρτη της χώρας.

Κοινωνικό κράτος δεν είναι εκείνο, που απλά εξασφαλίζει ένα ελάχιστο επίπεδο εισοδήματος και κοινωνικής ασφάλισης, αρκούμενο σε εξατομικευμένους στόχους σε φτωχούς και σε κοινωνικά αποκλεισμένους, ούτε είναι κοινωνικό κράτος το κράτος που εκχωρεί κρίσιμες κοινωφελείς δημόσιες υπηρεσίες στο ιδιωτικό κεφάλαιο. Το προοδευτικό και δημοκρατικό κοινωνικό κράτος αντιμετωπίζει ισότητα τις κοινωνικές και οικονομικές του λειτουργίες, εγγυάται όχι ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης αλλά αξιοπρεπή διαβίωση για όλους, σεβασμό της συλλογικής αυτονομίας και των συλλογικών συμβάσεων, αναδιανομή των εισοδημάτων μέσω του κοινωνικού μισθού, δίκαιο φορολογικό σύστημα, καθολική παροχή υπηρεσιών, δημόσια Υγεία, Παιδεία και Κοινωνική Ασφάλιση, προστασία του περιβάλλοντος, αειφόρο και ανθρωποκεντρική Ανάπτυξη, αξιοπρεπή, πλήρη και ελεύθερα επιλεγμένη εργασία για όλους, σταδιακή μείωση του χρόνου εργασίας χωρίς μείωση αποδοχών, ισότητα πρόσβασης στην απασχόληση, σεβασμό στη διαφορά, ισότητα των φύλων.

Το σύγχρονο και δημοκρατικό κοινωνικό κράτος εξασφαλίζει επαρκή χρηματοδότηση της κοινωνικής πολιτικής, εφαρμόζει δημογραφική πολιτική και πολιτικές στήριξης της οικογένειας (όχι μόνο με εισοδηματικές ενισχύσεις), επιδιώκει την αναγκαία κοινωνική συνεννόηση και συναίνεση, εφαρμόζει προγράμματα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού με τη δημιουργία ολοκληρωμένων δικτύων κοινωνικής προστασίας για το μακροχρόνια άνεργο, το άτομο με αναπηρία, τον πολύτεκνο, το μετανάστη, το χαμηλοσυνταξιούχο. Ο ρόλος του κοινωνικού κράτους, ο οποίος πρέπει να δηλώνεται κατηγορηματικά και να εξειδικεύεται στον καταστατικό χάρτη της χώρας, δεν είναι ανεκτό να υποκαθίσταται από ιδιωτικού χαρακτήρα παρεμβάσεις στην κοινωνική πολιτική, που μπορούν να έχουν μόνο συμπληρωματικό και εντελώς δευτερεύοντα ρόλο. Τέτοιες ιδιωτικές παρεμβάσεις είναι η λεγόμενη εταιρική ευθύνη των επιχειρήσεων, ιδιωτικά κεφαλαιοποιητικά προγράμματα ασφάλισης,

προγράμματα εκπαίδευσης των εργαζομένων, γονικής μέριμνας, περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης κ.ά.¹⁸³

Όπως είναι γνωστό, με την αναθεώρηση του 2001, με ευρύτατη πλειοψηφία, εισήχθη ρητά στο άρθρο 25 παρ.1 η αρχή του κοινωνικού κράτους και επιπλέον ειδικότερες διατάξεις για τη δημογραφική πολιτική, τα δικαιώματα των αναπήρων, τη δυνατότητα λήψης θετικών μέτρων για την άρση ανισοτήτων σε βάρος των γυναικών και άλλων ομάδων. Ο νομοθέτης και η νομολογία έχουν τη συνταγματική υποχρέωση να εφαρμόσουν και να εξειδικεύσουν τις συνταγματικές αυτές αρχές. Εντούτοις πρέπει να θεσπίσει ο αναθεωρητικός νομοθέτης διατάξεις στο Σύνταγμα για την περαιτέρω εξειδίκευση του άρθρου 21 παρ. 5, δηλαδή της αρχής του κοινωνικού κράτους. Συμβολική και ταυτόχρονα προτρεπτική ενέργεια θα ήταν επίσης η προσθήκη Προοιμίου στο αναθεωρημένο Σύνταγμα, όπου ανάμεσα σε άλλα (π.χ ελληνικός πολιτισμός, ελληνική γλώσσα, ελληνική παιδεία) θα κατοχυρωνόταν η αναγκαία ισορροπία του κοινωνικού κράτους και του κράτους δικαίου, δεδομένου ότι ζούμε σε εποχή που αναζητούνται συναινέσεις όχι στο χώρο του κοινωνικού κράτους αλλά στο χώρο της, αγοράς, με ορατές τις δυσμενείς επιπτώσεις στην κοινωνική συνοχή (εξαθλίωση, εγκληματικότητα κλπ).

Το Σύνταγμα σίγουρα δεν είναι πανάκεια. Προέχει η ανάγκη εφαρμογής του Συντάγματος και όχι η συχνή αναθεώρηση του, που υποκρύπτει ενίοτε πολιτικούς ελιγμούς διαφυγής από φλέγοντα ζητήματα της ελληνικής κοινωνίας και των εργαζομένων ειδικότερα. Η ορθή ερμηνεία και η εφαρμογή του Συντάγματος είναι το ζητούμενο, σε συνδυασμό βεβαίως με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Στο σκληρό πυρήνα των διατάξεων συμπεριλαμβάνεται το δικαίωμα της δικαστικής προστασίας. Επομένως μάταια δημοσιοποιούνται ή διαρρέουν ιδέες για περιορισμό της δικαστικής προστασίας μέσω της συνταγματικής αναθεώρησης, όπως π.χ η απαγόρευση δικαστικής διεκδίκησης αναδρομικών αυξήσεων για μισθούς -

¹⁸³ Η πρόταση του συνδικαλιστικού κινήματος για τη συνταγματική αναθεώρηση κινείται σε αντίθετη κατεύθυνση από αυτή του Σ.Ε.Β., όπως παρουσιάστηκε στο «Ανοικτό Φόρουμ», τον Ιούλιο του 2006 και επικεντρώθηκε στη συνταγματική κατοχύρωση της ιδιωτικής ανώτατης εκπαίδευσης, την απόλυση της έννοιας της «αειφορίας», για το περιβάλλον και την ανάπτυξη καθώς και στην απόλυση της συνταγματικής διάταξης ότι «το κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη χώρα» και αντικατάσταση της με την αρχή της λεγόμενης «ανοικτής οικονομίας της αγοράς με ελεύθερο και ανόθευτο ανταγωνισμό».

συντάξεις. Μάταια επίσης γίνεται συζήτηση για περιορισμό της επεκτατικής εφαρμογής νομοθετημάτων με βάση την αρχή της ισότητας. Ευθέως αντισυνταγματικοί είναι επίσης νόμοι, που περιορίζουν την προσωρινή δικαστική προστασία, πχ ασφαλιστικά μέτρα, που αφορούν απολύσεις εργαζομένων και συμβασιούχων στο Δημόσιο. Η αναθεώρηση του Συντάγματος είναι κατεξοχήν πολιτική διαδικασία αλλά είναι απαραίτητη η επιστημονική, πρωτίστως νομική επικουρία, που συνεισφέρει με τις ιδέες και τις ειδικές γνώσεις των επιστημόνων σ' ένα κατά το δυνατόν αρτιότερο αποτέλεσμα. Η αναθεώρηση είναι μια διαδικασία με μεγάλη συμβολική αξία, που πρέπει να έχει και ουσιαστικό περιεχόμενο και προοδευτικό χαρακτήρα.

2. Προτάσεις πανεπιστημιακών καθηγητών για την αναθεώρηση

A. Γιώργος Παπαδημητρίου – Καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

«Η αναθεώρηση του Συντάγματος πρέπει στην απαιτητική εποχή μας να επιχειρείται με εντελώς διαφορετικούς όρους από ότι στο παρελθόν. Ιδιαίτερα ευπρόσδεκτη και αναγκαία είναι η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών σε ένα τόσο σύνθετο πολιτικό εγχείρημα. Με τη συμμετοχή της θα απελευθερωθούν δημιουργικές δυνάμεις του λαού μας για την ανανέωση των θεσμών και του πολιτικού συστήματος. Είναι καιρός να συνειδητοποιηθεί ότι η αναθεώρηση του Συντάγματος δεν είναι μόνο υπόθεση των πολιτικών, είναι και υπόθεση της κοινωνίας. Τρεις είναι οι περιοχές, στις οποίες η συμβολή της κοινωνίας των πολιτών θα μπορούσε εν προκειμένω να αποδειχθεί καιρία: η ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας, η προστασία των δικαιωμάτων, και η ανανέωση του πολιτικού συστήματος. Κοινό τόπο αποτελεί ότι η δημοκρατία μας στηρίζεται ακόμη κυρίως σε αντιπροσωπευτικούς θεσμούς. Οι συμμετοχικοί θεσμοί παραμένουν, παρά τη μικρή πρόοδο που έχει συντελεσθεί, μάλλον ισχυροί. Πρέπει, γι' αυτό, να τύχουν επεξεργασίας προτάσεις συνταγματικής πολιτικής που θα ενισχύσουν και θα εμπλουτίσουν τη συμμετοχική δημοκρατία και θα την καταστήσουν βάθρο της δημοκρατίας. Το ενδιαφέρον μπορεί επίσης να στραφεί στα δικαιώματα των πολιτών. Στην προστασία και την πραγμάτωση πολλών δικαιωμάτων άλλωστε η συμβολή της κοινωνίας των πολιτών είναι καθοριστική. Πρέπει γι' αυτό να αναζητηθούν λύσεις που θα ήταν σε θέση, στην απαιτητική και

προκλητική εποχή μας, να οδηγήσουν στην επαύξηση των δικαιωμάτων του πολίτη αλλά και κάθε ανθρώπου που ζει στη χώρα μας. Επιτακτική είναι, τέλος, η ανανέωση του πολιτικού συστήματος. Πολλοί θεσμοί παρουσιάζονται κουρασμένοι και δεν είναι πια σε θέση να εκπληρώσουν την αποστολή τους. Οι διάλογοι επικοινωνίας της κοινωνίας των πολιτών με τους πολιτικούς θεσμούς είναι συχνά ανύπαρκτοι. Οι κυβερνώντες διακατέχονται από αλαζονεία. Η γιγάντωση των μέσων μαζικής ενημέρωσης στρεβλώνει συχνά τους όρους με τους οποίους λειτουργεί η δημοκρατία. Ο εκσυγχρονισμός της διοίκησης παραμένει ακόμη αίτημα που χρονίζει. Θα ήταν λοιπόν ιδιαίτερα χρήσιμο να διατυπωθούν σκέψεις που θα συνέβαλαν στην αναζωογόνηση των θεσμών και του πολιτικού συστήματος.¹⁸⁴»

Β. Γιώργος Χ. Σωτηρέλης, Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

«Η θεσμική ενίσχυση και θωράκιση της πλουραλιστικής βάσης του δημοκρατικού πολιτεύματος αφορά εν πολλοίς την παραδοσιακή εννοιολογική πρόσληψη της εθνικής κυριαρχίας, της πολιτικής δημοκρατίας και των συνταγματικών δικαιωμάτων. Ωστόσο, για την ολοκλήρωση μιας εναλλακτικής συνταγματικής πολιτικής απαιτείται και μια ευρύτερη θεώρηση της δυναμικής και των ερεισμάτων της σύγχρονης Δημοκρατίας. Μία τέτοια θεώρηση οφείλει, ιδίως, να συμπεριλάβει και να συνυπολογίσει την αναγκαιότητα εμπλουτισμού, ζωογόνησης και αναδιάρθρωσης των λειτουργιών του πολιτικού συστήματος από ορισμένες κοινωνικές οργανώσεις που αναπτύσσονται έξω μεν από το κράτος αλλά με τεμνόμενες δραστηριοποιήσεις, ενασχολήσεις και στοχεύσεις, αφού κατά κανόνα αποβλέπουν είτε στην διεκδίκηση είτε στην άσκηση είτε στην προστασία επί μέρους εκφάνσεων του αυτοκαθορισμού. Πρόκειται για τις οργανώσεις που συναπαρτίζουν την "Κοινωνία των πολιτών" και μπορούν, υπό προϋποθέσεις να αποτελέσουν ενδιαφέρουσα διέξοδο στον αγωνιώδη προβληματισμό του σύγχρονου συνταγματισμού. Η "κοινωνία των πολιτών" αναδεικνύεται σε προνομιακό πεδίο της κοινωνικής αυτονομίας, το οποίο παρουσιάζει, εξ ορισμού, ιδιαίτερο πολιτικό και συνταγματικό ενδιαφέρον. Ειδικότερα, δε, μια οριοθετημένη "κοινωνία των πολιτών" μπορεί να αποτελέσει, δυνάμει έστω και υπό πολλές προϋποθέσεις, μια διπλή ασφαλιστική δικλείδα της σύγχρονης

¹⁸⁴ Ηλεκτρονική Διεύθυνση : <http://anatheorisi.org/?author=63>

Δημοκρατίας. Πράγματι, οι εν λόγω κοινωνικές («μη κυβερνητικές») οργανώσεις, παρά το ότι κινούνται κατά βάση έξω από τα όρια της κρατικής εξουσίας, είναι πλέον εξ ίσου σημαντική εγγύηση απέναντι στις «ιδιωτικές εξουσίες», από τις οποίες διαφέρουν ριζικά. Η «κοινωνία των πολιτών», για να ανθίσει προϋποθέτει ένα δεδομένο και δημοκρατικά νομιμοποιημένο πλαίσιο συνταγματικών αρχών, πολιτικών θεσμών και πολιτιστικών αξιών, στην διαμόρφωση και κατοχύρωση των οποίων, άλλωστε, συνέβαλε και συμβάλλει καθοριστικά. Είναι ο βióτοπος των κοινωνικών κινημάτων, των «αντιεξουσιαστικών» δράσεων και των διαρκών και ενεργών συλλογικών αντιστάσεων, τόσο απέναντι στον αυταρχισμό, κρατικό και ιδιωτικό, όσο και απέναντι στην ιδιώτευση, την παθητικότητα, την κοινωνική αδιαφορία, και τον ατομικισμό. Εν κατακλείδι, η "κοινωνία των πολιτών" είναι το προνομιακό πεδίο στο οποίο δοκιμάζονται οι αξίες και οι αντοχές της σύγχρονης δημοκρατίας. Και σε εθνικό όμως επίπεδο, είναι οι οργανώσεις και οι δραστηριότητες της ενεργού κοινωνίας των πολιτών αυτές που απορροφούν ή έστω μετριάζουν τους κραδασμούς της κρίσης των παραδοσιακών πλην οιονεί κρατικοποιημένων πλέον συλλογικών υποκειμένων.

Η δράση των κοινωνικού εθελοντισμού είναι πραγματικά χρήσιμη όταν είναι συμπληρωματική προς εκείνη του κράτους και οργανώνεται με συνείδηση εξυπηρέτησης κοινωνικών δικαιωμάτων και όχι φιλανθρωπικών αισθημάτων. Στην περίπτωση αυτή, πράγματι η μετακύλιση ορισμένων κρατικών αρμοδιοτήτων από το κράτος προς την "κοινωνία των πολιτών" είναι όχι μόνον θεμιτή -ως ειδικότερη μορφή κοινωνικοποίησης των κρατών αλλά και πολιτικοποίησης της κοινωνίας- αλλά και πρόσφορη, καθώς συντελεί στην μείωση των οικονομικών κόστους των κοινωνικών παροχών, στην καλύτερη και προθυμότερη εξυπηρέτηση των δικαιούχων και γενικότερα στην πλέον εξειδικευμένη και αποτελεσματική κάλυψη του πεδίου προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων. Με άλλα λόγια, αν η δράση των κοινωνικών οργάνωσεων εντάσσεται σε μια μακροπρόθεσμη στρατηγική για βαθμιαία και σχεδιασμένη αναδιάταξη των κοινωνικού κράτους υπέρ των εθελοντικών οργάνωσεων της "κοινωνίας των πολιτών", είναι ευπρόσδεκτη, υπό τον όρο όμως ότι το δημόσιο θα διατηρήσει σε κάθε περίπτωση τον ρόλο του βασικού φορέα και εγγυητή της κοινωνικής πολιτικής -ως εκ της συνταγματικής υποχρέωσης του για παροχή κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών- και ιδίως ότι σε καμία περίπτωση δεν θα απεκδυθεί του σχεδιασμού, της χάραξης και της κατ' αρχήν υλοποίησης των σχετικών προγραμμάτων για την καθολική, κατά τα

προεκτεθέντα, κάλυψη των βασικών κοινωνικών αναγκών Διαφορετικά ελλοχεύει ο κίνδυνος προσχηματικής χρησιμοποίησης τον εθελοντισμού προκειμένου να επιτευχθεί σε, πρώτο μεν στάδιο η ανατροπή του δικαιωματικού χαρακτήρα του κοινωνικού αυτοκαθορισμού και σε δεύτερο η ιδιωτικοποίηση της κοινωνικής πολιτικής του κράτους, ιδίως μέσω της επιτηδευμένης και εν πάση περιπτώσει παραπλανητικής ταύτισης της κοινωνίας των πολιτών με την κοινωνία των ιδιωτών και των οικονομικών συμφερόντων.

Το Σύνταγμα βέβαια δεν είναι δυνατόν να περιέχει λεπτομερειακές ρυθμίσεις για το θέμα. Όχι μόνον λόγω του εν γένει ελλειπτικού χαρακτήρα των ρυθμίσεων του αλλά και λόγω της ποικιλίας των περιπτώσεων που αναδεικνύει, κατά την λειτουργία της, μια ζωντανή και πολύμορφη "κοινωνία των πολιτών". Ως εκ τούτου, εκείνο που κυρίως μπορεί να προβλεφθεί, είναι μια γενική ρύθμιση, συνοδευτική του άρθρου 12 Σ. που κατοχυρώνει το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, το δικαίωμα δηλαδή που αποτελεί το κατ' εξοχήν συνταγματικό υπόβαθρο της "κοινωνίας των πολιτών".»¹⁸⁵

Γ. Κώστας, Ζώρας - Αναπληρωτής Καθηγητής των πολιτικών και κοινωνικών θεσμών στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Κοσμήτορας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών.

«Ως αντίβαρο της πρωθυπουργικής εξουσίας, όπου ο Πρωθυπουργός προεδρεύει του Υπουργικού Συμβουλίου, εξασφαλίζει την ενότητα της Κυβερνήσεως, συντονίζει και κατευθύνει σε αυτόνομο συνταγματικό ρόλο, τις ενέργειες και τη γενική πολιτική της Κυβέρνησης, είναι αρχηγός του κυβερνώντος κόμματος, και έχει ουσιαστικό λόγο στην επιλογή της ηγεσίας των ανώτατων δικαστηρίων, προτείνεται¹⁸⁶:

1. Επαναφορά ορισμένων αρμοδιοτήτων στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας σε συνδυασμό με την άμεση εκλογή του από το εκλογικό σώμα.
2. Ίδρυση δεύτερου νομοθετικού αντιπροσωπευτικού σώματος.
3. Καθιέρωση θεσμών λαϊκής πρωτοβουλίας. Πρόκληση από ορισμένο αριθμό πολιτών δημοψηφίσματος για κρίσιμα εθνικά θέματα ή για ψηφισμένα νομοσχέδια σοβαρών κοινωνικών ζητημάτων, η νομοθετική πρωτοβουλία εκτός από την Κυβέρνηση και τη Βουλή, να προέρχεται και από

¹⁸⁵ Ηλεκτρονική Διεύθυνση : anatheorisi.org/?p=126 - 50k

¹⁸⁶ Ηλεκτρονική Διεύθυνση : anatheorisi.org/?author=75

ορισμένο αριθμό πολιτών κλπ.

4. Εφόσον νέες συνταγματικές διατάξεις ιδρύσουν σχετικούς θεσμούς και διαδικασίες λαϊκής πρωτοβουλίας και συμμετοχής θα μπορούσε με ερμηνευτική δήλωση να ορίζεται και να περιγράφεται ο ειδικός ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Στο άρθρο 29 του ισχύοντος Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει απερίφραστα, για πρώτη φορά στην ελληνική συνταγματική ιστορία, το θεσμό του πολιτικού κόμματος σε στρατηγικό ρόλο για τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος, θα μπορούσε να προστεθεί ερμηνευτική δήλωση, δια της οποίας να επισημαίνεται ότι στην πολιτική οργάνωση της κοινωνίας κεντρική θέση κατέχουν, εκτός βεβαίως από τα πολιτικά κόμματα, και η κοινωνία των πολιτών».

Δ. Λίνα Παπαδοπούλου- Λέκτορας Συνταγματικού Δικαίου, Τμήμα Νομικής Α.Π.Θ.

«Είναι προφανές ότι η συνταγματική αναγνώριση της κοινωνίας των πολιτών ως σημαντικής συνιστώσας στη διαρρύθμιση της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης είναι καταρχήν εφικτή. Έτσι σήμερα οι μη κυβερνητικές οργανώσεις όλων των ειδών δρουν στο δημόσιο χώρο, στη λεγόμενη δημόσια σφαίρα, χαράζουν και ασκούν δημόσια πολιτική, χωρίς να είναι κράτος, αλλά και διαφοροποιούμενες από την κλασική ιδιωτική κοινωνία και βέβαια την αγορά. Ο δυϊσμός ιδιωτικού-δημοσίου, όπου μέχρι πρότινος το δημόσιο ταυτιζόταν με το κρατικό, αντικαθίσταται, σταθερά και ίσως όχι και τόσο αργά, από το τρίγωνο κράτος-κοινωνία πολιτών-ιδιωτική κοινωνία. Η Πολιτεία νοείται πλέον ως διαλεκτική σύνθεση των τριών αυτών στοιχείων - χώρων. Αν το Σύνταγμα, λοιπόν, αποτελεί ακριβώς τον καταστατικό χάρτη της Πολιτείας, την οποία όχι μόνον αποτυπώνει, αλλά και ρυθμίζει με τρόπο κανονιστικό, δηλαδή καταναγκαστικό,¹⁸⁷ οφείλει πλέον να μην κλείνει τα μάτια στην τρίτη διάσταση της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης, την Κοινωνία Πολιτών. Σήμερα πλέον το Σύνταγμα δεν αφορά μόνον στο Κράτος, αλλά στην Πολιτεία, ως συνάρθρωση Κράτους-Κοινωνίας, και περιλαμβάνεται οτιδήποτε θεωρείται πρωταρχικό για τη ρύθμιση της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης. Με άλλα λόγια, αποτελεί πλέον τον Καταστατικό Χάρτη όχι του Κράτους, αλλά της σε πολιτική κοινότητα οργανωμένης κοινωνίας. Η συμπερίληψη αναγνώρισης

¹⁸⁷ Ηλεκτρονική Διεύθυνση : anatheorisi.org/?page_id=59

συνεπώς της Κοινωνίας Πολιτών έχει καταρχήν το συμβολικό χαρακτήρα της αναγωγής της λειτουργίας των μη κυβερνητικών οργανώσεων στο επίπεδο των θεμελιωδών και πρωταρχικών στοιχείων του Πολιτεύματος και της αναγνώρισης της τρίτης διάστασης της Πολιτείας δίπλα στο Ιδιωτικό και το Κρατικό.»

Ε. Παμπούκης Χάρης, Αναπληρωτής Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

«Η παγκοσμιοποίηση που είναι ένα υπερεθνικό γεγονός οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό άλλαξε τη σχέση με το χώρο και το χρόνο, μετέβαλλε το μοντέλο παραγωγής, περιόρισε τους φραγμούς στις ενδοατομικές επικοινωνίες και απελευθέρωσε τον άνθρωπο χάρη στην επανάσταση της επικοινωνίας. Αυτό έχει ως συνέπεια να έχει μεταβληθεί ριζικά και το μοντέλο απόφασης. Το ποιος, που και πως παίρνει αποφάσεις που επηρεάζουν το σύνολο. Η παγκοσμιοποίηση υπερφαλάγγισε τα Κράτη- Έθνη, χωρίς να τα καταργήσει και ανέδειξε μία παράλληλη παγκόσμια πλουραλιστική κοινωνία, απελευθέρωσε νέες δυνάμεις και ανέδειξε νέες συλλογικές αξίες. Την ευθύνη, τη συμμετοχή, τον εθελοντισμό, την αλληλεγγύη, το σεβασμό στο περιβάλλον και τον άνθρωπο αξίες που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη εποχή. Αυτή την πραγματικότητα οφείλουν τα κράτη να τη λάβουν υπόψη στη θεσμική τους αναδιάταξη.¹⁸⁸ Αυτή η σύγχρονη πραγματικότητα αναδεικνύει την ανάγκη ενός νέου πλουραλιστικού, άμεσου και συμμετοχικού μοντέλου διακυβέρνησης που θα συνυπάρχει μέσα στη κλασική αντιπροσωπευτική εκδοχή της διακυβέρνησης. Οι αποφάσεις δεν παίρνονται σήμερα μόνο στα κοινοβούλια. Η κοινωνία, με τις ποικιλόμορφες εκφράσεις της, έχει λόγο και έργο. Η ανάγκη ενίσχυσης σε ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης μορφών άμεσης και συγκεκριμένης έκφρασης είναι αδήριτη. Οι οργανώσεις της κοινωνίας συμπληρώνουν τη κοινωνική δράση, δημιουργούν πολιτισμό, κοινωνικό κεφάλαιο, εμπιστοσύνη, ενισχύουν τους δεσμούς κοινωνικής αλληλεγγύης. Είναι σύγχρονη ανάγκη η δημιουργία ενός καινοτόμου, ανοικτού δημόσιου χώρου μέσα τον οποίο η κοινωνία θα εκφράζεται άμεσα, θα δρα, θα λειτουργεί και θα παρέχονται επιλογές και δυνατότητες για όλους. Αυτή η πραγματικότητα της συμβολής των οργανώσεων της κοινωνίας έχει σήμερα αναγνωρισθεί διεθνώς. Σχεδόν όλοι οι

¹⁸⁸ Ηλεκτρονική Διεύθυνση :
<http://www.diamet.gr/readAuthors.asp?authorID=334&page=1&textID=2874>

διεθνείς οργανισμοί, ο ΟΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Συνδιάσκεψη της Χάγης, λαμβάνουν υπόψη τις οργανώσεις της κοινωνίας κατά τη διαδικασία της θεσμοθέτησης. Στην Ελλάδα η συζήτηση για μία νέα Αναθεώρηση του Συντάγματος, ξεκίνησε, πρόωρα και μάλλον πρόχειρα, χωρίς τη συμμετοχή της κοινωνίας. Ωστόσο το Σύνταγμα πρέπει να εκφράζει το έθνος, το όραμα του, τις ελπίδες και την αντίληψη του για τον πολιτισμό. Πρέπει να απηχεί τη κοινωνία, να την εκφράζει, να αντιστοιχεί προς αυτήν, και για αυτό το λόγο δε νοείται αναθεώρηση ερήμην του λαού και της κοινωνίας. Οι οργανώσεις της κοινωνίας ως πολιτική έκφραση και ως κοινωνική δράση πρέπει να κατοχυρωθούν συνταγματικά εντός του πλαισίου μιας προσπάθειας αναβάθμισης και εκσυγχρονισμού του μοντέλου διακυβέρνησης όπως επιτάσσει η εποχή μας. Πρέπει εν κατακλείδι να κατοχυρωθεί συνταγματικά η δυνατότητα για τις οργανώσεις της κοινωνίας τόσο συμμετοχής τους στη διαδικασία λήψης δημόσιων αποφάσεων και ανάληψης συνευθύνως κοινωνικών δράσεων όσο και διευκόλυνσης των δράσεων των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Αυτές οι δυνατότητες θα συμβάλλουν στη καλύτερη λειτουργία τόσο της δημόσιας διοικήσεως, που δρα πολλές φορές ανέλεγκτα και αυταρχικά όσο και του ιδιωτικού τομέα, που δρα με γνώμονα το ατομικό κέρδος, παραγνωρίζοντας σύγχρονα κοινωνικά δικαιώματα. Έτσι θα δημιουργηθεί ένας νέος πλουραλιστικός δημόσιος χώρος επιλογών και δυνατοτήτων για όλους και θα αποκτήσει το ελληνικό θεσμικό σύστημα σύγχρονη μορφή διακυβέρνησης που θα περιλαμβάνει και δεν θα αποκλείει την ενεργητική κοινωνία.»